



LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Rikosasian tehokas poissaolokäsittely

Prosessioikeus
Maisteritutkielma

Teemu Holttinen

Syksy 2026
Lapin yliopisto



Lapin yliopisto

Tiedekunta: Oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Rikosasian tehokas poissaolokäsittely

Tekijä: Teemu Holttinen

Koulutusohjelma / opetuskokonaisuus / oppiaine: Prosessioikeus

Ohjaaja: Jaakko Markus

Työn laji: Maisteritutkielma

Sivumäärä, liitteiden lukumäärä: XII + 69 sivua

Vuosi: syksy 2026

Tiivistelmä:

Tutkielmassa tarkastellaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997, ROL) 8 luvun mukaista poissaolokäsittelyä ja sen kehityskulkua tehokkaampaan suuntaan. Poissaolokäsittelyä koskeva lakimuutos tuli voimaan kesällä 2026 ja tutkielman tarkoituksena on kuvata näitä muutoksia kokonaisvaltaisemmin. Rikosasioiden käsittelyä on viime vuosina pyritty kehittämään tarkoituksenmukaisemmaksi siirtämällä yksinkertaisimmat asiat kevennettyihin käsittelymuotoihin. Uuden lainsäädännön johdosta tavoitteena on selkeyttää poissaolokäsittelyä koskevaa sääntelyä taustoineen lainkäyttöhenkilöstölle, jotta sen hyödyntämistä saadaan lisättyä ja lopuksi tuoda esiin kehitysideoita.

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimus takaa syytetylle menettelyllisiä vähimmäisoikeuksia ja toisaalta kaikille esimerkiksi kohtuullisen käsittelyajan. Oikeudenkäyntien keston pitkittyminen on todellinen uhka asianosaisille, sillä se aiheuttaa kustannuksia, vaivaa ja heikentää uskoa oikeusvaltion. Rikosprosessilta edellytetään tarkoituksenmukaisuutta, joka puolestaan edellyttää menettelyltä varmuutta, nopeutta sekä halpuutta. Syytetyn ja muiden asianosaisten välisten oikeuksien välisiä jännitteitä pyritään ratkaisemaan muun muassa kevennetyillä käsittelymodoilla. Tällöin vastaajalla on mahdollisuus käyttää oikeuksiaan, mutta hän voi halutessaan myös luopua niistä.

Tutkielmassa havaitaan, että poissaolokäsittelyn soveltamisessa havaitut vaikeudet ja alueelliset erot johtuvat pääosin menettelyn monimutkaisuudesta. Uusi sääntely osakseen selkeyttää menettelyä ja mahdollistaa useampien asiaryhmien käsittelemisen vastaajan poissaolosta huolimatta. Poissaolokäsittelyn elinkaari vaatii tuomioistuimelta jatkuvaa vastaajan läsnäolon tarpeen arviointia ja rohkeutta sekä hyödyntää poissaolokäsittelyä että olla hyödyntämättä sitä, kun vastaajan oikeusturva sitä edellyttää.

Lisäksi tutkielmassa havaitaan, että erityisesti EIT:n oikeuskäytännöstä voidaan johtaa kehitysmahdollisuuksia koskien kevennettyjä menettelyä. EIT:n oikeuskäytännössä ei esimerkiksi oteta kantaa rangaistuksen ankaruuteen. Voimassa oleva lainsäädäntö ei myöskään mahdollista pakoilevien vastaajien tuomitsemista toisin kuin muissa pohjoismaissa. Rikosprosessin kevennettyjen menettelyiden kehittämistä on tarpeen edelleen jatkaa Suomen ja tarkemmin oikeuslaitoksen niukkenevien resurssien valossa. Tällöin resurssit voidaan kohdistaa laajempiin ja vaativampiin asioihin.

Avainsanat: poissaolokäsittely, oikeudenmukainen oikeudenkäynti, rikosprosessioikeus

Sisällys

Lähteet	V
Lyhenteet	XII
1 Johdanto	1
1.1 Tutkielman tausta	1
1.2 Tutkimuskysymykset ja aiheen raja	4
1.3 Metodit, lähteet ja tutkielman rakenne	6
2 Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin elementit	8
2.1 Oikeudenmukainen oikeudenkäynti perusoikeutena	8
2.2 Syytetyn vähimmäisoikeudet EIS 6 artiklan mukaan	10
2.2.1 Oikeus saada tieto syytteen sisällöstä	10
2.2.2 Oikeus puolustautua henkilökohtaisesti	14
2.2.3 Oikeus kuulustella todistajia	16
2.2.4 Yhteenvedoa sekä kotimaisia näkökulmia	18
2.3 Oikeudenkäynnin kestosta	21
2.4 Suostumuksen merkitys perusoikeuksien rajoittamiselle	24
3 Poissaolokäsittelyn suhde prosessiperiaatteisiin	26
3.1 Varmuusperiaate	26
3.2 Kuulemisperiaate (kontradiktorinen periaate)	28
3.3 Suullisuus-, välittömyys- ja keskitysperiaate	31
3.4 Prosessiekonomian ja tarkoituksenmukaisuuden periaate	34
4 Poissaolokäsittely ROL 8 luvun mukaan	37
4.1 Poissaolokäsittelystä yleisesti	37
4.2 Poissaolokäsittelyssä käsiteltävät asiat	40
4.3 Asiamiehen merkitys poissaolokäsittelyssä	43
4.4 Vastaajan läsnäolon tarpeellisuus	44
4.5 Todistelun vastaanottaminen ja laatu	48
4.5.1 Kirjallisesta todistelusta ja todistelun vastaanottamisesta yleisesti	48

4.5.2	Henkilötodistelu	52
4.6	Tuomittava rangaistus	53
4.6.1	Vankeus- ja sakkorangaistus	53
4.6.2	Yhdyskuntaseuraamukset	55
4.6.3	Muut oheisseuraamukset	57
4.7	Tuomio ja muutoksenhaku	58
5	Poissaolokäsittelyn laajentaminen de lege ferenda	60
5.1	Tuomittava rangaistus	60
5.2	Pakoilevan vastaajan poissaolokäsittely	62
5.3	Rikosprosessin kehittäminen	65
6	Lopuksi	67

Lähteet

Kirjallisuus

de Godzinsky, Virve-Maria, Tietoa uudesta rikosasioiden oikeudenkäynnistä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 47, Helsinki 2000.

Diesen, Christian, Utevarohandläggning och bevisprövning i brottmål. Juristförlaget, Tukholma 1993.

Ervo, Laura, Oikeudenkäynnin Oikeudenmukaisuusvaatimus: Käsikirja Lainkäyttäjille. Talentum 2008.

Ervo, Laura, Oikeudenmukainen Oikeudenkäynti. Talentum 2005.

Frände, Dan, Finsk Straffprocessrätt. Edita, 2009.

Heiskala, Juho, Nopeutettu rikosprosessi – mahdollisuuksien taidetta, s. 41–56. Teoksessa Kirjoituksia rikosprosessioikeudesta, toim. Pekka Koponen, Raimo Lahti, Essi Konttinen-Di Nardo, 2016.

Helenius, Dan – Tuula Linna, Siviili- Ja rikosprosessioikeus. Alma Talent Oy 2021.

Hirvonen, Ari, Mitkä metodit? Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Helsinki 2011.

Huovila, Mika, Periaatteet ja perustelut: tutkimus käräjäoikeuden tuomion faktaperusteluista prosessuaalisten periaatteiden valossa arvioituna. Suomalainen Lakimiesyhdistys, 2003. (Huovila 2003).

Huovila, Mika, Prosessioikeuden yleiset opit ja prosessilait. Oikeus 4/2007, s. 395–400. (Huovila 2007).

Jokela, Antti, Oikeudenkäynti: III, Pääkäsittely, Todistelu Ja Tuomio. Toinen, uudistettu painos. Talentum 2015.

Jokela, Antti, Rikosprosessioikeus. 5. uudistettu painos. Alma Talent Oy 2018.

Jonkka, Jaakko, Syytekynnys: tutkimus syytteen nostamiseen vaadittavan näytön arvioinnista. Suomalainen lakimiesyhdistys 1991.

Jämsä, Jurkka, Asianosaisen kutsuminen hovioikeuden pääkäsittelyyn. Lakimies 3/2025 s. 811–817.

Jääskeläinen, Petri, Syyttäjä tuomarina: rikos- ja prosessioikeudellinen tutkimus seuraamusluonteisen syyttämättä jättämisen ja rangaistusmääräysmenettelyn ehdoista Suomessa ja Ruotsissa. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1997.

Kemppinen, Heikki – Koskenniemi, Johannes – Mononen, Maija – Myllys Heidi – Savolainen, Elisa – Savela, Antti. Rangaistuskäytännön käsikirja. Alma Talent 2023.

Koponen, Pekka. Poissaolokäsittelyn edellytyksistä rikosasiassa alioikeudessa. Lakimies 3/1998 s. 410–433.

Launiala, Mika. Asianajajan valitusoikeus valvonta-asiassa de lege ferenda. Lakimies 3–4/2025 s. 468–493.

Leskinen, Minni, De lege ferenda -tutkimuksesta metodina ja tieteenä. Lakimies 7–8/2022, s. 1158–1185.

Linna, Tuula. Ulosottorealisoinnista de lege ferenda. Suomalainen lakimiesyhdistys 1987.

Liukkonen, Iiro. I Svarandens frånvaro: Förenklade brottmålsrättegångar i tingsrätten. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys, 2012.

Marjosola, Henna. Todistajankertomuksen luotettavuus: henkilötodistelun selvittäminen, vastaanottaminen ja arviointi oikeuspsykologisen tutkimuksen valossa. Helsingin Yliopisto 2021.

Pellonpää, Matti – Gullans, Monica – Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti, Euroopan ihmisoikeussopimus. 6. uud. painos. Alma Talent 2018. (Pellonpää ym. 2018).

Pellonpää, Matti – Gullans, Monica – Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti, Euroopan ihmisoikeussopimus. 7. uud. painos. Alma Talent 2026. (Pellonpää ym. 2026).

Saarinen, Ville A., Rangaistuksen määräämisen osaratkaisut ja rikosseuraamusten oikeasuhtaisuus. Helsinki. Helsingin yliopisto 2025.

Saraviita, Ilkka, Perustuslaki (Toinen, uudistettu painos.). Talentum 2011.

Siltala, Raimo. Oikeustieteen tieteenteoria. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2003.

Spolander, Mia Mari, Menettelyn joutuisuus oikeudenmukaisen rikosoikeudenkäynnin osatekijänä: erityisesti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön valossa. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2007.

Virolainen, Jyrki – Pölönen, Pasi. Rikosprosessioikeus. I, Rikosprosessin perusteet. Talentum Media 2003.

Virolainen, Jyrki, Lainkäyttö: oikeudenkäynnin perusteet ja lainkäyttöelimet siviili- ja rikosprosessissa. Lakimiesliiton kustannus 1995.

Vuorenpää, M. – Helenius, D. – Hietanen-Kunwald, P. – Hupli, T. – Koulumäki, R. – Lappalainen – J. –... Virolainen, J. (2021). Prosessioikeus. Alma Talent. Päivitetty 25.2.2022 (Vuorenpää ym. 2021).

Virallislähteet

HE 108/1975 II vp. Hallituksen esitys eduskunnalle ehdollista rangaistusta koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 184/1977 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren muutoksenhakua hovioikeuteen koskevien säännösten ja eräiden niihin liittyvien lakien muuttamisesta.

HE 79/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi alioikeusuudistuksen siirtymäsäännöksistä sekä eräiksi muiksi alioikeusuudistuksen voimaantulon liittyviksi laeiksi.

HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 82/1995 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 109/1996 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi nuorisorangaistuksen kokeilemisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 33/1997 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren muutoksenhakua hovioikeuteen ja asian käsittelyä hovioikeudessa koskevien säännösten sekä eräiden niihin liittyvien lakien muuttamisesta.

HE 27/1999 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeudellista vanhentumista koskevien säännösten uudistamiseksi.

HE 102/2004 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi nuorisorangaistuksesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 271/2004 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain, oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien rikosasioiden käsittelyä kärkeäoikeudessa koskevien säännösten muuttamisesta.

HE 233/2008 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 46/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 200/2017 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 188/2025 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain ja oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 3 b §:n muuttamisesta.

LaVM 9/1997 vp. Lakivaliokunnan mietintö 9/1997 vp. Rikosasiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistaminen alioikeuksissa.

LaVM 11/2004 vp. Lakivaliokunnan mietintö 11/2004 vp. Hallituksen esitys laiksi nuorisorangastuksesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

LaVM 2/2018 vp. Lakivaliokunnan mietintö 2/2018 vp. hallituksen esityksestä 200/2017 vp.

LaVM 3/2026 vp. Lakivaliokunnan mietintö 3/2026 vp. HE 188/2025 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain ja oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 3 b §:n muuttamisesta.

Oikeusministeriö, Syyttömyysolettamadirektiivin kansallinen täytäntöönpano: Lausuntotiivistelmä, Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 37/2017. (OM 37/2017)

Oikeusministeriö, Muut rikosprosessin sujuvoittamistoimet (vaihe 1). Lausuntotiivistelmä. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2025:49. (OM 2025:49)

Oikeusministeriö, Selvitys oikeusprosessien keventämistä yleisissä tuomioistuimissa koskevan uudistuksen vaikutuksista (HE 200/2017 vp).

Oikeusministeriö, Tuomittu poissaolosta huolimatta: Tilastotietoa ROL 8:11 ja 8:12 mukaisista poissaolokäsittelyistä keväällä 2023, Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2025:28. (OM 2025:28)

Oikeusministeriö, Muut rikosprosessin sujuvoittamistoimet (vaihe 2): Työryhmän mietintö, Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2026:7. (OM 2026:7)

Oikeusministeriö, Muut rikosprosessin sujuvoittamistoimet (vaihe 2): Lausuntotiivistelmä, Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2026:23. (OM 2026:23)

PeVL 27/1998 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto 27/1998 vp Hallituksen esitys laiksi yksityisyyden suojasta työelämässä ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

PeVL 31/2005 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto 31/2005 vp Hallituksen esitys laeiksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain, oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien rikosasioiden käsittelyä käräjäoikeudessa koskevien säännöstenmuuttamisesta.

PeVL 7/2010 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto 7/2010 vp. Hallituksen esitys laiksi sakon ja rikesakon määräämisestä sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

PeVL 5/2018 vp – HE 200/2017 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

PeVL 9/2026 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto 9/2026 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain ja oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 3 b §:n muuttamisesta.

PeVM 25/1994 vp. Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 25 hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

Oikeuskäytäntö

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

EIT, Al-Khawaja ja Tahery v. Yhdistynyt kuningaskunta, tuomio 15.12.2011(suuri jaosto)

EIT, Bajić v. Pohjois-Makedonia, tuomio 10.6.2021

EIT, Balitskiy v. Ukraina, tuomio 3.11.2011

EIT, Beuze v. Belgia, tuomio 9.11.2018 (suuri jaosto)

EIT, Brandstetter v. Itävalta, tuomio 28.8.1991

EIT, Correia de Matos v. Portugali, tuomio 4.4.2018 (suuri jaosto)

EIT, Croissant v. Saksa, tuomio 25.9.1992

EIT, Demebukov v. Bulgaria, tuomio 7.7.2008

EIT, Dvorski v. Kroatia, tuomio 20.10.2015 (suuri jaosto)

EIT, Hermi v. Italia, tuomio 18.10.2006 (suuri jaosto)

EIT, Isgro v. Italia, tuomio 19.2.1991

EIT, Lena Atanasova v. Bulgaria, tuomio 16.1.2017

EIT, EIT, Mattoccia v. Italia, tuomio 25.7.2000

EIT, Meftah ja muut v. Ranska, tuomio 26.7.2002 (suuri jaosto)

EIT, Mild ja Virtanen v. Suomi 26.7.2005
EIT, Monell and Morris v. Yhdistynyt kuningaskunta, tuomio 2.3.1987 (suuri jaosto)
EIT, Neziraj v. Saksa, tuomio 8.11.2012
EIT, Penev v. Bulgaria, tuomio 7.1.2010
EIT, Sejdivic v. Italia, tuomio 1.3.2006 (suuri jaosto)
EIT, Simeonovi v. Bulgaria, tuomio 12.5.2017 (suuri jaosto)
EIT, Somogyi v. Italia, tuomio 18.5.2004
EIT, Stoichkov v. Bulgaria, tuomio 24.3.2005
EIT, Van Geyseghem v. Belgia, tuomio 21.1.1999 (suuri jaosto)
EIT, Zava v. Turkki, tuomio 25.11.1997 (suuri jaosto)
EIT, Zimmermann ja Steiner v. Sveitsi, tuomio 13.7.1983

Korkein oikeus

KKO 1995:66
KKO 2000:35
KKO 2002:66
KKO 2002:99
KKO 2004:101
KKO 2004:102
KKO 2004:94
KKO 2006:34
KKO 2011:30
KKO 2012:27
KKO 2013:40
KKO 2014:104
KKO 2015:18
KKO 2015:20
KKO 2020:84
KKO 2022:34
KKO 2022:79
KKO 2023:26
KKO 2025:28
KKO 2025:53
KKO 2026:51

Hovioikeus

Itä-Suomen HO 23.6.2026, päätös 1056 8887, dnro H 17/2026/528

Verkkolähteet

Helsingin Sanomat (Harju, Jukka), Ylijohtaja sen sanoo: Käräjäoikeuksien systeemi pettää.
29.12.2025. <https://www.hs.fi/suomi/art-2000011603129.html> (12.3.2026).

Muut lähteet

Tuomioistuinvirasto, Kirjanpitoyksikön (KPY 155) tilinpäätös vuodelta 2025, s. 41.

Valtioneuvosto. Vahva ja välittävä Suomi: pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma
20.6.2023. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58. Helsinki: valtioneuvoston kanslia.

Lyhenteet

av.	alaviite
dlf	de lege ferenda
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
HE	hallituksen esitys
KKO	korkein oikeus
LaVM	lakivaliokunnan mietintö
PeVL	perustuslakivaliokunnan lausunto
PeVM	perustuslakivaliokunnan mietintö
PL	Suomen perustuslaki (731/1999)
OK	Oikeudenkäymiskaari (4/1734)
RL	Rikoslaki (39/1889)
ROL	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997)
vp.	valtiopäivät

1 Johdanto

1.1 Tutkielman tausta

Rikosprosessin pitkäaikaisena hidasteena ja ongelmana on ollut pääkäsittelyn lykkääminen tai peruuntuminen syytetyn jättäessä noudattamatta hänelle annettua kutsua saapua tuomioistui-meen.¹ Yhtenä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kulmakivenä voidaan pitää syytetyn oi-keutta osallistua häntä koskevaan oikeudenkäyntiin. Tämä ilmenee esimerkiksi perustuslain (731/1999, PL) 21 §:stä sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklasta. Toisaalta samat säännökset turvaavat muille asianosaisille oikeudenkäynnin kohtuullisen keston, minkä vuoksi oikeutta osallistua omaan rikosasian oikeudenkäyntiin ja kohtuullisen käsittelyajan välistä jänni-tettä on pyritty tasoittamaan yksinkertaistetuilla menettelyillä, kuten poissaolokäsittelyllä. Pois-saolokäsittelyllä tarkoitetaan tavanomaista rikosoikeudenkäyntiä, johon vastaajan ei tarvitse osallistua, vaan asia voidaan tutkia ja ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta.

Poissaolokäsittelyä on viime vuosikymmenten aikana uudistettu erityisesti vuosina 1997, 2019 sekä viimeisimpänä 2026. Vuoden 1997 prosessioikeusuudistuksen tarkoituksena oli muun mu-assa vähentää asian käsittelyn lykkäyksiä,² sekä siitä aiheutuvaa haittaa vastaajalle. Muutoksen yhteydessä saatettiin voimaan mahdollisuus ratkaista rikosasioita vastaajan poissa ollessa, eli niin ikään poissaolokäsittelyssä siitakin huolimatta, että samassa uudistuksessa korostettiin oi-keudenkäynnin pääkäsittelyn suullisuutta, välittömyyttä sekä keskittämistä.³ Ennen uudistusta laki mahdollisti hyvin rajatusti asian ratkaisemisen ilman vastaajan henkilökohtaista läsnäoloa ja tällöinkin vasta jatkokäsittelyssä rangaistukseksi voitiin tuomita sakkorangaistus, sillä edellytyk-sellä, ettei teosta ollut säädetty ankarampaa rangaistusta kuin kuusi kuukautta vankeutta.⁴ Pois-saolokäsittelyn käyttöönoton jälkeen kehityssuunta on jatkunut rikosprosessin tehokkuutta ja toi-mivuutta korostavaan suuntaan.⁵ Vuoden 2019 uudistuksissa vastaajan läsnäolovelvollisuutta

¹ HE 82/1995 vp, s. 114 ja de Godzinsky 2000, s. 723.

² HE 82/1995 vp, s. 31.

³ Jääskeläinen 1997, s. 244, av. 439 on todennut kehityksen ristiriitaiseksi, kun lakiesityksessä painotetaan oikeudenkäynnin suullisuutta ja välittömyyttä sekä kontradiktorisuutta, mutta laajennetaan rikosasian rat-kaisumahdollisuuksia menettelyssä, joissa nämä periaatteet eivät toteudu. Kehityssuunta on Jääskeläisen mukaan nähtävästi väistämätöntä, jonka vuoksi on huolehdittava, etteivät yksinkertaistetut menettelyt loukkaa yksilön oikeusturvaa.

⁴ HE 82/1995 vp, s. 114. Poissaolokäsittely on edellyttänyt, että peruuntuneen käsittelyn jälkeen vastaaja velvoitetaan saapumaan uhalla, että asia voidaan ratkaista hänen poissaolostaan huolimatta.

⁵ Esim. KKO 2022:34 kohta 10.

lievennettiin ja vastaajan nimenomaiseen suostumukseen perustuvassa poissaolokäsittelyssä voitiin tuomita kuuden kuukauden sijaan yhdeksän kuukautta vankeutta. Oikeusministeriön tekemä selvitys lakimuutoksen vaikutuksista osoitti, ettei peruuntuneiden istuntojen määrissä ollut tapahtunut selvää muutosta, eikä voitu todeta, että muutoksella olisi saatu aikaan tavoiteltuja kustannussäästöjä.⁶ Vuoden 2026 rikosprosessin sujuvoittamishankkeen muutokset ovat merkittäviä poissaolokäsittelyn kannalta, sillä vastaajalle voidaan nyt tuomita enintään yhden vuoden vankeusrangaistus hänen poissaolostaan huolimatta. Vastaajalta ei myöskään enää edellytetä nimenomaista suostumusta.⁷ Sääntelyyn otettiin lisäksi säännös poissaolokäsittelyssä vastaanotettavasta todistelusta, jota aikaisemmin ei ollut.

Rikosasioiden pääkäsittelyn peruuntuminen aiheuttaa vaivaa ja kustannuksia osapuolille sekä pahimmillaan vaarantaa oikeusturvan toteutumisen. Tuomioistuinlaitoksen vuoden 2025 tilinpäätöksestä edelleen ilmenee, että peruuntuneiden istuntojen osuus rikosistuntojen määrästä oli vuosina 2016–2025 28,6–38,1 prosenttiyksikköä. Vuonna 2025 asialle sovittiin keskimäärin 1,7 istuntokertaa, joista toteutui keskimäärin 1,1. Asiassa, jossa kaikki istuntokerrat toteutuivat, keskimääräinen käsittelyaika tuomioistuimessa oli 5,5 kuukautta, mutta jos vähintään yksi asian istunnoista peruuntui, keskimääräinen käsittelyaika venyi 15,1 kuukauteen.⁸ Lähtökohtaisesti tuomioistuimet pyrkivät hyödyntämään poissaolouhkaista kutsua käsittelyissä, joissa se on mahdollista, mutta se ei sovellu läheskään kaikkiin asioihin. Jokainen peruuntunut istuntokerta on siis lähtökohtaisesti liikaa, koska käsittelyaika voi pidentyä jopa kymmenellä kuukaudella. Tällainen käsittelyajan pidentyminen voi esimerkiksi vaikuttaa todistajien kertomuksen luotettavuuteen⁹ ja siten prosessin varmuuteen. Peruuntumiset aiheuttavat tuomioistuimille ja muille asianosaisille ylimääräistä työtä, vaivaa ja ennen kaikkea kustannuksia. Mainittuja haittoja voidaan pyrkiä ehkäisemään useammallakin keinolla, mutta tässä tutkielmassa on tarkoitus keskittyä yksinomaan poissaolokäsittelyyn ja sen tehokkaaseen hyödyntämiseen.

Vastaajan poisjäämisen pääkäsittelystä ei ole katsottu johtuvan vastaajan yrityksestä välttää rangaistukseen tuomitsemista, vaan hän ei ole juurikaan kiinnostunut asiasta ja näkee oikeudenkäyntiin saapumisen ainoastaan lisäseuraamuksena.¹⁰ Yleiseksi lähtökohdaksi voidaan ottaa, että vastaajan esteetön poissaolo osoittaa haluttomuutta tulla kuulluksi asiassa.¹¹ Vastaajan

⁶ Oikeusministeriö, Selvitys oikeusprosessien keventämisestä yleisissä tuomioistuimissa koskevan uudistuksen vaikutuksista (HE 200/2017 vp), s. 34–37.

⁷ Laki tuli voimaan 1.6.2026. Ennen lain voimaantuloa vireille tullessa asiassa sovelletaan lain voimaan tullessa voimassa olleita 5 a ja 8 lukua.

⁸ Tuomioistuinvirasto, Kirjanpitoyksikön (KPY 155) tilinpäätös vuodelta 2025, s. 41.

⁹ Todistajan muistiin vaikuttavista tekijöistä esim. Marjosola 2021, s. 80–83.

¹⁰ HE 82/1995 vp, s. 114.

¹¹ HE 188/2025 vp, s. 87.

henkilökohtaista läsnäoloa on perusteltu oikeudenkäynnin varmuuden kannalta sillä, että vastaajalla yhtenä asianosaisena on oma kertomus käsiteltävästä asiasta. Tätä kertomusta voidaan vertailla muiden kertomuksiin ja siten päätyä asiassa mahdollisimman oikeaan lopputulokseen. Toinen syy vastaajan henkilökohtaiselle läsnäololle on sen sosiaalinen ja psykologinen vaikutus. Tällöin rikoksesta syytetty on läsnä häntä koskevan asian käsittelyssä, ja siten hän joutuu hyväksymään tekonsa seuraamukset. Lisäksi uhrien kannalta voi olla merkityksellistä, että he näkevät vastaajan joutuvan teostaan vastuuseen ja pääsevät myös käsittelemään tekijään liittyviä traumoja.¹² Syytetyn läsnäolovelvollisuudella on siten kasvatuksellinen funktio ja pelotevaikutus, joilla saattaa olla ehkäisevä vaikutus erityisesti nuorten henkilöiden kohdalla.¹³

Rikosprosessissa ja siihen liittyvässä sääntelyssä voidaan nähdä ensiksi oikeussuojafunktio, joka sisältää kaksi toistensa kanssa ristiriidassa olevaa osa-aluetta. Ensinnäkin rikosprosessissa pyritään toteuttamaan rikosoikeudellinen vastuu mahdollisimman tehokkaasti (rikosvastuun toteuttamisfunktio), mutta toisaalta sääntely pyrkii myös huolehtimaan yksilön oikeusturvasta (oikeusturvafunktio). Tarkoituksenmukaisuus sekä aineellisesti oikean ratkaisun saavuttaminen eivät riitä, vaan menettelyn on kokonaisuudessaan täytettävä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset, eikä yksilön oikeuksia saa loukata tai tarpeettomasti vaarantaa.¹⁴ Rikosvastuun toteuttaminen ei aina ole tarkoituksenmukaista, kohtuullista tai edes mahdollista, ja sitä on jouduttu rajaamaan muun muassa prosessiekonomisista syistä.¹⁵ Rikosprosessioikeudessa asetetaan rajat ja periaatteet sille, miten ja kuinka paljon aineellisoikeudellisten tavoitteiden toteuttamiseksi voidaan loukata yksilöiden muuten suojattuja etuja.¹⁶

ROL 8 luvun 1 §:n mukaan asianosaiset, eli vastaaja ja asianomistaja lähtökohtaisesti määrätään saapumaan pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti sakon uhalla, jollei katsota, ettei heidän henkilökohtainen läsnäolonsa ole asian selvittämiseksi tarpeen.¹⁷ ROL 8 luvun 3.1 § mukaan vastaajan tuomitseminen rangaistukseen lähtökohtaisesti edellyttää, että häntä on kuultu henkilökohtaisesti tai häntä on edustanut pääkäsittelyssä asiamies. Vastaajan on oltava läsnä henkilökohtaisesti käräjäoikeuden tai hovioikeuden pääkäsittelyssä siltä osin kuin tuomioistuin katsoo hänen

¹² LaVM 2/2018, s. 8.

¹³ Jokela 2018, s. 492.

¹⁴ Jokela 2018, s. 9.

¹⁵ Jonkka 1991, s. 184–185 ja Virolainen 1995, s. 81–82. Jonkka (s. 185) on katsonut tärkeimmäksi rajoitukseksi ne, jotka on luotu yksilön oikeusturvan lisäämiseksi. Rikosprosessissa saatetaan joutua loukkaamaan suojattuja etuja, mutta tällöin on huolehdittava ettei ”aineellisoikeudellisten tavoitteiden toteuttamiseksi tuoteta tarpeetonta ja kohtuutonta haittaa”.

¹⁶ Jonkka 1991, s. 174–175.

¹⁷ Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 8 luvun 1 §.

läsnäolonsa asian selvittämiseksi tai muusta syystä tarpeelliseksi. Saman lainkohdan 3 momentin mukaan vastaajan on oltava henkilökohtaisesti läsnä kärjäoikeuden pääkäsittelyssä myös, jos häntä syytetään rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta. Poissaolokäsittelyä koskevat säännökset (laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997) 8 luvun 11 ja 12 §:t) muodostavat kuitenkin luvun 3 §:ään poikkeuksen.

Lainsäädäntö antaa keinoja toteuttaa päämääriä, mutta sen soveltaminen voi osoittautua hankalaksi tai hajanaiseksi. Tutkielman päätavoite on systematisoida poissaolokäsittelyä uuden sääntelyn valossa erityisesti lainkäyttäjille ja tuoda esiin taustalla vaikuttavaa sääntelyä, esimerkiksi oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä. Muun muassa poissaolokäsittelyjen muuttamista koskeva, varsin tuore, hallituksen esitys viittaa tarpeeseen yhtenäistää poissaolokäsittelyä koskevaa sääntelyä ja soveltamiskäytäntöä, koska poissaolokäsittelyn edellytyksiä ja todistelun vastaanottamista koskevat periaatteet vaihtelevat eri kärjäoikeuksien välillä.¹⁸

Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelmassa on lukuisia kirjauksia rikosprosessin sujuvoittamisesta, joista yhtenä keinona on ratkaista prosessiekonomisia haasteita keventämällä vastaajan läsnäolovaatimusta.¹⁹ Varsin tuore lakimuutos, laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muuttamisesta (270/2026) laajentaa poissaolokäsittelyn soveltamisalaa. Uuden sääntelyn tehokkaan käyttöönoton valossa on tärkeää, että muun muassa lainkäyttöhenkilöstö saa hyvän lähtökohdan menettelyn soveltamiseen. Vastaajalla tulee edelleenkin olla oikeus osallistua häntä koskevaan rikosasian pääkäsittelyyn, eikä tätä oikeutta voida poistaa, mutta tuomioistuinten ruuhkautuessa yksinkertaisten asioiden hoitoa on tehostettava.

1.2 Tutkimuskysymykset ja aiheen raja

Tutkielmassa on tarkoitus tarkastella poissaolokäsittelyä seuraavien tutkimuskysymysten näkökulmasta:

1) Kuinka poissaolokäsittelyt tulisi järjestää, jotta niitä voidaan hyödyntää mahdollisimman tehokkaasti vastaajan oikeusturvasta tinkimättä?

¹⁸ HE 188/2025 vp, s. 20. Samansuuntaisesti lausuttu jo HE 271/2004 vp, s. 9.

¹⁹ Valtioneuvosto. Vahva ja välittävä Suomi: pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58. Helsinki: valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-763-8>. s. 189.

Ensimmäisen kysymyksen osalta on alkuun todettava, että menettely on edelleen suppea ja ensisijaisesti tarkoitettu lieviin ja selkeisiin rikosasioihin, mutta siitäkin huolimatta tärkeä osa ratkaisukoneistoa. Tuore lakimuutos (SäädK 270/2026) toi sääntelyä koskien poissaolokäsittelyssä esitettävää todistelua ja korotettu rangaistusasteikko tuo uusia mahdollisuuksia muun muassa oheisseuraamusten ja asioiden kumulaation kannalta. Tuomioistuimen tulee jokaisessa tapauksessa harkita onko, asianosaisen läsnäolo tarpeen asian tutkimiselle ja ratkaisemiselle. Erityistä huomiota on kiinnitettävä asian laatuun, asiassa esitettävään näyttöön sekä seuraamuskannanottoon, koska vastaajan on pystyttävä ennakoimaan poissaolonsa seuraukset. On siis tärkeää määrittää ne reunaehdot, jotka estävät poissaolokäsittelyn ja toisaalta poissaolokäsittelyä puoltavat seikat.

Poissaolokäsittelyn edellytykset tutkitaan lähtökohtaisesti kaikissa asioissa erikseen samoilla perusteilla. Tuomioistuimen on kuitenkin tehtävä ennakkollista seuraamuskannanottoa pääkäsittelykutsua laatiessa, sillä syyttäjä kirjaa alustavan seuraamuskannanottonsa haastehakemukselle²⁰, mutta lopullisen päätöksen poissaolouhkaisen kutsun lähettämisestä tekee tuomioistuin. Rajanveto läsnäolotarpeen arvioinnissa voi olla hankalaa, kun vastaajalla on aikaisempaa rikostaustaa, jolloin on harkittava esimerkiksi, voidaanko vankeusrangaistus tuomita ehdollisena vai estääkö muun muassa tekijän aikaisempi rikollisuus sen. Tällöin tulkittavaksi tulee aikaisemmin mainitut vastaajan henkilökohtaiset olosuhteet, joita voi olla mahdotonta ennustaa etukäteen kuulematta vastaajaa.

2) Millä tavoin poissaolokäsittelyä voitaisiin edelleen laajentaa huomioiden Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntö?

Suomalainen rikosoikeudenkäynti edellyttää ensinnäkin, että siihen liittyvät asiakirjat saadaan annettua tiedoksi, mikä taas edellyttää vastaajan tavoittamista. Suomen rikosprosessioikeutta koskevat säännökset eivät juurikaan sisällä säännöksiä käsittelyä pakoilevan vastaajan varalta, vaan viranomaiset joutuvat hyödyntämään esimerkiksi etsintäkuulutusta tai kansainvälisiä oikeusapupyynnöitä. Pohjoismaissa on käytössä jonkin verran säännöksiä, jotka mahdollistavat asian käsittelemisen vastaajan poissaolosta huolimatta edellyttäen, ettei vastaajan läsnäolo ole

²⁰ ROL 5 luvun 3 §:n 1 momentin 6a-kohdan mukaan syyttäjän on ilmoitettava perusteltu näkemys asian soveltumisesta käsiteltäväksi pääkäsittelyä toimittamatta tai vastaajan poissaolosta huolimatta sekä esitys rangaistuksen lajista ja enimmäismäärästä. Syyttäjän kannanotto ei kuitenkaan sido tuomioistuinta, mutta jos se katsoisi, että tuomittavaksi tulisi ankarampi rangaistus, tulisi sen varata vastaajalle tilaisuus tulla kuulluksi (HE 200/2017 vp, s. 44).

tarpeen asian selvittämiseksi. Lisäksi mahdollisuus tuomita vastaajan poissa ollessa yhden vuoden vankeusrangaistus vaikuttaa EIT:n oikeuskäytännön valossa vähäiselle. Tutkielmassa on siis tarkoitus pohtia, millaisia asioita poissaolokäsittelyssä tulisi käsitellä.

1.3 Metodit, lähteet ja tutkielman rakenne

Vastaukset tutkimuskysymyksiin pyritään löytämään ensisijaisesti lainopillisin metodein eli olemassa olevan lain tulkintaan ja systematisointiin tukeutumalla. Tutkielma on siis oikeusdogmaattinen. Pyrkimyksenä on ensiksi jäsentää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin eri elementtejä ja poissaolokäsittelyn edellytyksiä. Toisena pyrkimyksenä on pohtia poissaolokäsittelyn kehitysmahdollisuuksia huomioiden paine sujuvoittaa rikosprosessia vastaajan oikeusturva huomioiden. Aihepiiriä on tarkoitus tutkia systemaattisen tulkinnan avulla ottaen huomioon muut oikeusnormit, yleiset opit sekä systematiikka. Lisäksi teleologisen tulkinnan avulla on tarkoitus selvittää ne tavoitteet, joita sääntelyllä pyritään edistämään. Lopuksi tulkintavaihtoehtoista valitaan se, joka edistää parhaiten sääntelyn tavoitteita.²¹ Tulkinnassa on syytä huomioida soveltuvien osin myös muut kevennetyt menettelyt, kuten kirjallinen menettely. Niiden vakiintunutta käytäntöä ja keskeisiä kannanottoja voidaan hyödyntää vastaavien kysymysten ratkaisemisessa.

Tutkielman päälähteinä käytetään prosessioikeuden kokoelmateoksia, poissaolokäsittelyä koskevaa ja siihen liittyvää lainsäädäntöä, niiden esitöitä ja oikeuskäytäntöä, minkä lisäksi edellä mainittuja pyritään tulkitsemaan ja täydentämään mahdollisimman kattavasti EIT:n ratkaisukäytännön valossa.

Tutkielmassa lyhyesti tarkastellaan *de lege ferenda*, kuinka poissaolokäsittelyä voidaan vielä kehittää, jotta se palvelisi sen tarkoitusta, eli sujuvoittaisi rikosprosessia, asianosaisten oikeusturvasta tinkimättä. Yleisesti oikeuspoliittisen, eli *de lege ferenda* -tutkimuksen tavoitteena on kehittää oikeusjärjestystä ja arvioida erilaisia arvo- ja ratkaisumalleja, joihin tuleva sääntely voisi perustua. Dlf-tutkimuksella tavoiteltavat yhteiskunnalliset päämäärät voivat olla ennalta määritettyjä (tavoitesidonnaisuus/-avoimuus), jolloin vain tehokkaat oikeudelliset keinot niiden tavoittamiseksi ovat tutkittavina. Toisaalta nämä päämäärät voivat olla tutkijan määriteltävissä, jolloin tutkimuksen yhteiskuntapoliittisuus on suurempaa kuin tutkimuksessa, jossa tavoitteet ovat jo

²¹ Hirvonen 2011, s. 39–40.

määritelty. Dlf-tutkimusta on kuvailtu tavoite–keino-analyysiksi, jossa lainsäädäntö nähdään yhtenä keinona toteuttaa yhteiskunnallisia intressejä.²² Kun perinteinen lainoppi tukeutuu lainsäätäjän auktoriteettiin (legaliteettin), dlf-tutkimus ei lähtökohtaisesti pohjautu vastaaviin auktoriteetteihin, vaan siltä edellytetään teoreettisia perusteluja tutkijalta.²³

Linna on todennut, että dlf-tutkimuksessa asetettavan tavoitteen lähtökohtana tulisi olla rationaalinen hyväksyttävyyys, esimerkiksi paremman tavoittelemisen. Nämä tavoitteet voidaan perustella tutkimuksessa joko auktoritatiivisilla argumenteilla (laki, esityöt, oikeuskäytäntö) ja toisaalta tutkijan rationaalisuuskäsityksen perusteilla.²⁴ Tässä tutkielmassa tehtävä dlf-tutkimus voitaneen luokitella lähemmäs tavoitesidonnaista tutkimusta, sillä se pyrkii tutkimuskysymysten kautta selvittämään millaisilla muutoksilla poissaolokäsittely toteuttaisi sen tavoitetta, eli rikosprosessin tehostamista. Vaikka tutkielman tavoite on esittää muutosehdotuksia lainsäädäntöön, siinä ei oteta kantaa mahdollisen säädöstekstin teknisiin muotoiluihin, vaan tarkoitus on tuottaa tukea ja tutkimustuloksia lainsäädäntöprosessia varten.²⁵ Lisäksi tarkoituksenmukaista on ottaa huomioon pohjoismaisia käytäntöjä tarpeen mukaan.

Linna on väitöskirjassaan muotoillut *de lege ferenda* -tutkimuksen nelivaiheiseksi malliksi, jota tässäkin tutkielmassa on tarkoitus jokseenkin mukailla. Ensiksi tutkimuksessa asetetaan tavoite tai päämäärä, jota tutkimuksella tavoitellaan sekä sille reunaehdot. Toiseksi todetaan lähtötilanne ja pyritään poimimaan tästä epäkohtia. Kolmanneksi pyritään kartoittamaan oikeudelliset keinot sekä niiden vaikutusta tilanteeseen. Neljänneksi perustellaan keinovalinta, johon on päädytty.²⁶

Johdannon jälkeen, tutkielman toisessa luvussa, tarkastellaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksia poissaolokäsittelyn näkökulmasta tarpeellisin osin. Kolmannessa luvussa tarkastellaan poissaolokäsittelyn suhdetta prosessiperiaatteisiin. Neljäs luku käsittelee poissaolokäsittelyä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain näkökulmasta. Luvussa viisi käsitellään poissaolokäsittelyn laajentamista koskevia kysymyksiä, muun muassa tilanteita, joissa vastaaja pakoilee oikeudenkäyntiä.

²² Siltala 2003, s. 131–132, tarkemmin Linna 1987 s. 20–23.

²³ Leskinen 2023, s. 1159.

²⁴ Linna 1987, s. 50.

²⁵ Ks. *De lege ferenda*-tutkimuksen hyödyntämisestä Linna 1987, s. 37–38.

²⁶ Linna 1987, s. 34.

2 Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin elementit

2.1 Oikeudenmukainen oikeudenkäynti perusoikeutena

Euroopan ihmisoikeussopimus (EIS) ratifioitiin Suomessa vuonna 1990 ja se on lain tasoista, voimassa olevaa oikeutta, jota tulee soveltaa lakina käytännön viranomais- ja tuomioistuintoiminnassa. Ongelmatonta sen suora soveltaminen ei ole, sillä se on ensinnäkin tavallisen eduskuntalain tasoinen säädös, eikä esimerkiksi perustuslain tasoinen säädös. Toisin on kuitenkin, kun kyse on ristiriidasta lakia alemman asteisen säännöksen kanssa, jolloin alemman asteista säännöstä ei saa soveltaa. Perustuslakivaliokunta on painottanut, että EIS:n ja tavallisen lain välinen ristiriita tulisi ensisijaisesti poistaa ihmisoikeusmyönteisen laintulkinnan avulla. Tällöin tulkintavaihtoehtoista olisi valittava se, joka edistää ihmisoikeusmääräysten toteutumista.²⁷ EIS:n tulkinnan lopullista sisältöä ohjaa pitkälti ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntö. Ihmisoikeusystävällisessä tulkinnassa on otettava huomioon sopimuksen ja lisäpöytäkirjojen lisäksi vaikiintunut tulkintakäytäntö. Tämä tarkoittaa sitä, että tulkinnassa on otettava huomioon myös valvontaelinten, erityisesti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen, käytäntö siltä osin kuin se ottaa kantaa sopimusmääräyksen sisältöön.²⁸

EIS 6 artiklassa, otsikkonsa mukaisesti, turvataan jokaisen oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Artiklan 1 kohdassa oikeus määritellään yleisesti:

”Jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä. Päätös on annettava julkisesti, mutta lehdistöltä ja yleisöltä voidaan kieltää pääsy koko oikeudenkäyntiin tai osaan siitä demokraattisen yhteiskunnan moraalin, yleisen järjestyksen tai kansallisen turvallisuuden vuoksi nuorten henkilöiden etujen tai osapuolten yksityiselämän suojaamisen niin vaatiessa, tai siinä määrin kuin tuomioistuin harkitsee ehdottoman välttämättömäksi erityisolosuhteissa, joissa julkisuus loukkaisi oikeudenmukaisuutta.”

EIS 6 artiklan 2 kohdassa lausutaan syyttömyysolettamasta, jonka mukaan ”jokaista rikoksesta syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen”. Artiklan 3 kohdasta ilmenee syytetylle turvatut vähimmäisoikeudet, joista erityisesti poissaolokäsittelyn oikeudenmukaisuutta tulkittaessa korostuvat syytetyn oikeus saada tieto syytteen sisäl-

²⁷ PeVL 2/1990 vp, s. 3.

²⁸ Pellonpää ym. 2026, s. 70.

löstä, oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai valitsemansa asiamiehen välityksellä sekä oikeus kuulustella todistajia. Syytetyn vähimmäisoikeuksia käsitellään erikseen laajemmin luvussa 2.2.

YK:n Euroopan ihmisoikeussopimusta vastaava kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (KP-sopimus) tuli osaksi kotimaista lainsäädäntöä 23.3.1976. EIS ja KP-sopimus ovat melko samankaltaisia, erityisesti koskien prosessuaalisia oikeusturvan takeita koskevia artikloja (EIS 6 artikla ja KP-sopimuksen 14 artikla), kun muiden artiklojen osalta on runsaasti eroavaisuuksia.²⁹ Esimerkiksi 14 artiklassa on lueteltu jokaiselle syytetylle turvatut vähimmäistakeet, jotka vastaavat pitkälti EIS 6 artiklan vähimmäisoikeuksia, kuitenkin pienillä eroilla.³⁰ On myös mainittava, että vaikka KP-sopimuksella on maailmanlaajuisesti suuri merkitys, sen sopimusvaltioiden eroavaisuuksien vuoksi on hankalampaa antaa sopimukselle yleispätevää tulkintaa. Sen vuoksi sopimuksesta on olennaisesti vähäisempää oikeuskäytäntöä, eikä niistä ole saatavilla samanlaista tulkinta-apua kansallisiin ongelmiin kuin esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimesta.³¹

Kansallisesti oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä säädetään ihmisoikeussopimusta vastaavasti perustuslaissa (731/1999), jonka oikeusturvaa koskevan 21 §:n mukaan:

”Jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

Käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.”

Vaikka perustuslain ja EIS:n säännösten sanamuoto ja sisältö eroavat toisistaan, perustuslain 21 §:n tulkinta ja sisältö määräytyy pitkälti EIS 6 artiklan tulkintojen mukaan ja perustuslakivaliokunta viittaa jatkuvasti EIT:n ratkaisuihin lausunnoissaan.³² Lisäksi 21 §:n oikeuksien luettelointi ei ole esitöiden mukaan tarkoitettu tyhjentäväksi. Se sisältää myös muun muassa käsittelyn suullisuuden, oikeuden saada oikeusapua ja valita itse avustajansa sekä neuvotella tämän kanssa

²⁹ Ervo 2006, s. 18 av. 39.

³⁰ Ks. Ervo 2006, s. 19 av 44: KP-sopimuksen 14 art. 3d-kohdassa turvataan oikeus puolustaa itse itseään, kun EIS 6 art. 3c-kohdan mukaan syytetylle voidaan tarvittaessa määrätä julkinen puolustaja tämän tahdosta riippumatta.

³¹ Ervo 2006 s. 19. Lisäksi s. 19 av. 45 todetaan oikeuskäytännön vähäisyyden johtuvan siitä, etteivät YK:n ihmisoikeuskomitean ratkaisut velvoita sopimusvaltioita vaan ne ovat suosittavia ja sovittavia.

³² Saraviita 2011, s. 281.

luottamuksellisesti.³³ Perustuslain 21 § siten sisältää myös EIS ja KP-sopimuksissa turvatut rikoksesta syytetyn vähimmäisoikeudet.³⁴

2.2 Syytetyn vähimmäisoikeudet EIS 6 artiklan mukaan

2.2.1 Oikeus saada tieto syytteen sisällöstä

EIS 6 artiklan 3 kohdassa määritellään jokaiselle syytetylle myönnetty vähimmäisoikeudet, joista ei voida poiketa. EIS 6 artiklan 3 kohdan a-alakohdan mukaan jokaisella rikoksesta syytetyllä on ”oikeus saada viipymättä yksityiskohtainen tieto häneen kohdistettujen syytteiden sisällöstä ja perusteista hänen ymmärtämällään kielellä”.

EIT:n oikeuskäytännössä on korostettu syytteiden ilmoittamisen tärkeyttä. Rikoksen yksityiskohdat ovat ratkaisevia rikosprosessissa, sillä vastaaja on vasta niiden tiedoksi antamisen jälkeen virallisesti tietoinen häntä vastaan nostettujen syytteiden tosiseikoista ja oikeudellisesta perustasta. Lisäksi ratkaisussa *Mattoccia v. Italia* kiinnitettiin huomiota, että mahdollisista syytteen muutoksista tulee ilmoittaa syytetylle, sekä antaa hänelle riittävästi aikaa ja mahdollisuus reagoida näihin muutoksiin sekä valmistella puolustustaan.³⁵

Tätä tiedonsaantioikeutta palvelee käytännössä haastamismenettely, jossa haaste on annettava syytetylle tiedoksi henkilökohtaisesti tai joka tapauksessa tavalla, jolla hän todisteellisesti saa tiedon asiasta. Tuomioistuimen on myös varmistuttava, että tiedoksianto on tapahtunut.³⁶ Ratkaisussa *Somogyi v. Italia*, EIT on asettanut kansallisille tuomioistuimille velvollisuuden tutkia, onko syytetyllä ollut mahdollisuutta saada tietoa häntä vastaan ajetusta syytteestä, jos siitä ky-

³³ HE 309/1993 vp, s.74.

³⁴ Ervo 2006, s. 12.

³⁵ Esim. *Mattoccia v. Italia* (25.7.2000), kohdat 59–61 sekä *Penev v. Bulgaria* (7.1.2010), kohdat 33 ja 42. Tapauksessa *Mattoccia v. Italia* oli kyse raiskauksesta, jonka teko aika ja -paikkatiedot olivat muuttuneet kesken käsittelyn. EIT katsoi, että EIS 6 artiklaa oli rikottu. Todettakoon että kotimaisessa lainsäädännössä vastaavasti säädetään EIS 6 artiklaa tiukemmin haastamismenettelyn lisäksi syytesidonnaisuudesta, joka rajoittaa syyttäjää muuttamasta syytettä. ROL 5 luvun 17 §:n mukaan nostettua syytettä ei saa muuttaa. Syyttäjä voi kuitenkin laajentaa samaa vastaajaa koskevan syytteen käsittämäänsä toisen teon, jos tuomioistuin katsoo sen soveliaaksi esitettävään selvitykseen tai muihin seikkoihin nähden. Syytteen muuttamisena ei pidetä sitä, että syyttäjä rajoittaa syytettään, tai ilmoittaa toisen lainkohdan kuin haastehakemuksessa taikka vetoaa uuteen seikkaan syytteen tueksi.

³⁶ Ervo 2008 s. 388.

symyksestä on riitaa ja väite ei ole perusteeton. Lisäksi tiedon antaminen henkilöön kohdistuvasta oikeudenkäynnistä on niin merkittävä oikeustoimi, että sen täytyy vastata asianmukaisia vaatimuksia, eikä epämääräinen ja epävirallinen tieto oikeudenkäynnistä riitä.³⁷

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisussa *Demebukov v. Bulgaria* valittajaa oli syytetty kylänsä sähköjohtojen varastamisesta ja häntä oli kielletty poistumasta kylästä ilman lupaa. Valittajalla oli jo tällöin ollut esitutkinnassa avustaja läsnä (kohdat 6–9). Valittaja oli kiellosta huolimatta lopulta poistunut alueelta ja sanomansa mukaan muuttanut toisaalle, mistä hän oli ilmoittanut poliisille (kohta 13). Tuomioistuin oli yrittänyt toimittaa syytetylle haasteen ja kutsun, mikä oli epäonnistunut (kohdat 15–17), minkä johdosta syyttäjän vaatimuksesta tuomioistuin oli aloittanut asian käsittelyn sekä määrännyt syytetylle puolustajan edustamaan häntä (kohta 18). Asian käsittelyä oli jatkettu myöhemmin, ja tähän käsittelyyn oli kutsuttu ainoastaan puolustaja (kohta 19). Tuomioistuin oli tuominnut vastaajan syytteen mukaisesti kolmen vuoden vankeusrangastukseen, ja tuomio oli jäänyt lainvoimaiseksi, koska kukaan ei ollut valittanut siitä (kohdat 19–21). Vastaaja oli vankilatuomion suorittamisen jälkeen hakenut tuomion kumoamista, koska hän ei ollut ollut tietoinen häntä vastaan käydystä oikeudenkäynnistä. Hakemus oli hylätty koska Bulgarian korkein oikeus oli katsonut, että vastaaja oli tosiasiallisesti ollut tietoinen häntä vastaan käydystä oikeudenkäynnistä ja rikkonut matkustuskiellon määräyksiä tahallisesti (kohdat 23 ja 24). EIT oli päätenyt samaan ratkaisuun ja hylännyt valituksen samoin perustein lisäten, että vastaajan olisi pitänyt olla tietoinen menettelyn (eli luvattoman poistumisen alueelta) seurauksista, koska hänellä oli ollut avustaja esitutkinnassa sekä kun matkustuskielto oli määrätty.

EIT on edellä mainitussa ratkaisussa lausunut avustajan merkityksestä poissaolokäsittelyssä ja tunnustanut, että oikeus tehokkaaseen puolustautumiseen puolustajan välityksellä on tärkeä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin piirre, muttei ehdoton edellytys sille. Se, että käsittelyssä on läsnä syytetyn puolustaja, ei poista syytetyn läsnäolon sekä henkilökohtaisen kuulemisen tarkeyttä, koska usein on tarpeen kuulla vastaajaa ja verrata hänen kertomustaan muihin todisteisiin. Lainsäätäjällä on kuitenkin oltava mahdollisuus ehkäistä tai estää luvattomista poissaoloista johtuvia haittoja edellyttäen, että niistä koituvat seuraamukset eivät ole epäsuhteessa tapauksen olosuhteisiin nähden, ja että syytetyltä ei evätä oikeutta puolustautua esimerkiksi asianmiehen välityksellä.³⁸

Ratkaisussa on myös todettu, että oikeudenkäynnit syytetyn poissa ollessa eivät ole sinänsä ristiriidassa yleissopimuksen 6 artiklan kanssa. Oikeudenloukkaus tapahtuu siinä vaiheessa, jos

³⁷ Somogyi v. Italia (18.5.2004), kohdat 72–75.

³⁸ Demebukov v. Bulgaria (7.7.2008), kohdat 50–52.

poissaolevana tuomittu ei voi myöhemmin saada samalta tuomioistuimelta uutta oikeudenkäyntiä asiassa, ellei ole osoitettu, että hän on luopunut oikeudestaan esiintyä ja puolustautua henkilökohtaisesti.³⁹ EIS:n 6 artiklan tarkoitus ja sanamuoto eivät estä luopumista artiklassa tarkoitetuista oikeuksista, mutta tällaisen luopumisen tulee olla ennen kaikkea yksiselitteinen. Tuomioistuin ei voi katsoa vastaajan luopuvan vähimmäisoikeuksistaan pelkästään tämän poissaolon perusteella, vaan tuomioistuimen on myös osoitettava, että vastaaja pystyy kohtuudella ennakoidaan käyttäytymisensä seuraamukset. Vastaajalle ei voida myöskään asettaa todistustaakkaa siitä, ettei hän olisi pyrkinyt välttämään tuomitsemista tai että poissaolo olisi johtunut ylivoimaisesta esteestä. Tuomioistuimet ovat siten velvollisia varmistamaan, että vastaajalla on mahdollisuus saada tieto oikeudenkäynnin ajankohdasta, sekä siihen osallistumiseen liittyvä ohjeistus. Tämä velvollisuus pätee myös yksinkertaistettuihin menettelyihin, kuten summaariseen menettelyyn, jossa vastaaja on luopunut useista oikeuksista, eli tutkielman yhteydessä poissaolokäsittelyyn.⁴⁰

Tapauksessa *Sejdovic v. Italia* (1.3.2006) valittajaa oli epäilty murhasta ja hänet oli määrätty vangittavaksi. Viranomaiset eivät kuitenkaan tavoittaneet valittajaa, minkä vuoksi he olivat katsoneet valittajan välttelevän oikeudenkäyntiä ja julistivat hänet karkulaiseksi (*fugitive*). Valittaja oli tuomittu yli 21 vuoden vankeuteen oikeudenkäynnissä, jossa vain hänen puolustajansa oli ollut läsnä ja tuomio sai lainvoiman. Valittaja oli myöhemmin pidätetty Saksassa ja Italian viranomaiset pyysivät, että hänet luovutettaisiin Italiaan, jolloin tämä voisi hakea lupaa valittaa Rooman käräjäoikeuden tuomiosta määrääjän jälkeen. Saksan viranomaisten pyynnöstä Rooman syyttäjänvirasto oli todennut, ettei todisteista käy ilmi, että valittajalle olisi virallisesti ilmoitettu häntä vastaan nostetuista syytteistä. Syyttäjänvirasto oli vedonnut siihen, että valittajan asianajaja oli ollut aktiivisesti mukana oikeudenkäynnissä kutsumalla lukuisia todistajia, sekä siihen, että luovutettava henkilö voi hakea muutosta tuomioon, kunhan pystyy osoittamaan, ettei ole pyrkinyt välttämään oikeudenkäyntiä. Saksan viranomaiset olivat hylänneet luovutuspyynnön, koska he eivät voineet varmistua siitä, että hakijalla olisi mahdollisuus saada asiansa uudelleen käsiteltäväksi.

Ratkaisussa *Lena Atanasova v. Bulgaria* (26.1.2017) vastaaja oli esitutkinnassa myöntänyt syytteen tosiseikat ja ilmoittanut halukkuutensa osallistua syyteneuvottelujen kaltaiseen menettelyyn, mikä olisi edellyttänyt hänen saapumistaan oikeuteen. Vastaaja sanoi kertovansa asiasta yksityiskohtaisemmin tuomioistuimessa, ja hän jäi siihen uskoon, että hänelle ilmoitetaan asian

³⁹ Demebukov v. Bulgaria (7.7.2008), kohta 45.

⁴⁰ Hermi v. Italia (18.10.2006) kohdat 73–76, sekä Demebukov v. Bulgaria (7.7.2008) kohdat 47–49.

jatkokäsittelystä hänen ilmoittamaansa osoitteeseen. Haastetta ei kuitenkaan voitu toimittaa, koska häntä ei löydetty ilmoitetusta osoitteesta eikä muualtakaan. Vastaaja oli ollut kumppaninsa luona, mutta asiakirjoista ei ilmennyt, että vastaaja olisi ilmoittanut sen oleskelupaikkaan. EIT katsoi, että vastaaja oli voinut kohtuudella odottaa saavansa kutsun oikeuteen ja oli kuitenkin muuttanut pois osoitteesta ilmoittamatta viranomaisille. Viranomaiset olivat tehneet kohtuulliset toimenpiteet saadakseen vastaajan oikeudenkäyntiin ja yrittäneet selvittää missä vastaaja olisi. Oli kuitenkin varmistettu, ettei vastaaja ollut poistunut maasta, ja kokonaisuutena EIT katsoi, että vastaaja oli tietoisesti ja pätevästi luopunut oikeudestaan saapua henkilökohtaisesti tuomioistuimeen häntä vastaan käydyin rikosoikeudenkäynnin yhteydessä.⁴¹

Kuten edellä mainituista oikeustapauksista voidaan huomata, EIS 6 artikla sekä siitä muodostettu oikeuskäytäntö eivät estä poissaolokäsittelyn hyödyntämistä ja tuomittava rangaistus voi olla ankarakin. *Koponen* on katsonut, että ihmisoikeusratkaisuista voidaan johtaa kaksi perusedellytystä hyväksyttävälle menettelylle. Ensinnäkin vastaajalle tulee riittävällä varmuudella antaa tiedoksi oikeudenkäynnin ajankohta ja häneen kohdistuvien syytteiden sisältö ja toiseksi poissaolevana tuomitulla vastaajalla täytyy olla kohtuullisesti järjestetty mahdollisuus muutoksenhakuun taikka uuteen oikeudenkäyntiin. Ihmisoikeusloukkauksia on ilmennyt erityisesti tapauksissa, joissa on väitetty vastaajan pakoilevan oikeudenkäyntiä tai tilanteissa, joissa ei edes väitetä vastaajan saaneen haastetta tiedokseen.⁴² Oikeuskäytännöstä myös ilmenee, että tiedoksiannon on oltava tosiasiallista, riittävän yksityiskohtaista ja ajallisesti sellaista, että syytetty voi valmistella puolustustaan. Pelkkä muodollinen tai epävirallinen tieto oikeudenkäynnin olemassaolosta ei täytä sopimuksen vaatimuksia, vaan viranomaisilla on velvollisuus varmistua tiedoksiannosta.⁴³

Haasteen tiedoksiantaminen henkilökohtaisesti takaa syytetyn mahdollisuuden tiedonsaantiin ja toisaalta antaa tuomioistuimelle mahdollisuuden viran puolesta varmistua siitä, että vastaaja on saanut tiedon asiasta, kuten EIT:kin on ratkaisukäytännössään vaatinut.⁴⁴ Tuomioistuimella ei ole lupaa madaltaa kynnystä tiedoksiannoissa niissäkään tilanteissa, joissa vastaajaa voidaan moitita osoitetietojen puutteellisuudesta tai on aihetta epäillä hänen pakoilevan tiedoksiantoa. Näis-

⁴¹ *Lena Atanasova v. Bulgaria* (26.1.2017), kohdat 45–52.

⁴² *Koponen* 1998, s. 421–423.

⁴³ *Somogyi v. Italia* (18.5.2004) kohdat 67–70.

⁴⁴ Esim. *Hermi v. Italia* (18.10.2006) kohdat 73–76.

säkin tilanteissa tuomioistuin kantaa vastuun tiedoksiannon toteuttamisesta ja pidemmältä sopimusvaltioilla on vastuu turvata riittävät pakkokeinot ja resurssit pakoilevien vastaajien tavoittamiseksi.⁴⁵

Kotimainenkin lainsäädäntö suojaa kuitenkin yleisesti hyvin asianosaisten tiedonsaantia. ROL:n 5 luvun 8 § asettaa tuomioistuimelle velvollisuuden antaa viipymättä haaste tiedoksi, jollei asiaa jätetä haastetta antamatta tutkimatta. Syytetylle on annettava haaste, haastehakemus sekä asianomistajien vaatimukset tiedoksi oikeudenkäymiskaaren 11 luvun mukaisesti ja lähtökohtaisesti haaste on annettava vastaajalle tiedoksi henkilökohtaisesti, eli käytännössä fyysisesti käteen. Haastetta rikosasiassa ei voida antaa puhelintiedoksiantona (5 luku 3b §), sijaistiedoksiantona (7.4 §) eikä kuuluttamalla (9 §). Haaste voidaan antaa kuitenkin tiedoksi vastaajan haasteen vastaanottamista varten valtuuttamalle asiamiehelle, jos asia koskee rikosta, josta ei ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa tai alle kuusi kuukautta vankeutta (16 §). Tiedoksiantosta on laadittava kirjallinen todistus, josta ilmenee tiedoksiantopäivä ja paikkakunta, sekä se, kenelle tiedoksianto on toimitettu (17 §).

2.2.2 Oikeus puolustautua henkilökohtaisesti

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kohdan c-alakohdan mukaan jokaisella rikoksesta syytetyllä on oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä, ja jos hän ei pysty itse maksamaan saamastaan oikeusavusta, hänen on saatava se korvauksetta oikeudenmukaisuuden niin vaatiessa.

EIS 6 artiklan tarkoitus ja tavoite kokonaisuutena osoittavat, että rikoksesta syytetyllä henkilöllä on ehdoton oikeus osallistua oikeudenkäyntiin.⁴⁶ Tähän oikeuteen linkittyy vahvasti oikeus edustaa itseään, eikä lähtökohtaisesti ole vastoin 6 artiklaa kieltäytyä avustajasta omasta tahdostaan, ellei oikeudenmukaisuus sitä muuten vaadi.⁴⁷ Läsnäolo-oikeudelle ominaista on, että asianosaisten voi itse määrätä sen käytöstä eli valita, haluaako hän olla läsnä vai ei, mikä onkin keskeinen

⁴⁵ Ervo 2008 s. 391. Lisäksi ks. mitä aikaisemmin todettu tapauksesta *Somogyi v. Italia*.

⁴⁶ *Monell and Morris v. Yhdistynyt kuningaskunta* (2.3.1987) kohta 58, samoin *Zava v. Turkki* (25.11.1997) kohta 68. Pellonpään ym. (2026, s. 750) sanoin kyseinen oikeus tarkoittaa pääsääntöisesti syytetyn oikeutta olla läsnä oikeudenkäynnissä, jossa häntä koskevaa rikossyytettä käsitellään.

⁴⁷ *Galstyan v. Armenia* (15.2.2008) kohta 91. Tapauksessa valittaja otettu kiinni koska poliisit olivat katso-neet hänen estäneen liikennettä ja käyttäytyneen ”epäsosiaalisesti” osana Armenian vuoden 2003 presidentinvaalien aikaisia mielenosoituksia ja siten rikkonut yleistä järjestystä. Poliisit kuulustelivat valittajaa

ero läsnäolo-oikeuden ja -velvollisuuden välillä.⁴⁸ Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla ei kuitenkaan estä henkilöä luopumasta vapaaehtoisesti, joko nimenomaisesti tai hiljaisesti, oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuden takeista. Luopumisen on kuitenkin perustuttava hänen omaan tahtoonsa ja oltava yksiselitteinen, eikä se saa olla tärkeän julkisen edun vastainen.⁴⁹ Lisäksi edellytetään, että vastaajalla on mahdollisuus saada asiansa uudelleen käsitellyksi, jos hänet on tuomittu poissaolevana. Tällaista oikeutta ei kuitenkaan ole, jos vastaajan katsotaan luopuneen oikeudestaan tulla kuulluksi, tai hän on pakoillut oikeudenkäyntiä.⁵⁰

Oikeus puolustautua itse ei ole myöskään rajaton, vaan esimerkiksi tilanteet, joissa lainsäädäntö edellyttää asianajajan käyttämistä eivät sellaisenaan ole vastoin ihmisoikeussopimusta.⁵¹ Sen sijaan sopimuksen vastainen on tilanne, jossa valittaja on jäänyt saapumatta henkilökohtaisesti tuomioistuimeen ja hänen avustajaltaan on evätty oikeus edustaa päämiestä ja käydä oikeutta. Tapauksessa *Van Geyseghem v. Belgia* EIT on lausunut, ettei oikeus puolustukseen avustajan välityksellä riipu valittajan läsnäolosta, eikä tätä oikeutta voida riistää häneltä. Lisäksi on todettu, että jotta oikeus oikeusapuun ei olisi pelkästään teoreettinen, sen käyttämistä ei tule asettaa riippuvaiseksi kohtuuttomien muodollisten ehtojen täyttymisestä, vaan tuomioistuimen tehtävänä on varmistaa, että oikeudenkäynti on oikeudenmukainen, ja että avustajalle, joka osallistuu oikeudenkäyntiin ilmeisesti syytetyn puolustamiseksi tämän poissa ollessa, annetaan mahdollisuus tehdä niin.⁵²

Oikeus puolustautumiseen avustajan välityksellä on ehdoton, mutta niin ei ole esimerkiksi avustajan valitsemisen suhteen. Oikeus oikeudelliseen apuun alkaa säännönmukaisesti siitä hetkestä, kun toimivaltainen viranomainen ilmoittaa henkilölle virallisesti, että häntä epäillään rikoksesta tai siitä hetkestä, kun viranomaisten toimet epäilyksen perusteella ovat vaikuttaneet syytetyn asemaan. Tällainen tilanne syntyy ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön mukaan

ja laativat pöytäkirjan, jonka valittaja oli allekirjoittanut ja lisännyt erillisen maininnan, ettei halua asianajajaa. Valittaja väitti, että olisi aluksi kieltäytynyt allekirjoittamasta pöytäkirjaa, jonka seurauksena poliisit olivat kertoneet, ettei hän tarvitse avustajaa asian hoitamiseen ja se kestää kauemmin, mikäli hän ei allekirjoita pöytäkirjaa ja luovu oikeudesta avustajaan. Lopulta valittaja oli allekirjoittanut pöytäkirjan. Myöhemmin hänet oli viety oikeudenkäyntiin, jossa valittaja oli edelleen luopunut oikeudestaan avustajaan. EIT katsoi asiassa, että valittaja oli nimenomaisesti luopunut oikeudestaan avustajaan, eikä esimerkiksi uhkailusta tai huijaamisesta ollut näyttöä. Lisäksi valittajaa syytettiin lievistä rikoksista, josta enimmäisrangaistus oli enintään 15 päivää vankeutta eikä tapauksessa ollut mitään oikeudenmukaisuuden kannalta merkittävää syytä, joka olisi edellyttänyt pakollista avustajaa.

⁴⁸ Jämsä 2025, s. 367.

⁴⁹ Esim. *Stoichkov v. Bulgaria* (24.3.2005), kohdat 55–56, *Hermi v. Italia* (18.10.2006), kohta 73 ja *Dvorski v. Kroatia* 20.10.2015, kohta 100.

⁵⁰ Esim. *Sejdovic v. Italia* (1.3.2006), kohta 82 ja 86.

⁵¹ Esim. *Croissant v. Saksa* (25.9.1992), kohdat 27–38.

⁵² *Van Geyseghem v. Belgia* (21.1.1999), kohdat 33–34.

muun muassa, kun henkilö pidätetään rikoksesta epäiltynä tai häntä kuulustellaan rikoksen johdosta.⁵³ Avustajan kelpoisuudelle on rajoituksia ja tuomioistuimella on mahdollisuus määrätä puolustaja vastustuksestakin huolimatta, mikäli sille on riittävät perusteet ja oikeudenmukaisuus sitä vaatii. Tällöinkin syytetty voidaan velvoittaa maksamaan oikeudenkäyntikulunsa itse.⁵⁴

EIT:n ratkaisut oikeudesta puolustautua avustajan välityksellä muutoksenhakutuomioistuinmessä ovatkin perustuneet siihen, että jäsenvaltioissa kansallinen lainsäädäntö mahdollistaa valituksen hylkäämisen, mikäli pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti haastettu muutoksenhakija jättää saapumatta paikalle eikä poissaololle ole laillista estettä. Tällaista sanktiomaista toimea voidaan perustella sillä, että mikäli muutoksenhakija ei halua osallistua käsittelyyn, voi asian käsitteleminen olla perusteetonta.⁵⁵

EIS 6 artikla ei siis suoraan anna täyttä valtaa syytetylle päättää, kuinka ja kenen toimesta hänen puolustuksensa tulisi hoitaa. Ratkaisussa *Correia De Matos v. Portugali*, EIT on lausunut, että syytettyä vastaan ei voida nostaa syytettä ilman asianmukaista mahdollisuutta puolustautumiseen, mutta kansallinen lainsäädäntö tai tuomioistuin voi tapauksesta riippuen määrätä syytetyn oikeudesta puolustaa itse itseään valitsemansa avustajan välityksellä taikka erityisissä olosuhteissa tuomioistuimen määräämän avustajan välityksellä.⁵⁶ Syytetyn ei siis tarvitse aina pyytää avustajaa, vaan jos tuomioistuin katsoo tarpeelliseksi, on sen määrättävä avustaja viran puolesta. Oikeudesta avustajaan voi kuitenkin luopua, mutta tällaisen luopumisen on oltava nimenomainen eikä pyynnön puuttumista voida katsoa hiljaiseksi luopumiseksi.⁵⁷

2.2.3 Oikeus kuulustella todistajia

Oikeus kuulustella todistajia konkretisoi osapuolten tasa-arvoisuuden periaatetta (*equality of arms*). Rikosprosessin voidaan lähtökohtaisesti katsoa olevan epätasa-arvoinen prosessi, varsinkin

⁵³ Simeonovi v. Bulgaria (12.5.2017) kohta 110.

⁵⁴ Ratkaisussa Meftah ym. v. Ranska (26.7.2002) kohta 45: ”Oikeus valita avustajansa ei ole ehdoton ja kansalliset tuomioistuimet voivat hylätä vastaajan valitseman avustajan, jos sille on olemassa merkityksellisiä (*relevant*) sekä riittäviä (*sufficient*) perusteita todeta, että se on oikeudenmukaisuuden kannalta tarpeen”. Samoin ratkaisussa Croissant v. Saksa (25.9.1992) kohdissa 28–32, jonka lisäksi maksu- tai korvausvelvollisuudesta kohdissa 33–38.

⁵⁵ Pellonpää ym. 2018, s. 722.

⁵⁶ Correia de Matos v. Portugali (4.4.2018), kohta 122.

⁵⁷ Ervo 2008, s. 432.

kin kun syytettä ajaa virallinen syyttäjä. Tätä epätasa-arvoa pyritään ehkäisemään EIS 6(3) artiklan minimioikeuksilla. Vastaajalla tulee siis artiklan vuoksi ja kontradiktorisuuden nimissä olla oikeus kysyä sekä nimeämiltään että muiden nimeämiltä todistajilta kysymyksiä asiaan liittyen.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kohdan d-alakohdan mukaan jokaisella rikoksesta syytetyllä on oikeus kuulustella tai kuulusteluttaa todistajia, jotka kutsutaan todistamaan häntä vastaan ja saada hänen puolestaan esiintyvät todistajat kutsutuiksi ja kuulustelluiksi samoissa olosuhteissa kuin häntä vastaan todistamaan kutsutut todistajat.

Ratkaisussa *Al-Khawaja ja Tahery v. Yhdistynyt kuningaskunta*, EIT on todennut, ettei syytettyä voida tuomita ennen kuin häntä vastaan esitetyt todisteet on esitetty julkisessa oikeudenkäynnissä hänen läsnä ollessaan. Periaatteesta voidaan poiketa, mutta poikkeukset eivät saa loukata puolustuksen oikeuksia, jotka yleensä edellyttävät, että syytetylle annetaan riittävät ja asianmukaiset mahdollisuudet kyseenalaistaa ja kuulustella häntä vastaan todistava todistaja joko todistajan kuulemisen yhteydessä tai oikeudenkäynnin myöhemmässä vaiheessa.⁵⁸ Esitutkinnassa saatujen lausuntojen hyödyntäminen ei varsinaisesti ole kielletty, mutta EIT:n oikeuskäytännössä on edellytetty, että puolustuksen oikeuksia kunnioitetaan. Pääsääntöisesti syytetylle tulisi antaa riittävät ja asianmukaiset mahdollisuudet kyseenalaistaa ja kuulustella häntä vastaan todistava todistaja joko tämän lausuntojen antamisen yhteydessä tai myöhemmin.⁵⁹

Prosessin kontradiktorisuus suppeasti ajateltuna edellyttää suullista oikeudenkäyntiä syytetyn läsnä ollessa, mutta poissaolokäsittelyn kannalta on keskeistä, että vastaajalle varataan tilaisuus vastakuulustella todistajaa. Yleissopimuksen kannalta on yhdentekevää, käyttääkö vastaaja tätä oikeuttaan, eikä vastakuulustelun toteuttamiseksi asianosaista tarvitse velvoittaa henkilökohtaisesti tai asiamiehen edustamana paikalle. Tuomioistuimen on lisäksi varattava asianosaiselle riittävästi aikaa ja edellytykset valmistautua vastakuulusteluun.⁶⁰

Oikeudesta vastakuulusteluun voidaan poiketa, kun sille on pakottava este, mutta tällaisessa tilanteessa tuomio yksin tai pääosin ei saa perustua tällaiseen ei-kontradiktoriseen näyttöön. Myös vastakuulustelu-oikeuden kannalta ongelmallisia ovat tilanteet, joissa käytetään esimerkiksi esitutkintapöytäkirjaan kirjattuja kertomuksia tai esitutkinnan aikana tehtyjä tallenteita.⁶¹ Vastaajan esitutkintaa sinänsä jo hyödynnetään, kun selvitetään vastaajan kanta syytteeseen ja tuomioistuimen tulee tarvittaessa selostaa, mitä poissaoleva asianosainen on asiassa esittänyt.

⁵⁸ *Al-Khawaja ja Tahery v. Yhdistynyt kuningaskunta* (15.12.2011), kohta 118.

⁵⁹ *Isgrò v. Italia* (19.2.1991) kohta 34.

⁶⁰ Ervo 2006 s. 338.

⁶¹ Ervo 2008 s. 231.

Muiden asianosaisten esitutkintakertomuksiin ei lähtökohtaisesti sen sijaan ole mahdollista viitata, vaan vasta tietyin laissa säädettyin poikkeuksin niitä voidaan hyödyntää. Edelleen tuomion perustaminen pelkästään tällaiseen aineistoon yleensä edellyttäisi, että syytetyllä on ainakin avustajansa välityksellä ollut jossain vaiheessa mahdollisuus esittää kysymyksiä häntä vastaan puhuville todistajille.⁶²

Ratkaisussa *Mild ja Virtanen v. Suomi* näyttönä syytettyjä vastaan oli käytetty samasta rikoksesta aiemmin toisessa oikeudenkäynnissä tuomittujen henkilöiden (M ja R) lausumat, vaikka syytetyt eivät olleet voineet esittää kysymyksiä näille henkilöille. Valittajat myönsivät, että heillä oli ollut mahdollisuus tutustua M:n ja R:n esitutkintakertomuksiin, mutta katsoivat, että kaikki todistelu tulisi esittää syytettyjen läsnä ollessa kontradiktorisen tilaisuuden toteuttamiseksi. Hallitus totesi, ettei valittajia ollut kuultu M:n ja R:n kanssa missään vaiheessa, vaikka he olivat olleet EIS 6 artiklan 3d-kohdan tarkoittamia todistajia. Valittajilla oli kuitenkin mahdollisuus kiistää M:n ja R:n lausunnot sekä esitutkinnan aikana että tuomioistuimessa, koska lausunnot oli näytetty valittajille jo heidän omassa esitutkinnassaan.

Toisin kuin hallitus, valittajat katsoivat myös, että M:n ja R:n kertomukset olivat asian pääasialliset todisteet ja muut heitä vastaan esitetyt todisteet olivat merkityksettömiä. Syyttäjä oli pyrkinyt saamaan M:n ja R:n kuulluiksi käräjäoikeudessa, mikä oli lykännyt asian käsittelyä kolme kertaa kutsuakseen heidät kuultaviksi. Nämä yritykset olivat epäonnistuneet, koska tuolloin voimassa olleen lain mukaan oli mahdotonta pakottaa heitä saapumaan oikeuteen. Hallitus katsoi, että valittajat olisivat voineet itse pyrkiä edistämään todistajien saapumista oikeuteen, mutta hakijat väittivät, ettei heilläkään ollut tehokkaampia keinoja saada M ja R saapumaan oikeudenkäyntiin. EIT katsoi edellä mainitussa tapauksessa, että hovioikeudessa tuomioistuimen tai syyttäjän olisi tullut kutsua M ja R kuultavaksi, sillä käräjäoikeusvaiheen menettelyn johdostakaan ei voida olettaa, että olisivatko M ja R olleet edelleen haluttomia kuulemiseen. Siten EIT totesi, ettei kaikkia kohtuullisia toimia ollut tehty M:n ja R:n läsnäolon varmistamiseksi. Kohtuullisten toimenpiteiden lisäksi riittämätön lainsäädäntö teki valittajien vastakuulustelusta mahdotonta, ja EIT katsoi, että EIS 6 artiklaa oli rikottu.⁶³

2.2.4 Yhteenvetoa sekä kotimaisia näkökulmia

EIS 6 artiklan oikeudenmukainen oikeudenkäynti korostaa vastaajan oikeutta olla läsnä häntä koskevassa prosessissa, jonka hyödyntäminen edellyttää tiedonsaantia oikeudenkäynnistä.

⁶² HE 271/2004 vp, s. 25.

⁶³ *Mild ja Virtanen v. Suomi* (26.7.2005), kohdat 36–39.

Liukkosen (2012) tulkinnan mukaan EIT on katsonut poissaolokäsittelyn hyväksyttäväksi ensinnäkin, jos vastaaja on suostunut tähän käsittelymuotoon, eikä mikään tärkeä yleinen etu estä oikeudenkäynnin järjestämistä. Toiseksi on oltava todennettavissa, että vastaaja on välttänyt oikeudenkäyntiä, josta hän tiesi tai jonka hänen olisi pitänyt tietää. Kolmanneksi vaikka kaksi edellä mainittua edellytystä eivät täyty, poissaolokäsittely on hyväksyttävissä, jos vastaajalla on mahdollisuus saada asia myöhemmin uudelleen käsiteltäväksi täysimittaisessa oikeudenkäynnissä.⁶⁴

On todettava, että EIS:n tarkoitus ei ole turvata oikeutta poissaoloon, vaan rikoksen selvittäminen tarvittaessa syrjäyttää syytetyn valinnanvapauden oikeudenkäyntiin osallistumisesta. Oikeus puolustautua henkilökohtaisesti ei anna syytetylle pelkästään oikeuksia vaan syytetylle voidaan asettaa henkilökohtainen läsnäolovelvollisuus asian aineellisen totuuden selvittämiseksi myös muiden oikeusturvan turvaamiseksi. EIT on todennut, että jäsenvaltioilla tulee olla tehokkaat keinot ehkäistä poissaoloja istunnoista, mutta prosessuaalisten oikeuksien riistämistä ei saada käyttää rangaistuksena.⁶⁵

Kotimainen lainsäädäntö ei sen sijaan sisällä säännöksiä, jotka mahdollistaisivat poissaolokäsittelyn tilanteessa, jossa syytetty pakoilee oikeudenkäyntiä. ROL:n ehdottomana edellytyksenä on, että vastaaja on kutsuttu sillä uhalla, että asia voidaan tutkia ja ratkaista hänen poissaolostaan huolimatta. Asiaa ei siten voida käsitellä tilanteessa, jossa syytettyä ei saada haastettua ja kutsuttua poissaolokäsittelyyn.⁶⁶ Vähintään haastamisen edellytys on perusteltua syytetyn tiedonsaannin näkökulmasta, ja sillä pyritään toteuttamaan muun muassa kontradiktorista periaatetta.

Kotimaisen lainsäädännön mukaan avustajan välityksellä puolustautuminen on luonnollisesti sallittua kuten oikeudenkäymiskaaren 15 luvussa säädetään. Oikeusapulain mukaan oikeusapua myönnetään henkilölle, joka tarvitsee asiantuntevaa apua oikeudellisessa asiassa ja joka taloudellisen asemansa vuoksi ei kykene itse suorittamaan sen hoitamisen vaatimia menoja (1 §). Oikeusapua ei kuitenkaan myönnetä, jos asialla on vähäinen merkitys sen hakijalle, se olisi selvästi tarkoituksetonta verrattuna hakijalle koituvaan hyötyyn, asian ajaminen olisi oikeuden väärinkäyttämistä taikka asia perustuu siirrettyyn oikeuteen ja on aiheutta olettaa, että siirto on tapahtunut oikeusavun saamiseksi (7 §). Tämä käytännössä tarkoittaa, ettei oikeusapuun kuulu avustaminen yksinkertaisissa rikosasioissa, jos odotettavissa ei ole ankarampaa rangaistusta

⁶⁴ Liukkonen 2012, s. 153. Toisin sanoen vastaajalla tulee olla mahdollisuus muutoksenhakuun.

⁶⁵ Ervo 2008, s. 418–419.

⁶⁶ Ks. Koponen 1998, s. 423.

kuin sakko tai odotettavissa oleva rangaistus ja asian laatu ovat sellaisia, ettei syytetyn oikeusturva edellytä avustajan käyttämistä.⁶⁷

Esitutkintalain 4 luvun 10 §:ssä ja ROL:n 2 luvun 1 §:ssä on säädetty tilanteista, joissa tuomioistuimen on epäillyn pyynnöstä tai viran puolesta määrättävä tälle puolustaja jo esitutkinnassa. Epäillyn pyynnöstä puolustaja voidaan määrätä, jos häntä epäillään rikoksesta, josta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin neljä kuukautta vankeutta, tai tällaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta siihen sekä, jos hän on pidätettynä tai vangittuna. Vastaajalle sen sijaan on määrättävä puolustaja viran puolesta, kun tämä ei kykene puolustamaan itseään, esimerkiksi ikänsä tai terveydentilansa puolesta. Puolustaja on myös määrättävä viran puolesta, kun epäilty on alle 18-vuotias ja ei ole ilmeistä, ettei hän tarvitse puolustajaa, epäillyn valitsema puolustaja ei täytä puolustajalle asetettavia vaatimuksia tai kykene asianmukaisesti puolustamaan epäiltyä taikka jos siihen on muu erityinen syy. Poissaolokäsittelyssä usein asia on laadultaan niin vähäinen tai muuten selkeä, että oikeusavun saaminen tavanomaisessa poissaolokäsittelyasiassa lieenee vaikeaa. Lopulta tuomioistuinkin voi arvioida avustajan tarvetta, mikäli se osoittautuisi tarpeelliseksi esimerkiksi vastaajan terveydentilasta saatujen seikkojen perusteella. Tilanne voisi olla eri esimerkiksi alaikäisten kanssa, mutta tuomioistuimen tulisi harkita poissaolokäsittelyn hyödyntämistä erityisen tarkasti, varsinkin ensikertalaisen kanssa.

Suomalaisessa oikeuskäytännössä puolustautumiseen avustajan välityksellä liittyvät tapaukset ovat koskeneet pääosin muutoksenhakutilannetta hovioikeudessa, kun hovioikeus on jättänyt esimerkiksi valituksen tutkimatta valittajan poissaolon vuoksi, vaikka avustaja on ollut paikalla.⁶⁸ Hovioikeudessa OK 26 luvun 20 §:n nojalla valitus jätetään pääkäsittelyn kohteena olevalta osalta sillensä, jos valittaja on jäänyt pois pääkäsittelystä. Saman lain 12 luvun 29 §:n mukaan henkilökohtaisesti kutsuttu asianosainen katsotaan poisjääneeksi, mikäli hän lähettää käsittelyyn asianmiehen itsensä sijasta. Tässä tutkielmassa ei varsinaisesti ole tarkoitus paneutua muutoksenhakutilanteisiin syytetyn poissa ollessa.

EIS 6 artikla oikeuskäytäntöineen ei estä vastaajan tuomitsemista poissaolevana ja huomio siinä kiinnittyy kahteen perusedellytykseen. Ensinnäkin vastaaja on haastettava asianmukaisesti ja hänelle on ilmoitettava oikeudenkäynnin sisältö. EIT:n oikeuskäytännössä sopimusrikkomukset tämän osalta ovat liittyneet lähinnä pakoilevan vastaajan tavoittelemiseen tai sellaiseen tilanteeseen, jossa ei edes väitetä vastaajan saaneen haastetta tiedoksi. Kotimainen lainsäädäntö ei

⁶⁷ Ervo 2008, s. 435. Ks. rikosasian yksinkertaisuudesta sekä muista avustajan tarpeeseen liittyvistä olosuhteista s. 436–441.

⁶⁸ Esim. KKO 2004:94, KKO 2011:30 sekä KKO 2015:15.

edes osaksikaan mahdollista poissaolevan tai pakoilevan vastaajan tuomitsemista, ellei häntä ole haastettu ja kutsuttu käsittelyyn asianmukaisesti. Käytännössä ongelmaksi voi muodostua, täyttääkö tiedoksianto sille annettuja muotomääräyksiä, jos sen hoitaa toisen maan viranomaisen oikeusapupyynnön pohjalta. Menettely ei ole kaikissa maissa yhtenäinen ja tiedoksiantoa suorittavan maan muotovaatimukset eivät aina täytä kotimaisia tai edes EIS:n vaatimuksia.⁶⁹

Toiseksi poissaolevana tuomitulla vastaajalla tulee olla kohtuullinen mahdollisuus muutoksenhakuun taikka uuteen oikeudenkäyntiin. Vastaajalla on ROL:n perusteella hyvät edellytykset käyttää molempia oikeuksia, sillä vastaaja on saanut tiedoksi oikeudenkäynnin ajankohdan. Vastaajalla on normaali oikeus muutoksenhakuun ja joissain tilanteissa mahdollisuus uuteen oikeudenkäyntiin, mikäli hän pystyy osoittamaan poissaolon johtuneen sellaisesta laillisesta esteestä, jota hän ei ole pystynyt ilmoittamaan ajoissa.⁷⁰

Kokonaisuutena voidaan todeta ROL:n mukaisen poissaolokäsittelyn turvaavan EIS 6 artiklan vähimmäisoikeuksia ainakin riittävällä tavalla. Haastamis- ja kutsumisvaatimukset turvaavat vastaajan tiedonsaantia verrattuna EIT:n oikeuskäytännössä selostettuihin tilanteisiin ja ovat omiaan takaamaan mahdollisuuden osallistua käsittelyyn henkilökohtaisesti tai asiamiehen edustamana, mikäli vastaaja niin itse haluaa. Vastaajan on siten mahdollista puolustautua häneen kohdistetuilta syyteiltä sekä kontradiktorisen periaatteen pohjalta kommentoida asiassa esitettyjä kannanottoja ja todisteita. Vastaajan muutoksenhakuoikeus on järjestetty kuten muissakin asioissa, vaikkakin se käytännössä edellyttää myös vastaajan aktiivisuutta tuomion antamisen jälkeen.

2.3 Oikeudenkäynnin kestosta

Oikeudenkäynnin kohtuullinen kesto on taattu lailla ja kansainvälisillä sopimuksilla jokaiselle, niin asianomistajalle kuin vastaajallekin. Poissaolokäsittelyjen järjestämisen alkuperäinen tarkoitus on ratkaista yksinkertaisia rikosasioita, joissa näyttö on joko hyvin selvää tai vastaaja on tunnustanut teon jo esitutkinnassa.⁷¹ Prosessiekonomiaa ja tehokkuutta painottavasta näkökul-

⁶⁹ Koponen 1998 s. 422–424. Vaikka Koposen kannanotto ja siinä mainittu oikeuskäytäntö ovat lähes kolmen vuosikymmenen takaa, voidaan näiden mainittujen edellytysten edelleen olevan relevantteja eikä EIT:n oikeuskäytäntö ole poissaolokäsittelyiden kannalta muuttunut niin olennaisesti.

⁷⁰ Koponen 1998, s. 424.

⁷¹ Esim. HE 188/2025 vp, s. 45.

masta tällöin on pääasiassa yhdentekevää, onko vastaaja oikeudenkäynnissä läsnä, eikä käsittelyn peruuntuminen myönnettyssä asiassa ole sen vuoksi järkevää. Turhat peruuntumiset aiheuttavat asian käsittelyn siirtymisen ja uusi käsittelypäivä voi siirtyä useiden kuukausien päähän. Prosessin viivästyessä sen perimmäinen tehtävä lykkääntyy, mikä heikentää rikosprosessin asemaa yhteiskuntaa ohjaavana työkaluna.⁷² Prosessien viivästyminen aiheuttaa haittaa asianosaisille sekä yhteiskunnalle esimerkiksi kustannusten kasvuna. Näin jo tiukoilla olevat resurssit valuvat hukkaan.

Mikäli yksittäisten asioiden käsittely tuomioistuimessa kestäisi kohtuuttoman kauan, saattaisi se muiden asianosaisten osalta tarkoittaa, että prosessista tulisi merkityksetön⁷³ tai jopa riesa. Sen vuoksi asianosaisille merkitykselliset asiat, kuten työ-, rikos- ja perheoikeudelliset asiat tulisi käsitellä muita nopeammin.⁷⁴ Peruuntuneet pääkäsittelyt rasittavat muiden asianosaisten aikataulujen suunnittelua varsinkin silloin, kun heidät on kutsuttu pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti sakon uhalla. Usein asianosaiset tai tuomioistuin eivät tiedä, että käsittely tulee peruuntumaan, jos se johtuu henkilökohtaisesti velvoitetun vastaajan poissaolosta pääkäsittelystä.

Oikeudenkäynnin kohtuuton kesto on niin ikään myös vastoin perustuslain 21 §:ää ja EIS 6 artiklan 1 kohtaa niiltä osin kuin ne edellyttävät asian käsittelemistä ilman aiheetonta viivytystä ja kohtuullisessa ajassa. EIT on ottanut ratkaisukäytännössään oikeudenkäynnin keston kohtuullisuutta arvioidessa huomioon erityisesti tapauksen vaikeusasteen, asianosaisten toiminnan ja valtionsisäisten tuomioistuinten sekä muiden viranomaisten toiminnan oikeudenkäynnin kuluessa.⁷⁵ Myöskään resurssien vähydestä tai muista valtion rakenteellisista seikoista johtuvat viivästykset eivät vapauta valtiota vastuusta, sillä ihmisoikeussopimus velvoittaa sopimusvaltiot järjestämään oikeusjärjestelmänsä siten, että tuomioistuimet voivat noudattaa tätä kohtuullisen ajan vaatimusta. Tilapäinen jutturuuhka ei sen sijaan aiheuta valtiolle vastuuta, edellyttäen että se ryhtyy mahdollisimman pian korjaamaan tällaisen tilanteen.⁷⁶

Suomi onkin saanut vuosituhannen alussa ihmisoikeustuomioistuimelta lukuisia langettavia tuomioita oikeudenkäyntien viivästyksen perusteella, mutta asiaa on korjattu hyvittämällä oikeudenkäyntien viivästyminen kansallisella tasolla säätämällä laki oikeudenkäynnin viivästyksen hyvittämisestä (362/2009, hyvityslaki).⁷⁷ EIT ei nimittäin tutki tapauksia, joissa oikeudenkäynnin

⁷² Spolander 2007, s. 2.

⁷³ Esim. Virolainen 1995, s. 108: ”justice delayed, justice denied”.

⁷⁴ Ervo 2008, s. 110.

⁷⁵ Pellonpää ym. 2026, s. 651.

⁷⁶ Esim. Zimmermann ja Steiner v. Sveitsi (13.7.1983), kohta 29.

⁷⁷ Pellonpää ym. 2026, s. 655–656.

ylipitkä kesto on hyvitetty tai joissa asianosainen jättää käyttämättä mahdollisuuden sellaisen saamiseen.⁷⁸ Rikosasian vastaajalle hyvityslain tarkoittaman oikeudenkäynnin kohtuuttoman keston hyvittäminen tapahtuu ensisijaisesti rangaistusta alentamalla ja toissijaisesti rahallisella korvauksella, esimerkiksi tilanteessa, jossa syyte hylätään.⁷⁹

Muiden asianosaisten osalta hyvitys tehdään rahallisesti. Viivästyshyvitykseen kuitenkin on oikeus rikosasiassa vain sellaisella asianomistajalla, joka on käyttänyt asiassa puhevaltaa. Siten asianomistajalla, joka ei ole esittänyt oikeudenkäynnissä vaatimuksia, ei ole oikeutta hyvityslain mukaiseen hyvitykseen, vaikka tälle voikin aiheutua epämukavuutta ja haittaakin oikeudenkäynnin viivästyemisestä.⁸⁰

Asianomistajan osalta rahallinen korvaus voi todennäköisesti hyvittää keston asianmukaisesti, mutta vastaajan osalta se aiheuttaa oikeudenkäynnin jatkuessa jatkuvaa epätietoisuutta. Se saattaa vaikuttaa esimerkiksi vastaajasta työnhaun yhteydessä tehtävään turvallisuus selvitykseen. Muulla kuin asianosaisen asemassa olevalla, kuten todistajalla, ei ole oikeutta saada hyvitystä, vaikka oikeudenkäynnin viivästyminen saattaa aiheuttaa haittaa hänellekin.⁸¹

Kuten johdannossa on todettu, peruuntunut istuntokerta voi pidentää asian käsittelyä jopa lähes vuodella. Lakivaliokunta on myös tuoreessa mietinnössään todennut, että kun oikeusturvaa tarkastellaan kokonaisuutena, on otettava huomioon asianomistajan ja todistajien oikeudet sekä asian käsitteleminen viivytyksettä erityisesti silloin, kun vastaajan poissaolo osoittautuu käsittelyn esteeksi.⁸² Tuomioistuineläytöksen vuoden 2025 tilinpäätöksen perusteella yksittäisen asian huomattavan pitkä käsittelyaika johtuu pääosin seikoista, joihin tuomioistuin ei voi vaikuttaa, kuten vastaajan pakoilemisesta.⁸³ EIT:n oikeuskäytännön valossa tällaisella syytetyllä ei ole oikeutta valittaa menettelyn kohtuuttomuudesta siltä ajalta, jonka hän on yrittänyt välttää oikeuden eteen joutumista omassa maassaan, ellei hän pysty esittämään riittäviä perusteita tämän oletettaman kumoamiseksi.⁸⁴

⁷⁸ Virolainen–Vuorenpää 2021, s. 211.

⁷⁹ HE 233/2008 vp s. 26.

⁸⁰ KKO 2023:26, kohdat 11.

⁸¹ HE 233/2008 vp, s. 23.

⁸² LaVM 3/2026 vp, s. 7.

⁸³ Tuomioistuinvirasto, Kirjanpitoyksikön (KPY 155) tilinpäätös vuodelta 2025, s. 39.

⁸⁴ Vayiç v. Turkki (20.6.2006), kohta 44.

2.4 Suostumuksen merkitys perusoikeuksien rajoittamiselle

Kun vastaaja ei osallistu poissaolokäsittelyyn, luopuu hän erityisesti oikeudestaan tulla kuul-
luksi, eli yhdestä perusoikeudestaan. Kuten luvussa 2.2.2. on selostettu, oikeudesta osallistua
oikeudenkäyntiin voi pätevästi luopua syytetyn yksiselitteisellä suostumuksella, mikä ei kuiten-
kaan edellytä nimenomaista (esimerkiksi kirjallista) suostumusta. Tuomioistuimien ei esimerkiksi voi
katsoa vastaajan luopuvan vähimmäisoikeuksista pelkästään tämän poissaolon perusteella,
vaan tuomioistuimen on myös osoitettava, että vastaaja on pystynyt kohtuudella ennakoimaan
käyttäytymisensä seuraamukset. Tuomioistuimet ovat velvollisia varmistamaan, että vastaajalla
on mahdollisuus saada tieto oikeudenkäynnin ajankohdasta sekä siihen osallistumiseen liittyvä
ohjeistus. Vastaajalle ei voida myöskään asettaa todistustaakkaa siitä, ettei hän olisi pyrkinyt
välttämään oikeuden tuomitsemista tai että poissaolo on johtunut ylivoimaisesta esteestä.⁸⁵ Käy-
tännössä edellä mainittuja oikeuksia turvaa todisteellisesti tiedoksi annettu haaste haastehake-
muksineen ja kutsu pääkäsittelyyn, jotta vastaaja voi riittävällä tavalla ennakoida poissaolonsa
seuraukset sekä tehdä informoidun päätöksen siitä osallistuuko hän oikeudenkäyntiin vai ei.

Koska henkilökohtaisesta läsnäolosta luopumisessa on lopulta kyse perusoikeudesta luopumi-
sesta, on tulkittava sen merkitystä suhteessa poissaolokäsittelysääntelyyn. Eduskunnan perus-
tuslakivaliokunta on määritellyt perusoikeusrajoitusten hyväksyttävyyksivaatimuksen seuraavalla
tavalla:

Rajoitusperusteiden tulee olla hyväksyttäviä. Rajoittamisen tulee olla painavan yh-
teiskunnallisen tarpeen vaatima. Hyväksyttävyyden arvioinnissa merkitystä voi olla
esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen vastaavanlaista oikeutta koskevilla
määräyksillä, ainakin siltä osin kuin niihin sisältyy tyhjentävä luettelo ihmisoikeuk-
sien hyväksyttävistä rajoitusperusteista. Perusoikeussäännöksiä on perusteltua tul-
kita yhdenmukaisesti ihmisoikeuksien kanssa niin, että vain ihmisoikeussopimuksen
asianomaisen sopimusmääräyksen mukaan hyväksyttävät rajoitusperusteet voivat
olla vastaavan perusoikeussäännöksen sallittuja rajoitusperusteita.⁸⁶

Perustuslakivaliokunta on useassa yhteydessä ottanut kantaa perusoikeusrajoituksen kohteeksi
joutuvan suostumukseen. Henkilön suostumukselle voidaan antaa asiassa merkitystä, mutta pe-
rusoikeussuoja ei voi oikeudellisena kysymyksenä menettää aina merkitystään pelkästään koh-
dehenkilön suostumuksen perusteella.⁸⁷ Perusoikeussuojaa ei voida kaikissa tilanteissa jättää
riippumaan asianomaisen suostumuksesta ja perustuslakivaliokunta on katsonut, että perusoi-

⁸⁵ Esim. *Hermi v. Italia* (18.10.2006), kohta 73–76 ja *Sejdovic v. Italia* (1.3.2006), kohdat 86–88.

⁸⁶ PeVM 25/1994 vp, s. 5.

⁸⁷ PeVL 27/1998 vp s. 2 ja PeVL 31/2005 vp s. 3.

keussuojaan kajoavalta säännökseltä edellytetään tarkkuutta, täsmällisyyttä, säännöksiä suostumuksen antamisen ja sen peruuttamisen tavasta, suostumuksen aitoudesta ja vapaaseen tahtoon perustuvuuden varmistamista sekä sääntelyn välttämättömyyttä.⁸⁸ Merkitystä suostumuksen antamisessa on annettava sille, että sen antaja tietää ja ymmärtää sen merkityksen.⁸⁹

Suostumuksella oli erityinen merkitys aikaisemman ROL 8 luvun 12 §:n soveltamisen kannalta, koska se oli niin ikään edellytys enintään 9 kuukauden vankeuden tuomitsemiselle. ROL 8 luvun 12 §:n mukaisessa menettelyssä nimenomaisesti ilmoitetun suostumuksen merkitys jäänee kuitenkin lain säätämisen jälkeisen EIT:n oikeuskäytännön valossa lopulta vähäiseksi.⁹⁰ Myös suostumukseen perustuvan menettelyn käyttöaste on jäänyt vähäiseksi ja suostumuslomakkeen palautuminen on vaihtelevaa.⁹¹ Vastaajan voidaan EIT:n oikeuskäytännön perusteella katsoa riittävällä tasolla luopuneen oikeudestaan olla läsnä ja tulla kuulluksi, kun huolehditaan, että vastaaja saa todistetusti tiedon syytteen sisällöstä sekä pääkäsittelyn ajankohdasta ja -paikasta. Lain esitöissä on todettu, että nimenomaisella suostumuksella on pyritty korvaamaan sitä, mihin vastaajan kuulemisella pyritään.⁹² Alkuperäinen ajatus on sinänsä ymmärrettävä, koska nimenomaisen suostumuksen kautta vastaajan voidaan lähes varmuudella olettaa tutustuneen asiaan riittävällä tasolla ja katsoneen omastakin puolestaan, ettei asian ratkaiseminen vaadi häneltä toimia. EIT:n ratkaisukäytännöstä ja perustuslakivaliokunnan tulkinnasta voitiin kuitenkin johtaa, ettei kirjallista suostumusta tarvita, jotta vastaajan voidaan katsoa luopuneen oikeudenkäynnin suullisuudesta ja oikeudesta tulla kuulluksi, vaan suostumus voidaan antaa hiljaisesti. On kuitenkin huomautettava, että poissaolokäsittely ei tarkoita huolimatonta käsittelyä, vaan lähtökohtaisesti tarkoitus on järjestää täysimittainen oikeudenkäynti, jossa vastaajalta ei edellytetä toimia, enemminkin varataan mahdollisuus toimia sillä uhalla, että asia ratkaistaan ilman häntä.⁹³

Jonkun verran juttuja siirtyy kirjallisesta menettelystä peruskäsittelyyn, kun vastaaja ei palautakaan suostumusta kirjalliseen menettelyyn tuomioistuimelle tai juttu ei muuten sovellukaan kirjalliseen menettelyyn vaikkakin vastaaja on esitutkinnassa ilmoittanut suostuvansa kirjalliseen menettelyyn.⁹⁴ Jos vastaaja ei palauta kirjallisen menettelyn suostumusta, on myös epätodennäköistä, että hän palauttaisi suostumusta poissaolokäsittelyyn. Tällöin jutun käsitteleminen voi vii-

⁸⁸ PeVL 7/2010 vp s. 5.

⁸⁹ PeVL 31/2005 vp. s. 3.

⁹⁰ Esim. aikaisemmin viitatus Hermi v. Italia ja Sejdivic v. Italia.

⁹¹ Ks. Liukkonen 2012 s. 457 ja OM 2025:28 s. 15.

⁹² HE 82/1995 vp. s. 115–116.

⁹³ HE 188/2025 vp, s. 99–101.

⁹⁴ HE 188/2025 vp, s. 83.

västyä, mikäli vastaaja jää käsittelystä pois. Tämä todennäköisesti johti välillä siihen, että vastaaja ”varmuuden vuoksi” pakkokeinojenkin avulla tuodaan istuntoon, vain sen vuoksi että asia voidaan käsitellä, vaikka vastaaja ei alun perinkään halunnut osallistua sen käsittelyyn.

3 Poissaolokäsittelyn suhde prosessiperiaatteisiin

3.1 Varmuusperiaate

Rikosprosessin tärkeimpänä tavoiteperiaatteena pidetään sen varmuutta. Varmuusperiaatteella tavoitellaan sitä, että oikeudenkäynti voidaan järjestää siten, että se antaa varmat takeet oikeaan ratkaisuun pääsemisestä. Kysymys on siis tuomio-oikeellisuudesta, jonka tavoitteena on, että ratkaisu on oikea asia- eli näyttökysymyksen osalta, sekä oikeus- eli lainsoveltamiskysymyksen osalta. Ihanteellisena tavoitteena oikeudenkäynnissä on aineellinen totuus eli se, että prosessissa pyritään selvittämään mahdollisimman täydellisesti, mitä todella on tapahtunut.⁹⁵ Prosessissa pyritään todistelua esittämällä rekonstruoimaan tietty tapahtuma ja esittämään se tuomioistuimelle. Usein käytettävissä olevat todistuskeinot eivät mahdollista varman tiedon saamista ja todistelua rajoittavat omat periaatteensa. Muun muassa vastaajan oikeusturvan vuoksi totuutta ei voida rikosprosessissa tutkia keinolla millä hyvänsä. Syytetyn oikeusturvan vuoksi rikosprosessissa on otettu käyttöön syyttäjän todistustaakka ja tuomioistuimelle on asetettu korkea-hko näyttökynnys.⁹⁶ Syyksi lukevan tuomion edellytyksenä on, ettei vastaajan syyllisyydestä jää varteenotettavaa epäilyä (OK 17:3 §), minkä tarkoitus on suojata sitä, ettei syytöntä tuomita.

Riitaisessa näyttötilanteessa esitetyt todisteet ovat usein epäselviä ja keskenään ristiriitaisia, jolloin todistusharkinnassa joudutaan tyytymään todennäköisyyksiin totuuden sijaan. Näyttökysymys jää tuomarin harkinnan varaan.⁹⁷ Näyttökynnyksellä pyritään ratkaisemaan, millainen riski voidaan hyväksyä, että syytön tulisi tuomitukseksi ja toisaalta että syyllinen pääsisi vastuustaan.⁹⁸ Aineellinen totuus on lopulta oikeudenkäynneissä vain ihanne ja yleensä joudutaan tyytymään prosessissa esitettyyn totuuteen, eli prosessuaaliseen totuuteen, ja sen pohjalta tekemään joh-

⁹⁵ Virolainen 1995, s. 104 ja Virolainen–Pölönen 2003, s. 168. Tässä yhteydessä varmuudella ei tarkoiteta muodollista oikeusvarmuutta eli lainkäytön ennustettavuutta.

⁹⁶ Virolainen 1995 s. 104. Myös lainvalmistelussa otettu lähtökohdaksi aineellisesti oikea ratkaisu: HE 82/1995 vp, s. 16 sekä LaVM 9/1997, s. 6.

⁹⁷ Virolainen 1995 s. 104–105.

⁹⁸ Virolainen–Pölönen 2003 s. 169. Väärää syyksi lukevaa tuomiota on pidetty haitallisempana kuin väärää vapauttavaa tuomiota; ”Parempi on, että kymmenen syyllistä kulkee vapaana kuin että yksi syytön tuomitaan”.

topäätöksiä tuomion muodossa. Koska todistelu ei vapaan todistusteorian vuoksi tukeudu niinkään muodolliseen järjestelmään, todistusaineistoa voidaan esittää lähes millä tahansa tavalla ja tuomioistuimien saa todistusharkinnassaan käyttää tietolähteenä ilmenneitä seikkoja.⁹⁹

Prosessuaaliseen totuuteen perustuva prosessi täyttää tavoitteensa, vaikka se ei kaikissa tapauksissa saavuttaisi oikeaa ratkaisua. Riittää siis, että päädytään parhaaseen mahdolliseen ratkaisuun. Tuomioistuimen on tuomiossa valittava perusteltavissa oleva oikeudenmukainen ratkaisu ja käytävä läpi ainakin suurin osa mahdollisista vaihtoehdoista, sekä selostettava, miksi ja miten tuomiossa on päädytty siinä selostettuun lopputulokseen.¹⁰⁰ Prosessuaalisen totuuden hyväksyminen ei kuitenkaan salli sitä, ettei prosessissa pyritäisiin käyttämään kaikkia käytettävissä olevia keinoja ja aineistoa, jotta päädyttäisiin oikeudenmukaiseen ratkaisuun.¹⁰¹ Poissaolokäsittelyssä oikeudenmukaiseen ratkaisuun voidaan päästä ilman vastaajan läsnäoloa, jos rikos on siitä huolimatta luotettavasti selvitettävissä. Varmuusperiaatteen näkökulmasta vastaajan läsnäolo on yksi käyttökelpoinen tapa selvittää prosessuaalista totuutta ja siten päästä oikeudenmukaiseen lopputulokseen.

Varmuusperiaatteen kannalta olennaista on myös, että asianosaisilla on jonkinlainen muutoksenhakumahdollisuus virheellisenä pitämäänsä tuomioon. Näytön arvioinnissa on *Virolaisen* ja *Pölösen* mukaan lopulta kyse lainkäyttäjän subjektiivisesta todennäköisyydestä, vakuuttuneisuudesta tai rationaalisesta uskomuksesta jonkin hypoteesin totuuteen arvioinnin perusteella olevan aineiston valossa.¹⁰² Poissaolokäsittelyssä vastaajalla on mahdollisuus ilmoittaa tuomioon tyytymättömyyttä ja valittaa ylempiin tuomioistuimiin. On kuitenkin huomattava, että asiassa tarvitaan jatkokäsittelylupa, kun käräjäoikeuden ratkaisuun haetaan muutosta valittamalla. Jatkokäsittelylupaa ei kuitenkaan tarvita, jos rangaistus on ankarampi kuin kahdeksan kuukautta vankeutta (OK 25a luvun 5 §). Koska poissaolokäsittelyssä kyse on asioista, joissa tuomittava rangaistus on alle yksi vuosi vankeutta, edellyttäneen suurin osa asioista jatkokäsittelylupaa muutoksenhakutilanteessa.

Poissaolokäsittelyssä kyse on edelleen sinänsä täysimittaisesta oikeudenkäynnistä, jossa vastaajan ei tarvitse olla paikalla. Se ei siis salli prosessin tai tuomion ”oikeellisuudesta” poikkeamista ja asiaan tulee sinänsä suhtautua samalla vakavuudella kuin asioihin, joissa vastaaja onkin paikalla. Esimerkiksi ruotsalaisessa oikeuskirjallisuudessa ei ole löydetty suoraa näyttöä sen

⁹⁹ Virolainen–Vuorenperä ym. 2021 s. 118.

¹⁰⁰ Virolainen–Vuorenperä ym. 2021 s. 118 sekä Virolainen 1995 s. 106.

¹⁰¹ Virolainen 1995 s. 106.

¹⁰² Virolainen–Pölönen 2003, s. 173–174.

puolesta, että poissaolokäsittelyssä ratkaistuissa asioissa syntyisi enemmän virheellisiä tuomioita kuin vastaajan läsnä ollessa. Toisaalta *Diesen* (1993) on väitöskirjassaan esittänyt, ettei Ruotsissa poissaolotuomioiden alhaisempi valitusprosentti viittaa niinkään tuomion oikeellisuuteen, vaan se entisestään ilmentää syytetyn passiivisuutta.¹⁰³ Vastaajan passiivisuus todennäköisesti ulottuu myös siihen, ettei tuomioista ilmoiteta tyytymättömyyttä tai valiteta muutoshakuasteisiin, kun tuomiolla ei koeta olevan mitään vaikutusta vastaajan käyttäytymiseen.

3.2 Kuulemisperiaate (kontradiktorinen periaate)

Oikeudenmukainen oikeudenkäynti on kontradiktorinen prosessi, jossa kontradiktorisuus on tulkittava asianosaisten mahdollisuutena aktiiviseen osallistumiseen. Kontradiktorista periaatetta, eli perinteisemmin vastapuolen kuulemisen periaatetta (*audiatur et altera pars*), voidaan pitää oikeusvaltioperiaatteen yhtenä tunnuksena, koska siinä korostuu yksilön asema julkiseen valtaan nähden, eikä asianosainen ole ainoastaan prosessin kohde, vaan hänelle on myönnettävä tasa-arvoinen osallistumisoikeus.¹⁰⁴ Kuulemisperiaatteesta on säädetty muun muassa perustuslaissa (731/1999):

21.2 §: ”Käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.”

Kuulemisperiaate kohdistuu ensisijaisesti tuomioistuimen ja asianosaisen väliseen suhteeseen tai tuomioistuimen velvoitteisiin asianosaista kohtaan.¹⁰⁵ Aikaisemmasta perinteisestä ajattelutavasta varata vastapuolelle tilaisuus tulla kuulluksi toisen esittämistä vaatimuksista (*knowledge of ja comment on*¹⁰⁶) on siirrytty asianosaisen tasa-arvoiseen mahdollisuuteen osallistua aktiivisesti ja tosiasiallisesti (*actual and active participation*) häntä koskevaan oikeudenkäyntiin.¹⁰⁷ Suunnanmuutos menettelyperiaatteiden suhteen merkitsee, että menettelyn oikeudenmukaisuudelle ja sitä ilmentäville periaatteille, kuten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksille, on annettu itsenäinen merkitys, eikä niitä nähdä esimerkiksi aineellisesti oikeiden ratkaisujen keinona. Pelkkä muodollinen tai keinotekoinen kontradiktorisuuden toteuttaminen ei riitä, vaan asi-

¹⁰³ Diesen 1993 s. 4–5.

¹⁰⁴ Ervo 2008 s. 155.

¹⁰⁵ Jokela 2018, s. 35. Samoin Virolainen–Pölönen 2003, s. 342: periaatteella on tarkoitus saada aikaan mahdollisimman aito keskustelu sekä yhtäältä asianosaisten, että asianosaisten ja tuomioistuimen välille.

¹⁰⁶ Esim. Brandstetter v. Itävalta 28.8.1991, kohta 67.

¹⁰⁷ Ervo 2008, s. 155–156 sekä Vuorenpää ym. 2021, s. 123.

anosaiselle on järjestettävä tarpeelliset edellytykset sen toteuttamista varten. Tällaisia edellytyksiä ovat siis riittävä aika lausua asiasta ja mahdollisuus hankkia oikeudellista apua.¹⁰⁸ Toisin sanoen periaate nähdään nykyään tärkeänä asianosaisten näkökulmasta, eikä ainoastaan muodollisuutena.¹⁰⁹

Tuomioistuin ei voi päättää asianosaisten puolesta, onko aineisto relevanttia sen jälkeen, kun se on päätetty ottaa vastaan. Jos aineisto ei ole relevanttia tuomioistuimen mielestä, sitä ei saa ottaa osaksi oikeudenkäyntiaineistoa antamatta sitä tiedoksi muille ja varaamatta heille tilaisuutta lausua aineistosta. Tuomioistuin voi kuitenkin tarvittaessa käyttää prosessinjohtoa viran puolesta, jos asianosaiset toimittavat tuomioistuimelle sellaista aineistoa, jota ei ole syytä ottaa aineistoksi, ja tällöin tuomioistuimen on rajoitettava tai pysäytettävä kirjeenvaihtoa. Rajoitukset eivät suoraan loukkaa perusoikeuksia, kunhan osapuolia kohdellaan tasavertaisesti.¹¹⁰

Kontradiktorisella periaatteella pyritäänkin saavuttamaan tasavertaisuus prosessin asianosaisten välille (*equality of arms*-periaate). Ihmisoikeusajattelun myötä tasavertaisuuden vaatimus korostuu tilanteissa, joissa osallisina ovat yksilö ja julkinen valta. Kun vastaajaa kuullaan tasavertaisesti, mahdollistetaan hänelle tilaisuus puolustautua julkiselta vallalta; rikosprosessissa lähitökohtaisesti syyttäjältä.¹¹¹

Ratkaisun osalta periaate tarkoittaa sitä, ettei tuomioistuin saa ratkaista asiaa ennen kuin vastaapuoli on saanut lausua asiassa, eikä ratkaisua saa perustaa sellaiseen oikeudenkäyntiaineistoon, josta asianosainen ei ole saanut tilaisuutta lausua.¹¹² Kotimaisen oikeuskäytännön osalta on todettu, että tuomioistuimessa asianmukainen käsittely edellyttää, että ratkaisu perustuu ainoastaan oikeudenkäyntiaineistoon ja seikkoihin, jotka ovat olleet asianosaisten tiedossa ja joihin he ovat voineet perehtyä sekä lausua kantansa. Ratkaisu ei periaatteen mukaan edes osaksi-kaan saa perustua sellaiseen aineistoon, josta asianosaisella ei ole ollut mahdollisuutta lausua.¹¹³

Kontradiktorisuus kattaa ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan kaiken oikeudenkäyntiin liittyvän materiaalin. Sen on kuljettava osapuolten lävitse oikeudenkäynnin aikana

¹⁰⁸ Ervo 2006, s. 60.

¹⁰⁹ Huovila 2003, s. 77.

¹¹⁰ Ervo 2006, s. 58–60

¹¹¹ Virolainen 1995, s. 213–214.

¹¹² Jokela 2018, s. 35–36. Lisäksi s. 34–35 Kontradiktoriseen periaatteeseen liittyy läheisesti tasavertaisuusperiaate, jolla tarkoitetaan asianosaisten välistä prosessuaalista tasa-arvoisuutta. Jotakin osapuolta ei saa menettelyllisesti suosia toisen kustannuksella.

¹¹³ Ks. KKO 2015:20 kohta 11 ja siinä mainitut ennakkoratkaisut

riippumatta siitä, onko sillä asiaan vaikutusta tai kuka sen on hankkinut. Tällöin tuomioistuimenkin viran puolesta hankkima aineisto on alistettava tälle menettelylle, eli saatettava osapuolten tietoon.¹¹⁴ Esimerkiksi ROL 5 luvun 15 §:n 3 momentin mukaan kutsun yhteydessä asianosaiselle on annettava tiedoksi vastapuolen tuomioistuimelle toimittama vastaus, kirjallinen lausuma tai todiste. Jää kuitenkin täysin asianosaisen arvioitavaksi aineiston tosiasiallinen merkitys tuomioistuimen ratkaisuun sekä se, käyttääkö hän tilaisuutta lausua materiaalista. Tuomioistuimen asia ei siis varsinaisesti ole arvioida kommentoinnin tarvetta.¹¹⁵

Menettely, jossa vastaaja on henkilökohtaisesti poissa pääkäsittelyssä ei ole hänen kannaltaan kontradiktorinen, vaikka vastaaja käyttäisi avustajaa todistajien kuulusteluun. Avustajan välityksellä kontradiktorisuus on välillistä, eikä vastaajalla itsellään ole mahdollisuutta esittää itse sellaista selvitystä, mihin muiden henkilöiden lausumat antaisivat aihetta. Myöskään muut osapuolet eivät saa mahdollisuutta esittää kysymyksiä suoraan vastaajalle, mikä johtaa todisteiden välittömyydestä luopumiseen.¹¹⁶

Poissaolokäsittelyjen pääkäsittelyn kontradiktorisuudessa voidaan palata osapuolen oikeuteen, ei niinkään velvollisuuteen, osallistua aktiivisesti prosessiin ja lausua asiassa esitetystä aineistosta. Vastaajalla on samainen oikeus lausua kirjallisesti asianosaisten vaatimuksista ja tuomioistuimen on ROL 6 luvun 6.3 §:n mukaisesti selostettava, mitä poissaoleva asianosainen on asiassa esittänyt. Kirjallinen vastaus voi myös vaikuttaa vastaajan henkilökohtaisen läsnäolon tarpeellisuuden arviointiin, jos siitä ilmenee seikkoja, joiden vuoksi vastaajan henkilökohtaista läsnäoloa ei voida pitää tarpeettomana.¹¹⁷ Tällöin tuomioistuimen tulee oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamiseksi määrätä vastaaja henkilökohtaisesti paikalle, riippumatta siitä, haluaako hän sitä vai ei.¹¹⁸

Asianosaisten läsnäolo edistää asian selvittämistä sekä varmuutta oikeaan ratkaisuun. Kontradiktorinen periaate onkin eräs tärkeimmistä prosessiperiaatteista ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijöistä. Kontradiktorisen periaatteen osalta voidaan todeta, että läsnäolovelvollisuuden lievennyksellä saavutettavia yhteiskunnallisia ja prosessiekonomisia etuja on verrattava asianosaisten oikeusturvan mahdolliseen heikentymiseen tai ainakin tällaisen riskin olemassaoloon.¹¹⁹ Toisaalta on huomioitava, että vastaajalla on oikeus olla myötävaikuttamatta

¹¹⁴ Ervo 2006 s. 57 ja Vuorenpää ym. 2021 s. 125.

¹¹⁵ Vuorenpää ym. 2021, s. 125. Samoin *Bajić v Pohjois-Makedonia* 10.6.2021, kohta 59.

¹¹⁶ Liukkonen 2012 s. 101–102.

¹¹⁷ Esim. KKO 2006:50, kohdat 7–9: vastaajan lausumat olivat enemmänkin lisänneet, kuin vähentäneet tarvetta kuulla häntä henkilökohtaisesti pääkäsittelyssä.

¹¹⁸ Liukkonen 2012, s. 102.

¹¹⁹ Jokela 2018 s. 490–491.

oman rikoksensa selvittämiseen ja häntä koskee syyttömyysolettama, joten vastaajan vaikene-
mista ei voida lukea ainakaan hänen vahingokseen.

3.3 Suullisuus-, välittömyys- ja keskityisperiaate

Prosessin varmuusvaatimus vaatii asian perusteellista selvittämistä, mikä asettaa laatuvaati-
muksia niin oikeudenkäyntiaineistolle kuin prosessille itselleen. Aineiston tulee olla mahdolli-
simman kattavaa, mutta selkeää on oltava myös missä muodossa, vaiheessa, millä tavalla sekä
kenelle kyseinen aineisto esitetään, jotta tuomioistuin voi perustaa ratkaisunsa tähän aineistoon.
Asianosaisten tulee saada käsittelyvaiheessa prosessoida aineistoa ja lausua siitä käsityk-
sensä.¹²⁰ Erityisesti pääkäsittelyyn liittyvien välittömyys-, suullisuus- ja keskittämisperiaatteiden
tarkoituksena on taata mahdollisimman hyvät keinot asian aineellisesti oikeaan ratkaisemiseen.
Ne ovat keinoja toteuttaa nopea, varma sekä halpa oikeudenkäynti.¹²¹ Prosessiperiaatteiden kir-
jossa kyseiset periaatteet luokitellaan menettelyperiaatteisiin, jotka ohjaavat itse menettelyä ja
sen etenemistä.¹²²

Oikeudenkäynnin suullisuusvaatimus kohdistuu tapaan, jolla aineisto on esitettävä tuomioistui-
melle. ROL 6 luvun 6 §:n mukaan pääkäsittely on suullinen eikä esimerkiksi asianosainen saa lu-
kea tai antaa tuomioistuimelle kirjallista lausumaa taikka esittää asiaa kirjallisesti. Asiakirjoista
saa kuitenkin lukea vaatimukset, suorat viittaukset oikeuskäytäntöön ja -kirjallisuuteen, sekä sel-
lisiin useita teknisiä ja numerotietoja sisältäviin asiakirjoihin, joita pelkästään suullisesti esitet-
tynä on vaikea ymmärtää. Kirjallisia muistiinpanoja saa myös käyttää muistin tueksi. Suullisuu-
dessa korostuu sen selkeys verrattuna kirjalliseen aineistoon. Asianosainen voi varmistua, että
kokoonpano ja muut asianosaiset ymmärtävät hänen esittämänsä aineiston hänen tarkoittamal-
laan tavalla. Suullisessa keskustelussa voidaan havaita ja korjata muiden virheelliset tulkinnat ja
se muutenkin kannustaa aktiiviseen vuoropuheluun asiaan liittyen.¹²³

Todistelun osalta on selvää, että asianosainen esittää tuomioistuimelle annettava lausumat
suullisesti (OK 17 luku 47 §). Todisteena ei saada OK 17 luvun 24 §:n mukaan käyttää kirjallista
yksityisluonteista kertomusta, joka on annettu oikeudenkäynnin varalta laissa säädettyjä poik-
keuksia lukuun ottamatta. Myöskään esitutkintapöytäkirjaan kirjattua lausumaa ei saada käyttää

¹²⁰ Virolainen 1995, s. 224–225.

¹²¹ HE 82/1995 vp, s. 16.

¹²² Vuorenää ym. 2021, s. 117.

¹²³ Virolainen–Vuorenää 2021, s. 168.

todisteena, ellei vastaajan lausumaa voida kuulustella pääkäsittelyssä tai pääkäsittelyn ulkopuolella taikka hän on jäänyt asianmukaisista toimenpiteistä huolimatta tavoittamatta, eikä asian ratkaisemista tulisi enää viivyttää. Poissaoleva vastaaja ei luonnollisestikaan voi esittää käsittelyssä suullisesti mitään, jolloin tuomioistuimen (puheenjohtajan) on selostettava ROL 6 luvun 6.3 §:n mukaisesti, mitä poissaoleva asianosainen on asiassa esittänyt. Tällöin poissaolevan vastaajan kirjallisista lausumista tulee suullisia ja siten asiassa huomioon otettavaa oikeudenkäyntiaineistoa.

Käsittelyn välittömyydellä tarkoitetaan, että asian saa ratkaista sellainen tuomioistuimen jäsen, joka on ollut koko käsittelyn ajan mukana ja voi siten ratkaista asian omien välittömien havaintojensa, eikä välikäsien, kuten pöytäkirjojen, avulla.¹²⁴ Ratkaisu saadaan siis lähtökohtaisesti perustaa ainoastaan pääkäsittelyssä oikeudenkäyntiaineiston vastaanottamisen aikana tehtyihin näkö- ja kuulohavaintoihin.¹²⁵ Rikosasian käsittelyn välittömyyttä turvaa ja ilmentää ROL 6 luvun 11 §, sillä pääkäsittely on toimitettava uudelleen, jos kokoonpanoon joudutaan päätösvaltaisuu-den puutteellisuuden vuoksi ottamaan uusi jäsen.

Ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännönkin mukaan kaikki todisteet on lähtökohtaisesti esitettävä julkisessa istunnossa syytetyn läsnä ollessa, jotta kaikki osapuolet voivat esittää vastakkaiset näkemyksensä niistä. Tälle on kuitenkin poikkeuksia, esimerkiksi kun todistajaa ei pystytä kuulustelemaan pääkäsittelyä, mutta tuomio ei saa yksinomaan tai ratkaisevissa määrin perustua sellaiseen näyttöön, jota puolustus ei ole voinut kommentoida, tai henkilötodistelun osalta vastakuulustella.¹²⁶ Vastaajan poissaolon vuoksi osapuolet eivät saa mahdollisuutta esittää kysymyksiä suoraan vastaajalle, mikä merkitsee myös välittömyydestä luopumista.¹²⁷ Sen sijaan julkisen käsittelyn vaatimus toteutuu poissaolokäsittelyssä, koska asiassa pidetään tavanomainen pääkäsittely, toisin kuin esimerkiksi ROL 5 a luvun kirjallisessa menettelyssä. Niin asianosaisilla kuin yleisölläkin on mahdollisuus tulla istuntoon laissa säädettyjä poikkeuksia lukuun ottamatta, esimerkiksi tilanteissa, kun käsitellään asianomistajan arkaluonteisia yksityiselämää koskevia asioita.

Keskitysperiaatteella tarkoitetaan asian käsittelemistä pääkäsittelyssä yhtäjaksoisesti. Kun pääkäsittelyn peruuntuminen yleensä aiheuttaa useiden kuukausien viivästymisen, tulisi peruuntumista välttää. Keskitysperiaatteen funktio voidaan jakaa kahteen osaan, joista ensimmäinen on

¹²⁴ HE 82/1995 vp, s. 16 ja 93 ja Spolander 2007, s. 285.

¹²⁵ Virolainen 1995, s. 226.

¹²⁶ Esim. *Balitskiy v. Ukraina* 3.11.2011, kohdat 44–45.

¹²⁷ Liukkonen 2012, s. 102.

välittömyyden turvaaminen. Kun tuomio saadaan perustaa ainoastaan pääkäsittelyssä välittömästi ja suullisesti esitettyyn aineistoon, on tärkeää, että pääkäsittely saadaan käsiteltyä loppuun asti yhdellä kerralla tai ainakin ajallisesti läheisissä istunnoissa, jotta asianosaiset ja tuomioistuin pystyvät muistamaan kaikki prosessissa esitetyt seikat. Periaatteen toinen funktio on pääkäsittelyn jouduttaminen, sillä lykkäykset vaarantavat asian hallitsemista ja luotettavaa selvittämistä. Lykkäykset lisäksi pitkittävät oikeudenkäynnin kestoa ja lisäävät kustannuksia.¹²⁸

Keskitysperiaate ilmenee erityisesti ROL 6 luvun 9.1 §:stä¹²⁹, jonka mukaan asia on käsiteltävä pääkäsittelyssä yhtäjaksoisesti. Keskittämisestä poikkeamista koskevat pykälän toinen ja kolmas momentti sekä luvun 10 §. Tiivistetysti ne koskevat asioita, joita ei saada käsiteltyä yhden päivän kuluessa taikka liittyvät asian luotettavaan selvittämiseen, esimerkiksi todisteen hankkimiseen. Lainsäätäjä on myös pitänyt tarkoituksenmukaisena, että pääkäsittely kestäisi yksittäisenä päivänä enintään normaalin työpäivän, sillä tuomioistuinten jäsenten tarkkaavaisuus voi heikentyä. Myös asianosaisten ja heidän asiamiestensä kannalta kesto tulisi pitää kohtuullisena.¹³⁰

Aloitettua pääkäsittelyä voidaan lykätä ensinnäkin, jos tuomioistuimen tietoon on tullut uusi tärkeä todiste, joka voidaan ottaa vastaan vasta myöhemmin (ROL 6 luvun 10.1 § 2 kohta). Tällainen tilanne voi syntyä, kun vasta pääkäsittelyssä todistelua vastaanotettaessa käy ilmi, että asiassa olisi vielä saatavissa muutakin todistelua. Tällöin luonnollisesti vastapuolelle tulee varata tilaisuus hankkia mahdollista vastanäyttöä.¹³¹ Poissaolokäsittelyssä tällainen todistelu olisi annettava tiedoksi vastaajalle, jotta kontradiktorisuus toteutuisi ja hän olisi tietoinen, mihin aineistoon ratkaisu voidaan perustaa.

Toiseksi pääkäsittelyä voidaan lykätä ennalta arvaamattoman seikan johdosta tai jos se muusta tärkeästä syystä on välttämätöntä (ROL 6 luvun 10.1 § 3-kohta). Ennalta arvaamaton syy voi esitöiden mukaan olla syyttäjän uusi vaatimus, jonka hän voi tehdä 5 luvun 18 §:n nojalla. Pääkäsittelyn lykkäämistä koskevia säännöksiä on esitöiden mukaan tulkittava ahtaasti, ja lykkäykset tulee säilyttää tilanteisiin, joissa ne ovat välttämättömiä.¹³² Vastaajan poissa ollessa uuden todisteen tai vaatimuksen lisääminen aiheuttaa välttämättömän tilanteen lykätä pääkäsittelyä, jotta ne voidaan antaa vastaajalle tiedoksi, koska hänen on oltava tietoinen häneen kohdistetuista

¹²⁸ Virolainen–Pölönen 2003, s. 384–385.

¹²⁹ Vastaava riita-asioita koskeva säännös löytyy OK 6 luvun 5 §:stä.

¹³⁰ HE 82/1995 vp, s. 90.

¹³¹ HE 82/1995 vp, s. 91.

¹³² HE 82/1995 vp s. 92.

vaatimuksista. Tämänkin vuoksi olisi suotavaa, että muut asianosaiset noudattaisivat käräjäoikeuden kehotuksia toimittaa korvausvaatimukset sekä sitä tai syytettä tukeva todistelu tuomioistuimelle viipymättä.

Poissaolokäsittelyssä myös ajallisella keskittämällä on erityinen merkitys, kun asia käsitellään vastaajan tiedossa olevana ajankohtana. Lähtökohtaisesti asia käsitellään yhdellä kerralla ja vastaaja voi luottaa, että asiaa ei käsitellä muuna ajankohtana. Mikäli tapahtuisi niin, että käsittelyä ei pystyittäisi käsittelemään kokonaan yhdessä päivässä, tulisi vastaajalle ilmoittaa joko hyvissä ajoin muista ajankohdista tai kutsua hänet erikseen myöhempään käsittelyyn. Edelleen korostuu tuomioistuimen prosessinjohtoon tärkeys käsittelyn keston arvioinnissa, jotta istuntoihin kutsuminen tapahtuu yhdellä kertaa.

3.4 Prosessiekonomian ja tarkoituksenmukaisuuden periaate

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin yhtenä elementtinä on, että asia käsitellään joutuisasti, eli ilman aiheetonta viivästystä. Vakiintuneen määritelmän mukaan tarkoituksenmukaisuus sisältää tavoitteet oikeudenkäynnin varmuudesta, nopeudesta ja kustannustehokkuudesta.¹³³ Tavoitteena on käsitellä ja ratkaista asiat ilman aiheetonta ajanhukkaa, ja että oikeudenkäynnistä aiheutuisi sekä tuomioistuimelle että asianosaisille mahdollisimman vähän vaivaa työn ja kustannusten muodossa. Prosessin hinta on lähes aina linkitetty prosessin keston, eli mitä kauemmin prosessi kestää, sitä enemmän kuluja syntyy kullekin osapuolelle. Myös edellä käsiteltyyn varmuuteen pääseminen erityisesti vaikeassa tai laajassa asiassa kestää ja maksaa.¹³⁴ Pitkät ja venyneet käsittelyajat ovat omiaan vaarantamaan asianosaisten oikeusturvan, koska lainkäytön hitaus saattaa johtaa tilanteeseen, jossa ratkaisulla ei ole voittaneellekaan osapuolelle merkitystä (*justice delayed, justice denied*).¹³⁵

Prosessiekonomian (eli taloudellisuuden) periaatteella viitataan prosessin halpuuteen, ja se keskiössään edellyttää, etteivät oikeudenkäynnin kulut muodostu kohtuuttoman suuriksi. Se pyrkii karsimaan tarpeettomia prosessitoimia ja ohjaamaan tarpeellisiakin toimia siten, että ne on suoritettava joutuisasti ja vain välttämättömiltä osin. Myös hitaaksi tai kalliiksi tiedettyä prosessia

¹³³ HE 188/2025 vp, s. 85.

¹³⁴ Huovila 2007 s. 396.

¹³⁵ Virolainen–Vuorenperä ym. 2021, s. 119.

voidaan hyväksikäyttää aiheuttamalla aiheettomia oikeudenkäyntejä tai perusteettomia ja viivytämistarkoituksessa tehtyjä muutoksenhakuja.¹³⁶ Myös riski joutua korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut yleisesti korottavat kynnystä nostaa kanne. Näin kynnys käyttää omia oikeuksia nousee.¹³⁷ Prosessin taloudellisuutta arvioitaessa tulee huomioida oikeudenkäynnistä aiheutuvien kulujen lisäksi myös ne mahdolliset kustannukset, joita varmuusperiaatteesta tinkiminen aiheuttaa väärin tuomioiden muodossa.¹³⁸ Muutoksenhakuasteet lisäävät aina kustannuksia, joten ensisijaisen tärkeää on pyrkiä mahdollisimman oikeaan lopputulokseen jo alioikeusvaiheessa.

Prosessiekonomian periaatteella voidaan toisaalta nähdä ristiriita aikaisemmin käsitellyn varmuusperiaatteen kanssa. Varmuusperiaate edellyttää, että asia voidaan selvittää oikeudenkäynnissä perusteellisesti ja että hävinneellä osapuolella on mahdollista hakea siihen muutosta, kun taas prosessiekonomia pyrkii halpuuteen. Ihanteellinen tilanne varmuusperiaatteen kannalta olisi hyödyntää kaikki saatavilla olevat keinot asian selvittämiseksi. Ongelmaksi tällöin muodostuu kuitenkin näiden välinen tasapaino, sillä prosessi ei voi samanaikaisesti olla mahdollisimman varma sekä toisaalta halpa ja nopea. Perustuslakivaliokunta on kuitenkin jatkuvasti korostanut, että tuomioistuinten ja muiden oikeusturvaa toteuttavien viranomaisten perusrahoitus on turvattava riittävällä tavalla hankalassakin taloustilanteessa. Siten oikeusprosessin keventämiseen ei voida ryhtyä ainoastaan toimintamenojen säästöjen tavoittelemiseksi.¹³⁹

Varmuus- ja prosessiekonomian periaatteita sekä niiden välistä tasapainoa voidaan arvioida kokonaisuutena tarkoituksenmukaisuusperiaatteen kautta. Tarkoituksenmukaisuuden periaate on yksi tärkeimmistä prosessioikeuden periaatteista. Lakivaliokunnan mukaan periaatteella tarkoitetaan, että oikeudenkäyntimenettely tulee järjestää mahdollisimman varmaksi, nopeaksi ja halvaksi. Tarkoituksenmukaisuus itsessään ei ilmaise, miten menettely tulisi järjestää, vaan muilla prosessiperiaatteilla määritellään tavoitteet, joiden avulla tarkoituksenmukaisuutta halutaan edistää.¹⁴⁰

Oikeudenkäyntiä voidaan pitää yhteiskunnallisen ohjauksen välineenä ja sen kustannusten kautta voidaan arvioida, kuinka tehokkaasti ja tuloksellisesti se tuottaa oikeita lopputuloksia. Resurssien rajallisuuden vuoksi aineellista totuutta ei pystytty selvittämään keinolla millä hyvänsä,

¹³⁶ Virolainen–Vuorenperä ym. 2021, s. 118–119.

¹³⁷ Helenius–Linna 2021, s. 18.

¹³⁸ Virolainen–Vuorenperä ym. 2021, s. 120.

¹³⁹ PeVL 5/2018 vp, s. 2 ja siinä viitatus lausunnot.

¹⁴⁰ LaVM 9/1997 vp, s. 6.

vaan prosessilta edellytetään muun muassa joustavuutta niin käsittelykokoonpanojen kuin menettelysäännösten suhteen ja lopulta joudutaan tyytymään prosessuaaliseen totuuteen, eli siihen, mitä prosessissa on pystytty näyttämään todeksi. Yksinkertaisissa asioissa voidaan perustellusti tyytyä rajoitetumpaan prosessiin kustannusten ja prosessin keston säästämiseksi, jolloin näitä voidaan ohjata laajempien ja vaikeampien asioiden ratkaisemiseen.¹⁴¹

Prosessiekonomisesti on järkevää kutsua asianosaiset istuntoon poissaolokäsittelyn uhalla ainostaan silloin, kun sen edellytykset ovat selvästi olemassa. Tällöin vastaajalla on ensisijainen aloitekyky siinä, haluaako hän tulla oikeudessa kuulluksi.¹⁴² Mikäli vastaajan läsnäolon tarpeellisuus arvioidaan väärin, johtaa se yleensä syytteen hylkäämiseen¹⁴³ tai asian siirtämiseen uuteen käsittelyyn. Mikäli edellytysten täyttymisestä olisi jotain epäselvyyttä, tulisi tuomioistuimen kallistua henkilökohtaiseen läsnäoloon, sillä asian turha peruuntuminen siksi, että käsittelyyn tosiasiallisesti tarvittavia ei ole kutsuttu oikealla uhalla, aiheuttaa kustannuksia ja ylimääräistä työtä kaikille osapuolille.

¹⁴¹ Virolainen–Pölönen 2003, s. 178–179

¹⁴² Jokela 2018, s. 514.

¹⁴³ Hylkääminenkin on mahdollista, mutta *Helenius ja Linna* (2021, s. 428) ovat kappaleessa 4.1 todetulla tavalla muotoilleet poissaolokäsittelyn edellytykseksi, että asia voidaan selvittää vastaajan poissaolosta huolimatta niin, että langettava tuomio on mahdollinen. Vastaajan oikeusturva ei edellytä tämän läsnäoloa, kun syytteet hylätään, mutta syyttäjän tai asianomistajan näkökulmasta tilanne voinee olla toisin.

4 Poissaolokäsittely ROL 8 luvun mukaan

4.1 Poissaolokäsittelystä yleisesti

Voimassa olevan lain lähtökohta on, että vastaajaa ei voida tuomita rangaistukseen, ellei häntä ole henkilökohtaisesti kuultu tai häntä ole edustanut asiamies pääkäsittelyssä (ROL 8 luvun 3 §). Vuoden 1997 rikosprosessiuudistuksen yhtenä tuloksena syntyi laajempi mahdollisuus ratkaista asia ilman vastaajan henkilökohtaista läsnäoloa jo ensimmäisessä istunnossa. ROL 8 luvun 11 ja 12 § mahdollistavat asian ratkaisemisen vastaajan poissaolosta huolimatta.

Kuten johdannossa on todettu, vuoden 1997 rikosprosessiuudistus pyrki ohjaamaan rikosasian oikeudenkäyntejä suulliseen, välittömään ja keskitettyyn menettelyyn, mutta samanaikaisesti otettiin käyttöön osin päinvastainen käsittelymalli mahdollistamalla useampien asioiden käsittely ilman vastaajan henkilökohtaista läsnäoloa. Sinänsä suullisesta, välittömästä ja keskitetystä pääkäsittelystä luovutaan ainoastaan poisjääneen vastaajan osalta, kun taas muuten asiassa pidetään täysimittainen pääkäsittely kärjäoikeuden istuntosalissa.

Ennen vuoden 2026 rikosprosessin sujuvoittamislainsäädännön muutosta edellytyksistä säädettiin ROL 8 luvun 11.1 sekä 12 §:ssä. Ensin mainitun mukaan:

Sen estämättä, mitä 3 §:ssä säädetään, asia voidaan tutkia ja ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta, jos hänen läsnäolonsa asian selvittämiseksi ei ole tarpeen ja hänet on sellaisella uhalla kutsuttu tuomioistuimeen. Tällöin vastaajalle voidaan tuomita joko sakkoa tai enintään kolmen kuukauden vankeusrangaistus ja enintään 10 000 euron menettämisseuraamus.

Jälkimmäisenä mainittu puolestaan laajensi käytettävää rangaistusasteikkoa, mutta edellytti vastaajalta nimenomaista suostumusta:

Sen estämättä, mitä 3 §:ssä säädetään, asia voidaan vastaavasti tutkia ja ratkaista vastaajan erillisellä suostumuksella hänen poissaolostaan huolimatta, jos hänet on sellaisella uhalla kutsuttu tuomioistuimeen ja hänen läsnäolonsa asian selvittämiseksi ei ole tarpeen. Tällöin rangaistukseksi ei voida tuomita ankarampaa rangaistusta kuin yhdeksän¹⁴⁴ kuukautta vankeutta.

Jos vastaaja ei anna suostumustaan, olisi hänen lähtökohtaisesti saavuttava henkilökohtaisesti käsittelyyn sakon uhalla. Vaihtoehtona voi joissain tilanteissa olla, että vastaajan sijaan tämän

¹⁴⁴ Ennen vuoden 2017 lakimuutosta voitiin tuomita enintään 6 kuukautta vankeutta vastaajan suostumuksella.

asiamies saapuu istuntoon. Mikäli vastaaja tai tämän asiamies ei kutsusta huolimatta saavu pääkäsittelyyn, tuomioistuimen vaihtoehtoiksi jää esimerkiksi uhkasakon tuomitseminen tai korkeamman uhkasakon asettaminen sekä noutoon määräämisestä päättäminen.

Poissaolokäsittelyn edellytyksistä säädetään 1.6.2026 jälkeen vireille tulleiden asioiden kohdalla edelleen ROL 8 luvun 11 §:ssä, jonka mukaan:

Sen estämättä, mitä 3 §:ssä säädetään, asia voidaan tutkia ja ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta, jos hänen läsnäolonsa asian selvittämiseksi ei ole tarpeen ja hänet on sellaisella uhalla kutsuttu tuomioistuimeen. Tällöin voidaan tuomita rikesakko, sakkorangaistus tai enintään yhden vuoden vankeusrangaistus ja enintään 10 000 euron suuruinen menettämisseuraamus. Asia tulee käsitellä mahdollisimman tarkoituksenmukaisessa menettelyssä.

Luvun 12 § on sen sijaan muutettu sääntelemään poissaolokäsittelyissä vastaanotettavasta todistelusta, eikä poissaolokäsittelyltä enää missään tilanteessa edellytetä vastaajan nimenomaista, käytännössä kirjallista suostumusta.

ROL:n poissaolokäsittelyä koskevista säännöksiä sanamuodosta havaitaan, että poissaolokäsittely on poikkeus pääsääntöön¹⁴⁵ ja edellytyksenä on, että vastaajan läsnäolo asian selvittämiseksi ei ole tarpeen. *Helenius ja Linna* (2021) ovat esimerkiksi muotoilleet tämän siten, että asia voidaan selvittää vastaajan poissaolosta huolimatta niin, että langettava tuomio on mahdollinen.¹⁴⁶ Saman luvun 11 §:n 3 momentissa on erikseen mainittu, että vastaajan poissaolo ei estä syytteen tai muiden vaatimusten hylkäämistä. Kun kaikki rikosasian vaatimukset hylätään kokonaisuudessaan, vastaajan oikeusturva ei edellytä hänen kuulemistaan oikeudenkäynnissä ja tällöin asia voidaan ratkaista riippumatta siitä uhasta, jolla vastaaja on kutsuttu pääkäsittelyyn.¹⁴⁷ Lisäksi vastaaja voidaan jättää tuomitsematta rangaistukseen tämän poissa ollessa.¹⁴⁸

Mainittakoon tässä yhteydessä, että syytteiden hylkäämisellä on merkitystä asianomistajan oikeusturvan kannalta, mikäli tällä on yksityisoikeudellisia korvausvaatimuksia. Kun rikossyytteet hylätään, korvausvaatimuksia ei voida tuomita siviiliperusteisesti, vaan tällöin tuomioistuimen

¹⁴⁵ ”Sen estämättä, mitä 3 §:ssä säädetään”.

¹⁴⁶ Helenius – Linna 2021, s. 428.

¹⁴⁷ HE 82/1995 vp, s. 115.

¹⁴⁸ Lappalainen – Hupli 2021 s. 1095

tulisi harkita korvausvaatimusasian erottamista erikseen käsiteltäväksi riita-asiaain oikeudenkäynnissä säädetyssä järjestyksessä.¹⁴⁹ Asianomistajalla luonnollisesti on oikeus nimetä vastaaja henkilökohtaisesti kuultavaksi, mikäli se olisi syytteen tai korvausvaatimuksen ajamiseksi hänen mielestään tarpeen.

Tuomioistuimella ei poissaolokäsittelyn edellytysten muodollisesti täytyessäkään ole velvollisuutta ratkaista asiaa vastaajan poissa ollessa heti, sillä säännös ainoastaan mahdollistaa asian tutkimisen ja ratkaisemisen. Mikäli juttu osoittautuu käsittelyn aikana ennakoitua epäselvemmäksi ja sellaiseksi, jossa vastaajan olisi hyvä olla paikalla tai kuultavana, tulisi pääkäsittely siirtää ja kutsua vastaaja uuteen pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti.¹⁵⁰

Oikeuskäytännössä on todettu, että poissaolokäsittelyn edellytyksiä on tulkittava lähtökohtaisesti suppeasti, mutta viime vuosina on alettu painottamaan tehokkuutta ja toimivuutta. Mainitut näkökulmat puoltavat vastaajan läsnäolovelvollisuudesta luopumista silloin, kun asiassa esitettävä selvitys on laadultaan yksiselitteistä, laajuudeltaan riittävän kattavaa ja niin tyydyttävää, että asia on tutkittavissa ja ratkaistavissa vastaajan poissaolosta huolimatta siten, ettei vastaajan syyllisyydestä jää varteenotettavaa epäilyä.¹⁵¹ Yksiselitteinen ja riittävän kattava selvitys voi olla esimerkiksi erityisen luotettava (tekninen) näyttö, kuten puhalluskoe, kun kyseessä on rattijuopumus.¹⁵² Lakivaliokuntakin on suhtautunut myönteisesti ajatukseen, että läsnäolovelvollisuuden lieventämisellä voidaan ehkäistä syytetyn poissaolosta syntyviä peruuntumisia ja siten tehostaa rikosprosessia ja vähentää oikeudenkäyntien kestoa.¹⁵³

Syyttäjän ajamassa rikosasiassa asianomistajan rooli jää poissaolokäsittelyssä vähäiseksi, jos häntä ei kuulla oikeudenkäynnissä todistelutarkoituksessa. Tällöin asianomistajaa ei ole myöskään tarve kutsua pääkäsittelyyn, ellei asianomistaja ole ilmoittanut esittävänsä vaatimuksia, joita syyttäjä ei aja. Jos asianomistajalla on vaatimuksia, hänet on kutsuttava pääkäsittelyyn ja hänelle on ilmoitettava, minä päivänä ja kellonaikana ja missä istunto pidetään sekä, mikä seuraamus hänelle voi aiheutua siitä, ettei hän saavu istuntoon (ROL 5:15).¹⁵⁴ Käytännössä asianomistajallekin ilmoitetaan, että asia voidaan ratkaista ilman hänen läsnäoloaan ja hänen kirjalliset vaatimuksensa voidaan ratkaista poissaolokäsittelyssä, sillä oletuksella, että asianomistaja on ne toimittanut, ja että ne on annettu tiedoksi vastaajalle kutsun yhteydessä.

¹⁴⁹ Jokela 2015, s. 162.

¹⁵⁰ Jokela 2018, s. 513–514.

¹⁵¹ KKO 2022:34, kohta 10.

¹⁵² Helenius–Linna 2021, s. 427

¹⁵³ LaVM 2/2018 vp, s. 7.

¹⁵⁴ Liukkonen 2012 s. 313–316.

Vuoden 2026 muutoksen yhteydessä poissaolokäsittelyn säännökseen kirjattiin periaateluontainen virke, joka edellyttää, että asia tulee käsitellä mahdollisimman tarkoituksenmukaisessa menettelyssä. Se ilmaisee jo sinänsä aikaisemmin tunnistetun, nykyisen oikeustilan mukaisen tavoitteen, että arvioitaessa asialle soveliasta käsittelytapaa tulisi ottaa huomioon tarkoituksenmukaisuus.¹⁵⁵ Samassa syyttäjälle asetettiin velvollisuus ilmoittaa haastehakemuksella perusteltu näkemys asian soveltumisesta käsiteltäväksi pääkäsittelyä toimittamatta tai vastaajan poissaolosta huolimatta sekä esitys rangaistuksen lajista ja enimmäismäärästä (ROL 5 luvun 3 § 1 mom. 6a-kohta).

Vastaajan poissaolo pääkäsittelystä ei ole aina hänen oman toimintansa seurausta, minkä vuoksi vastaajalla on oikeus uudelleen käsittelyyn, mikäli hänellä on ollut laillinen este. Jos vastaaja on ROL 8 luvun 11 §:n 1 momentin nojalla tuomittu rangaistukseen, mutta hänellä on ollut laillinen este, jota hän ei ole voinut ajoissa ilmoittaa, vastaajalla on oikeus saattaa asia käsiteltäväksi ilmoittamalla siitä tuomioistuimelle 30 päivän kuluessa siitä, kun hän on todisteellisesti saanut tiedon tuomitusta rangaistuksesta. Jos vastaaja ei näytä toteen laillista estettä, asiaa ei oteta tutkittavaksi. Oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 28 §:n mukaan laillinen este on sillä, joka on estynyt saapumasta oikeudenkäyntiin sairauden tai julkisen liikenteen keskeytymisen vuoksi.¹⁵⁶ Säännös turvaa vastaajan ehdotonta oikeutta osallistua käsittelyyn, jos hän niin haluaa. Samaista mahdollisuutta ei kuitenkaan ollut, kun kyse oli vastaajan suostumukseen perustuvasta poissaolokäsittelystä, koska vastaaja suostumuksella osoittamallaan aktiivisuudellaan mahdollistaa asian käsittelemisen hänen poissaolostaan huolimatta.¹⁵⁷

4.2 Poissaolokäsittelyssä käsiteltävät asiat

Poissaolokäsittelyssä käsiteltävälle rikokselle ei ole laissa asetettu rajoitteita, toisin kuin esimerkiksi kirjallisessa menettelyssä.¹⁵⁸ Poissaolokäsittelylle riittävä selvitysaste on saavutettavissa

¹⁵⁵ HE 188/2025 vp, s. 85.

¹⁵⁶ Ks. myös KKO 2004:101 kohdat 7–10 ja KKO 2004:102 kohdat 7–12, joissa todettu, että laillista estettä ei ole lähtökohtaisesti sellaisella henkilöllä, joka on vapautensa menettäneenä vankilassa tai poliisin kiinniottamana eikä oman laiminlyöntiensä vuoksi ilmoita siitä viranomaiselle. Henkilön hänen tulee toimia mahdollisuuksien mukaan niin että edes vapaudenmenetys ei estä oikeuteen saapumista. Laillinen syy voidaan kuitenkin todeta kohtuusyistä huomioiden muut olosuhteet.

¹⁵⁷ Helenius–Linna 2021, s. 429.

¹⁵⁸ Vrt. ROL 5a luku 1 §, jonka mukaan kirjallisen menettelyn yhtenä edellytyksenä on että ”mistään syyttäjän syytteessä tarkoitettusta yksittäisestä rikoksesta ei syytteessä mainittujen seikkojen vallitessa tehtynä ole ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai vankeutta enintään neljä vuotta.”

suhteellisen vähäisissä ja yksinkertaisissa asioissa ja jutun soveltumista tulee arvioida tapauksittain, mutta yleistä voidaan tehdä. Esimerkiksi jutuissa, joista tuomitaan vain sakkoa, vastaajan esitutkinnassa antamaa tunnustusta voidaan pitää riittävänä näyttönä. Kun asiasta tulisi tuomittavaksi vankeutta, on katsottu, että menettely edellyttäisi tunnustuksen rinnalle luotettavaa (teknistä) näyttöä, kuten puhalluskokeen.¹⁵⁹ Lain esityöt ovat painottaneet poissaolokäsittelyn koskevan asioita, joissa näyttö on selkeää, mutta ne eivät ota kantaa menettelyn soveltumista esimerkiksi vakaviin rikoksiin. Vakavampien rikosten käsittely on mahdollista, mutta oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin todettu, ettei niiden käsittely vastaajan poissa ollessa ole tarkoituksenmukaista, siitäkin huolimatta kuinka hyvin ne on tutkittu.¹⁶⁰ Siten poissaolokäsittelyjen käyttöalan sitominen yksinkertaisiin ja suhteellisen lieviin asioihin puoltaa tulkintaa, ettei menettelyllä loukata vastaajan perusoikeuksia.¹⁶¹

Luonnollisesti sellaisia rikoksia, joista säädetty vähimmäisrangaistus on korkeampi kuin poissaolokäsittelyn raja, ei voida käsitellä poissaolokäsittelyssä. Toisaalta, jos jokin rikoslain 6 luvun 8 §:n rangaistusasteikkoa lieventävä seikka täyttyy, eli jos teko on tehty alle 18-vuotiaana tai se on jäänyt yritykseksi, voisi vakavakin teko tulla teoriassa käsiteltäväksi poissaolokäsittelyssä. Tällöin tekijälle saa tuomita enintään kolme neljännestä rikoksesta säädetyn vankeus- tai sakkorangaistuksen enimmäismäärästä ja vähintään rikoksesta säädetyn rangaistuslajin vähimmäismäärän. Määräaikaista vankeusrangaistusta tuomitaan rikoslain 2 c luvun 2 §:n mukaisesti vähintään neljätoista päivää ja enintään 12 vuotta. Otetaan esimerkiksi törkeä pahoinpitely, josta perusmuotoisena tekona lain mukaan tulee tuomita vähintään yksi vuosi ja enintään kymmenen vuotta vankeutta. Kun rangaistusta tuomitaan lievennetyltä rangaistusasteikolta, tulee törkeästä pahoinpitelystä tuomittavaksi vähintään 14 päivään ja enintään 7,5 vuotta vankeutta. Tällöin rangaistusasteikko sinänsä mahdollistaa asian tutkimisen sekä ratkaisemisen poissaolokäsittelyssä. Vaikka käsittely rangaistusasteikon puolesta olisi mahdollista, voidaan todeta, että muiden seikkojen kuten selvittämisen tarpeen vuoksi tällaisten vakavampien rikosten selvitysasteen ja muiden olosuhteiden, esimerkiksi vastaajan ensikertalaisuuden tai nuoren iän vuoksi poissaolokäsittely ei käytännössä tule käytettäväksi ja mahdollisuus jäänee teorian tasolle.¹⁶²

Liukkonen on kuvannut tällaista tilannetta epätydyttäväksi useammastakin syystä. Ensinnäkin on vaikea kuvitella, että ilman painavia syitä, jotka liittyvät syytettyyn henkilöön (eli henkilökoh-

¹⁵⁹ Helenius-Linna 2021, s. 428.

¹⁶⁰ Liukkonen 2012, s. 277. Samansuuntaisesti Koponen 1998, s. 426.

¹⁶¹ Koponen 1998, s. 422.

¹⁶² HE 82/1995 vp, s. 114–115.

taiset olosuhteet kuten nuori ikä), rangaistusta alennettaisiin niin paljon, että se alittaisi poissaolokäsittelyn rajan, kun taas päätekijä tuomittaisiin moninkertaiseen rangaistukseen. Vain tilanteessa, jossa ketään ei syytetä perusmuotoisesta rikoksesta, voitaisiin edes harkita poissaolokäsittelyä. Toiseksi on harvoin etua siitä, että päätekijän osuus käsitellään täysimittaisessa oikeudenkäynnissä, kun taas muita osallisia vastaan nostetut syytteet käsiteltäisiin poissaolokäsittelyssä. Yleensä selvitys tällaisesta rikoksesta on epäselvä, minkä vuoksi on välttämätöntä ottaa vastaan henkilötodistelua, eli kuulla epäiltyjä todisteiden saamiseksi. *Liukkonen* on kuitenkin katsonut, että asia sellaisten vastaajien osalta, jotka myöntävät syyllisyytensä voidaan käsitellä poissaolokäsittelyssä ja myöhemmin kutsua heidät todistajiksi päätekijää vastaan käydyssä oikeudenkäynnissä.¹⁶³

Myös korkein oikeus on pohtinut ratkaisussaan KKO 2022:79, millaisia rikoksia poissaolokäsittelyssä voidaan käsitellä. Tapauksessa A:ta syytettiin lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, josta tulee RL 20 luvun 16 §:n mukaan tuomita vähintään neljä kuukautta ja enintään 6 vuotta vankeutta. ROL 8 luvun 12 §:n sanamuodon mukaan säännöksessä tarkoitettu poissaolokäsittely olisi mahdollinen kaikissa niissäkin tilanteissa, joissa vastaajan on 3 §:n 2 tai 3 momentin mukaan oltava henkilökohtaisesti läsnä pääkäsittelyssä, minkä lisäksi lain esitöissä mainitaan monikko-muodossa ”pykälä sisältää poikkeuksen 3 §:n ... säännöksiin” (HE 200/2017 vp s. 47), mikä korkeimman oikeuden mukaan tukee tulkintaa siitä, että 12 § muodostaa poikkeuksen kaikkiin 3 §:n säännöksiin.¹⁶⁴ Toisin kuin ROL 5a luvun mukainen kirjallinen menettely, 8 luvun 11 tai 12 §:n menettelyä ei ole missään vaiheessa sidottu käsiteltävänä olevan rikoksen rangaistusasteikkoon. Lisäksi vuoden 2019 uudistuksessa vastaajan henkilökohtaista läsnäoloa koskevia säännöksiä lievennettiin ja toisaalta laajennettiin tuomittavan seuraamuksen ankaruutta koskevin osin nostamalla tuomittavan rangaistuksen enimmäisraja kuudesta yhdeksään kuukauteen. Lakivaliokunta on kuitenkin todennut, että vastaajaa on aina kuultava henkilökohtaisesti käräjäoikeudessa, jos häntä syytetään rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta ja pitänyt 8 luvun 3 §:n 3 mom. sääntelyn perustumista rikoksen rangaistusasteikkoon perusteltuna (LaVM 2/2018 vp. s. 7–8). Korkein oikeus oli muun muassa näiden seikkojen johdosta todennut, että ROL 8 luvun 3 §:ää ja 12 §:ää koskevat esityöt sisältävät ristiriitaisia kommentteja läsnäolovelvollisuudesta, eikä niistä ole saatavissa yksiselitteistä johtopäätöstä lain tarkoituksesta. Korkein oikeus lopulta katsoi, että lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva rikosasia voidaan lähtökohtaisesti käsitellä ROL 8 luvun 12 §:n mukaisessa menettelyssä

¹⁶³ Liukkonen 2012, s. 282.

¹⁶⁴ KKO 2022:79, kohta 19.

vastaajan poissaolosta huolimatta, mutta päätyi ratkaisussaan siihen, ettei kyseistä asiaa olisi saatu ratkaista kuulematta vastaajaa.

Vastaajan suostumukseen perustuva, aikaisempi ROL 8 luvun 12 §:n menettely edellytti, että vastaaja toimittaa tuomioistuimelle nimenomaisen suostumuksen, siis lomakkeen tai muulla tavalla ilmoittaa kirjallisesti, että hän suostuu siihen, että asia käsitellään ilman hänen läsnäoloaan. Vastaajan tulee toimittaa suostumuksensa tuomioistuimelle, eikä esimerkiksi esitutkinnassa annettu suostumus yksin riitä. Lain esitöissä on katsottu, että vastaajan nimenomaisen suostumuksen on katsottava vastaavan riittävissä määrin niitä tavoitteita, mihin vastaajan kuulemisella rikosasiassa pyritään.¹⁶⁵ Nimenomaisen suostumuksen kautta vastaajan voidaan katsoa tehneen tietoisien päätöksen siitä, ettei hänellä ole annettavaa prosessin näkökulmasta. Esimerkiksi esitutkinnassa myönnetty ja muutenkin selvitetty teko, josta tuomittava rangaistus ylittäisi 11 §:n 3 kuukautta, olisi sellainen, jossa 12 §:n menettely tulee käytettäväksi.

Voidaan lisäksi tilastojen valossa todeta, että suostumukseen perustuvalla poissaolokäsittelyllä oli oma erityispiirteensä. Nimittäin sen käyttöaste oli vähäinen 11 § menettelyyn verrattuna. Vuonna 2012 julkaistun väitöskirjatutkimuksen mukaan 282 poissaolokäsittelystä vain kolmessa oli hyödynnetty vastaajan suostumukseen perustuvaa käsittelymuotoa.¹⁶⁶ Syksyllä 2025 julkaistun oikeusministeriön tilaaman selvityksen mukaan suostumuksellisten poissaolokäsittelyjen osuus 668 tapauksesta oli 11 tapausta, eli noin 1,6 prosenttia.¹⁶⁷ Yksi perustelu vähäiselle käytölle on esimerkiksi se, etteivät vastaajat ilmoita suostumuksestaan.¹⁶⁸

4.3 Asiamiehen merkitys poissaolokäsittelyssä

On erotettava, että jos vastaaja lähettää pääkäsittelyyn asiamiehen, kyse ei ole enää poissaolokäsittelystä. ROL 8 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan rangaistukseen tuomitsemiseen riittää, että vastaajaa on edustanut oikeudenkäyntiasiamies pääkäsittelyssä. Oikeuskirjallisuudessa ja -käytännössäkin lausutun tulkinnan mukaan vastaajan poissaololla tarkoitetaan, ettei vastaaja ole läsnä pääkäsittelyssä eikä häntä myöskään edusta pääkäsittelyssä asiamies.¹⁶⁹ Vastaajan kut-

¹⁶⁵ HE 82/1995 vp, s. 115–116.

¹⁶⁶ Liukkonen 2012, s. 457.

¹⁶⁷ OM 2025:28, s. 15.

¹⁶⁸ HE 188/2025 vp, s. 89.

¹⁶⁹ Lappalainen – Hupli ym. 2021, s. 1095, KKO 2022:79 kohta 15–16.

suminen poissaolouhkaisesta ei tarkoita sitä, etteikö hänellä olisi oikeutta osallistua asian käsittelyyn tai lähettää sinne asiamiestä. Jos vastaaja, jolla kutsun mukaan on oikeus jäädä pois pääkäsittelystä, lähettää käsittelyyn asiamiehensä, hänen ei katsota jääneen pois asian käsittelystä ja käsittelyssä huomioidaan vastaajan asiamiehen päämiehensä puolesta esittämät seikat ja todistelu.¹⁷⁰

Koska avustajan läsnäolon takia kyse ei ole enää ROL 8 luvun 11 §:n poissaolokäsittelystä, tuomioistuimella voi oikeuskäytännön mukaan lähtökohtaisesti tuomita kolmen kuukauden vankeutta ankaramman rangaistuksen. Korkein oikeus on ennakkopäätöksessään KKO 2025:53 pitänyt lähtökohtana, että vastaaja saa tällaisissa tilanteissa asiamieheltään tiedon siitä, että asiamiehen läsnä ollessa vastaajalle voidaan tuomita kolmen kuukauden vankeusrangaistusta ankarampi rangaistus kutsun maininnasta huolimatta. Tällainen tilanne oikeuskäytännönkin valossa edellyttää aktiivista prosessinjohtoa tuomioistuimelta, jotta asianosaisille on selvää, mikä merkitys vastaajalle toimitetulla kutsulla ja toisaalta asiamiehen läsnäololla on asian käsittelyssä. Pääkäsittelyn aluksi tulisi siten keskustella näistä seikoista.¹⁷¹

Huomiota on lähinnä kiinnitettävä siihen, ettei henkilökohtaisesti kutsutun vastaajan läsnäolovelvollisuutta voida peruuntuvassa pääkäsittelyssä avustajankaan läsnä ollessa ”lennosta” muuttaa, koska tällöin hän ei ole tietoinen asian tutkimisesta ja ratkaisemisesta. Tällöin hänelle olisi annettava tiedoksi uusi poissaolouhkaava kutsu, jos päädytäänkin siihen, että asia voidaankin ratkaista poissaolosta huolimatta tai ainakin asiamiehen läsnä ollessa.

4.4 Vastaajan läsnäolon tarpeellisuus

Poissaolokäsittelyn eräs ehdoton edellytys on, että vastaajan läsnäolo asian selvittämiseksi ei ole tarpeen ja se on arvioitava tapauskohtaisesti. Jos syyte koskee sakkoasiaa ja vastaaja on esitutkinnassa myöntänyt teon, on vahvana oletuksena, että asia voitaisiin käsitellä ilman vastaajan läsnäoloa. Vaikka teosta tulisi tuomittavaksi vankeusrangaistusta, tunnustus yhdistettynä yhdensuuntaiseen todistusaineistoon sekä vakiintuneeseen rangaistuskäytäntöön voivat tehdä vastaajan läsnäolosta tarpeetonta.¹⁷² Sen sijaan, jos vastaaja on kiistänyt esitutkinnassa rikoksen ja todisteet vaativat asianosaisten lausumien vertailua pääkäsittelyssä, ei vastaajan läsnäoloa

¹⁷⁰ KKO 2022:34, kohta 20, Helenius-Linna 2021, s. 427.

¹⁷¹ KKO 2025:53, kohdat 21–22.

¹⁷² Ks. esim. HE 82/1995, s. 114 ja KKO 2022:34 kohta 11.

voida pitää ainakaan etukäteisarvioinnin perusteella tarpeettomana.¹⁷³ Teon kiistäminen esituskinnassa ei itsessään aiheuta tarvetta kutsua vastaajaa henkilökohtaisesti vaan tuomioistuimen tekemällä kokonaisarvioinnilla on suuri merkitys poissaolokäsittelyn soveltamisessa.¹⁷⁴

Vuoden 2019 lakimuutosten yhteydessä syytetyn läsnäolovelvollisuutta lievennettiin monelta osin, koska sen katsottiin vähentävän syytetyn poissaolosta johtuvia istuntojen peruuntumisia ja tehostavan rikosprosessia. Lakivaliokunta painotti edelleen, että pääsääntöisesti vastaajan on oltava henkilökohtaisesti läsnä pääkäsittelyssä, ellei katsota, ettei henkilökohtainen läsnäolo ole asian selvittämiseksi tarpeen.¹⁷⁵ Tuomioistuimen tulee ottaa vastaajan tarpeellisuutta harkitessaan huomioon vastaajan kannanotto esituskinnassa tai ennakkovastauksessa rikosepäilyyn, asiassa nimetty todistelu, mahdollisesti tuomittava rangaistus sekä muut erityiset olosuhteet. Vakavuudella voidaan tarkoittaa rikoksen rangaistusasteikkoa, mutta myös rikoksen laatua omassa rikoslajissaan.¹⁷⁶ Muita erityisiä olosuhteita voivat olla vastaajan henkilökohtaiset ominaisuudet tai esimerkiksi rikoksen vakavuus. Voidaan siis havaita, että käsite ”selvittäminen” ei rajoitu ainoastaan vastaajan henkilökohtaiseen kuulemiseen, vaan kokonaisuutena arvioiden tulee huomioida muun muassa asiassa esitettävän todistelun laajuus ja vaikeus.¹⁷⁷ Laaja ja monimutkainen todistelu voi olla vaikeaselkoista ja suullisessa pääkäsittelyssä mahdolliset näkemyserot saadaan kerralla tuotua esiin keskitetysti.

Poissaolokäsittelyssä ei ole tarkoituksena rajoittaa vastaajan oikeutta olla läsnä, vaan menettelyn sisällä arvioidaan muun muassa asian selvittämisen sekä muiden olosuhteiden luomaa tarvetta. On sanomattakin selvää, että vaikka tuomioistuimien katsoisi, ettei vastaajan läsnäolo ole tarpeen asian tutkimiselle ja ratkaisemiselle, vastaajalla on oikeus osallistua asian käsittelyyn henkilökohtaisesti tai asiamiehen edustamana.¹⁷⁸ Tuomioistuimen on kuitenkin viran puolesta harkittava kutsua laatiessa, millainen merkitys poissaolokäsittelyllä on kokonaisuutena vastaajan oikeusturvalle. Kun vastaajalle vaaditaan esimerkiksi vankeutta tai suurta korvausvelvollisuutta,

¹⁷³ Frände 2009, s. 332, Jokela 2018, s. 508.

¹⁷⁴ Ks. KKO 2022:34, kohta 11, myös esim. KKO 2025:53. Itä-Suomen hovioikeus 23.6.2026, dnro H 17/2026/528, ratkaisunumero 1056 8887, hovioikeus oli hylännyt tuomiovirhekantelun ja katsonut ettei asian laatu ja laajuus edellyttänyt Kantelijan läsnäoloa käräjäoikeuden pääkäsittelyssä eikä asiassa ilmennyt mitään seikkoja arvioida toisin. Kyseessä oli esituskinnassa kiistetty, mutta hyvin yksisuuntaista todistelua sisältänyt asia, josta oli tuomittu sakkorangaistus. Kantelija oli ilmoittanut käräjäoikeuden tuomioon tyytymättömyyttä mutta ei valittanut siitä.

¹⁷⁵ LaVM 2/2018 vp, s. 7.

¹⁷⁶ Ks. esim. KKO 2025:28, kohta 13.

¹⁷⁷ Virolainen–Vuorenpää 2022, s. 131.

¹⁷⁸ KKO 2022:34 kohta 20.

olisi sellaisten tuomitseminen lähtökohtaisesti arveluttavaa oikeusturvan näkökulmasta. Tällaisessa tilanteessa tuomioistuimen täytyisi rohkeasti edellyttää vastaajan läsnäoloa, koska vastaajan oikeusturvaintressi on suurempi suhteessa yksinkertaiseen sakkojuttuun.

Rikosasian oikeudenkäynnissä asianosaisten omilla kertomuksilla on suuri todistusarvo, ja ne voivat olla koko jutun merkittävin todiste.¹⁷⁹ Asianosaisen henkilökohtainen läsnäolo pääkäsittelyssä on tärkeää muun muassa siksi, että asianosainen on lähtökohtaisesti paras lähde jutun selvittämisen kannalta, koska hän tietää siihen liittyvistä yksityiskohdista. Lisäksi EIT:n oikeuskäytännössä on korostettu, että oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta on tärkeää, että voidaan varmistaa vastaajan lausuntojen paikkansapitävyyttä verraten niitä uhrin sekä todistajien lausuntoihin.¹⁸⁰ Myös keskittämisperiaatteen vuoksi kutsuja laatiessa on kiinnitettävä huomiota siihen, että luodaan hyvät edellytykset asian ratkaisemiselle oikein. Kuitenkaan asianosaista ei tarvitse velvoittaa saapumaan henkilökohtaisesti, jos hänen henkilökohtainen läsnäolonsa ei ole asian selvittämiseksi tarpeellista esimerkiksi asiasta, joka koskee ainoastaan oikeuskysymystä tai sellaista seikkaa, josta asianosainen ei voi tietää mitään.¹⁸¹

Vastaajan läsnäoloa ei voida lähtökohtaisesti pitää tarpeellisena, kun vastaaja on esitutkinnassa tunnustanut tehneensä teon. On kuitenkin todettava, ettei oikeuden ulkopuolella, esimerkiksi esitutkinnassa, annetun tunnustuksen vaikutuksesta asiaan ei ole säännöksiä ja OK 17 luvun 5 § koskee ainoastaan oikeudessa annettua tunnustusta. Vaikka vastaaja olisi kiistänyt teon esitutkinnassa, tulisi tuomioistuimen ainakin pintapuolisesti selvittää esitutkinnassa annetun kannanoton laajuus ja yksityiskohtaisuus. Mitä tyhjentävämpi kertomus tapahtumainkulusta on, sitä vähemmän hänelle tarvitsisi esittää kysymyksiä pääkäsittelyssä.¹⁸² Poissaolokäsittely tavallaan muodostaa myös poikkeuksen OK 17:24 §:n 2 momentin kieltoon hyödyntää esitutkintapöytäkirjan lausumia ja tuomioistuin voikin selostaakin asiakirjoista poissaolevan vastaajan kannanoton asiaan.

On myös tavallista, että vastaaja saattaa peruuttaa esitutkinnassa antamansa tunnustuksen, jolloin tunnustuksen merkitys arvioidaan OK 17 luvun 5 §:n mukaisesti tapauskohtaisesti vapaan todistusharkinnan kautta.¹⁸³ Oikeuskäytännössä on katsottu, ettei tuomiota voida perustaa aina-

¹⁷⁹ HE 82/1995 vp, s. 23.

¹⁸⁰ *Neziraj v. Saksa* 8.11.2012, kohta 46 ja siinä viitattu EIT:n oikeuskäytäntö.

¹⁸¹ HE 82/1995 vp, s. 109–110.

¹⁸² ks. myös Koponen 1998, s. 425.

¹⁸³ Jokela 2018, s. 540–541.

kaan yksin tai pääasiassa epäillyn esitutkinnassa antamaan tunnustukseen, jos hän on peruuttanut sen myöhemmin.¹⁸⁴ Vastaaja voi esimerkiksi haasteen tai kutsun vastaanottamisen jälkeen peruuttaa tunnustuksensa tai ainakin kiistää syytteen tavalla, joka edellyttääkin vastaajan henkilökohtaista kuulemistä. Tällöin tuomioistuimelle tulee siis uudelleen harkittavaksi, onko vastaajan läsnäolo sittenkin tarpeen. Muutenkin asianosaisen toimittaessa aineston, tulisi tuomioistuinten edes pintapuolisesti harkita, mikä vaikutus sillä on asian menestyksekkäälle käsittelylle.

Poissaolokäsittelyä harkitessa mahdolliselle tuomittavalle rangaistuksella on annettava merkitys, josta selostetaan myöhemmin tarkemmin. Poissaolokäsittelyjen soveltamisala on lähtökohtaisesti soveltuva sellaisten rikosten käsittelyyn, joissa on vakiintunut normaalirangaistus.¹⁸⁵ Käytännössä siis niissä asioissa, joissa teon moitittavuutta voidaan arvioida esimerkiksi määrän perusteella, ja taulukkomaisen rangaistuksen mittaaminen on mahdollista.

Esitöissä on myös kiinnitetty huomiota rikoksentekijän henkilökohtaisiin ominaisuuksiin. Ensinnäkin lainsäätäjä on katsonut, että nuorten ensikertalaisten vastaajien kohdalla tulisi harkita erikseen onko vastaajan kannalta tarkoituksenmukaista tuomita hänet rangaistukseen tämän poissaolosta huolimatta. Lain tarkoitus on siis, ettei nuoria ensikertalaisia tuomita heitä kuulematta rangaistukseen, mikä on katsottu kasvatuksellisessa tarkoituksessa perusteltuna.¹⁸⁶

Toiseksi poissaolokäsittelyä harkitessa huomioitavia henkilökohtaisia olosuhteita ovat tekijän terveydentila, koulutus, työllisyys, läheisen riippuvuus vastaajan huolenpidosta, muuttunut elämäntilanne tai esimerkiksi päihdehoitoon hakeutuminen. Edellä mainituilla on vaikutusta erityisesti rangaistuksen mittaamiseen. KKO on antanut useita ratkaisuja edellä mainittujen seikkojen vaikutuksesta esimerkiksi, kun valintaa tehdään ehdollisen ja ehdottoman vankeuden väliltä.¹⁸⁷ Kun asiassa ilmennyt seikka saattaisi viitata siihen, että jotakin edellä mainittua seikkaa tulisi selvittää vastaajan kanssa, tulisi vastaaja velvoittaa henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn kuultavaksi kyseisistä seikoista. Osassa rikosasioista vastaaja voi olla ikänsä tai terveydentilansa vuoksi erityisen haavoittuvassa asemassa, minkä vuoksi lainsäätäjä on katsonut, että kevennettyjä menettelyitä rikosasian ratkaisemiseksi ei voitaisi välttämättä käyttää. Tuomioistuimelle havainto haavoittuvuudesta välittyisi käytännössä haastemiehen kautta tiedoksiannon yhteydessä.

¹⁸⁴ KKO 2000:35.

¹⁸⁵ HE 82/1995 vp, s. 115.

¹⁸⁶ HE 82/1995 vp, s. 107, Jokela 2015, s. 158.

¹⁸⁷ Esim. terveydentilasta KKO 1997:37 ja KKO 2001:24, koulutuksesta ja työllisyydestä KKO 1991:37 ja KKO 2003:134, läheisen riippuvuudesta vastaajasta KKO 1994:77 ja 1995:51, päihdehoitoon hakeutumisesta KKO 1993:73, KKO 2003:63 ja KKO 2004:45.

Eduskunnan oikeusasiamies on rikosprosessin sujuvoittamistoimia koskevassa lausunnossaan kiinnittänyt huomiota siihen, että pääkäsittelyllä, jossa asianosaiset ovat paikalla, on muukin funktio kuin tuomion antaminen. Tuomion saamista ei edes sellaisen vastaajan kohdalla, joka tunnustaa syyllisyytensä ja joka pystyy ennustamaan saamansa rangaistuksen, ole tarkoituksenmukaista tehdä liian helpoksi. Vastaajalta voidaan perustellusti edellyttää läsnäolovelvollisuutta julkisessa prosessissa, jossa käsitellään hänen tekojaan, eikä poissaolokäsittelyn tarkoitus ole antaa vastaajalle ”oikeutta” hoitaa asiaa vaivattomasti.¹⁸⁸

Oikeusasiamiehen kantaa vastaajan läsnäolovelvollisuudesta muussakin kuin rikoksen selvittämistarkoituksessa voidaan pitää perusteltuna, kun asian laatu ja laajuus sitä edellyttävät. Usein törkeämissä rikoksissa asiaa ei voida tutkia ja ratkaista poissaolokäsittelyssä. Mahdollisen uhrin näkökulmasta voi olla tärkeääkin nähdä, että vastaaja kohtaa tekojensa seuraamukset. Esimerkiksi suoraan henkilöön kohdistuvissa, kuten väkivalta- ja seksuaalirikoksissa, vastaajan ja uhrin välinen kohtaaminen voi olla merkityksellistä. Lisäksi oikeuskäytännössä on kehoitettu tuomioistuimia varmistumaan siitä, että poissaolokäsittely on tarkoituksenmukaista ja oikeudenmukaista asian laatu ja vastaajan tapauskohtaiset henkilökohtaiset olosuhteet huomioiden.¹⁸⁹

Epäselvissä ja tulkinnanvaraisissa tapauksissa vastaaja on järkevää velvoittaa henkilökohtaisesti käsittelyyn varsinkin, jos jutussa rangaistukseksi vaaditaan vankeusrangaistusta.¹⁹⁰ Vastaajan kannanotosta huolimatta, tuomioistuimen tulee ainakin pintapuolisin perehtyä asiassa nimettyyn todisteluun ja pohtimaan millainen vaikutus niillä kokonaisuudessaan on asiaan.

4.5 Todistelun vastaanottaminen ja laatu

4.5.1 Kirjallinen todistelu ja todistelun vastaanottaminen yleisesti

Poissaolokäsittelyn uudistusta koskevaan lakimuutokseen otettu säännös todistelusta on tärkeä, sillä aikaisemmin siitä ei ollut sääntelyä. Selkeät menettelyperiaatteet poissaolokäsittelyssä esitettävästä todistelusta ovat omiaan edistämään sen tehokasta soveltamista tehden siitä ennustettavaa. Lisäksi se kiinnittää tuomioistuimen huomion erityisesti niihin tilanteisiin, joissa to-

¹⁸⁸ OM 2025:49, s. 39. Myös Suomen asianajajat ja Rikosuhripäivystys ovat yhtyneet näkemykseen.

¹⁸⁹ KKO 2022:34, kohta 11.

¹⁹⁰ Jokela 2015, s. 163.

distelun määrä tai laatu edellyttäisi vastaajan läsnäoloa. Tuoreessa lakimuutoksessa oikeudenkäynnistä rikoslaissa annettuun lakiin otettiin uusi, vanhan 12 §:n korvaava säännös, joka koskee poissaolokäsittelyssä esitettävää todistelua. Sen mukaan:

Tutkittaessa ja ratkaistaessa asia vastaajan poissaolosta huolimatta voidaan ottaa vastaan sellaista todistelua, joka on nimetty haastehakemuksessa tai joka muutoin on hyvissä ajoin ennen asian käsittelyä saatettu vastaajan tietoon.

Aikaisemmin laissa ei erikseen otettu kantaa millaista todistelua poissaolokäsittelyissä voidaan esittää ja siinä lähtökohtaisesti noudatettiin samoja todistussääntöjä kuin vastaajan läsnä ollessa.¹⁹¹ Erityisesti suullisen todistelun vastaanottamisen mahdollisuus oli epäselvää käräjäoikeuksien välillä.¹⁹² Rikosasian selvittäminen luonnollisesti edellyttää tuekseen todistelua, joka voi olla kirjallista tai suullista. Vastaajan läsnäolo voi olla tärkeää koska todistajat voivat tunnistaa vastaajana tai vastaajaa voidaan kuulla todistajien kertomusten vuoksi.¹⁹³ Asianomistajan tai todistajien tekemä tunnistaminen istunnossa on myös yksi keino hankkia selvitystä tekijästä, jolloin asian luotettava selvittäminen edellyttää vastaajan läsnäoloa.

Poissaolokäsittely ei luonnollisesti poista OK 17 luvun 3 §:n säädettyä kantajan näyttötaakkaa tai alenna rikosasioiden tuomitsemiskynnystä. Rikosasian kantajan on näytettävä toteen ne seikat, joihin hänen rangaistusvaatimuksensa perustuu, eikä vastaajan syyllisyydestä saa jäädä varteenotettavaa epäilyä. Syyttömyysolettaman vuoksi syyksi lukevan tuomion perustavista seikoista todistustaakka on syyttäjällä, eikä vastaajalle voida asettaa velvollisuutta todistaa syyttömyytään¹⁹⁴. Oikeuskäytännössä on katsottu, että kantajan todistustaakasta huolimatta voi syntyä tilanne jolloin rikosasian vastaajalta voidaan edellyttää selvitystä niistä seikoista, joihin hän on puolustuksessaan vedonnut.¹⁹⁵ On kuitenkin todettu, että jotta vastaajalta voidaan edellyttää kantajan todistustaakasta huolimatta selvittävän seikkoja, joihin hänen kiistämisensä perustuu tai joihin hän on puolustukseksi vedonnut, syyttäjän tai asianomistajan on tullut esittää asiassa syytteen tueksi painoarvoltaan huomattavaa todistelua.¹⁹⁶

Mikäli asiassa esitettävä näyttö on ainakin riittävän selvää, eikä asiassa ilmene muitakaan erityisiä syitä vastaajan henkilökohtaiselle läsnäololle, voidaan vastaaja haastaa ratkaisun uhalla, vaikka hän ei olisi tunnustanut tekoa esitutkinnassa. Näin on esimerkiksi tilanteessa, jossa rikok-

¹⁹¹ Jokela 2018, s. 510–511.

¹⁹² HE 188/2025 s. 89.

¹⁹³ HE 82/1995 vp, s. 114.

¹⁹⁴ HE 46/2014 vp. s. 48.

¹⁹⁵ KKO 2012:27 kohta 13

¹⁹⁶ KKO 2020:84 kohta 10.

seen syyllistynyt henkilö on kuvattu itse teosta valvontakameralla, eikä vastaaja kykene kiistämisensä perusteeksi esittämään vaihtoehtoista tapahtumainkulkua tai selitystä. Tällaisissa tilanteissa vastaajan kiistämällä ei juurikaan ole merkitystä ja on katsottu, että vastaaja voidaan haastaa ratkaisun uhalla. Toisena esimerkkinä on tilanne, jossa vastaajalla on kiinnioton yhteydessä asianomistajalta anastettua omaisuutta, ja tämä sekä todistaja ovat nähneet anastusteon. Tilanne muodostuu hankalaksi siinä vaiheessa, kun näyttö perustuu ainoastaan asianomistajan kertomukseen tai jos anastetusta omaisuudesta vain osa löydetään vastaajan hallusta.¹⁹⁷ Tällöin vastaajan kuuleminen taas olisi tarpeen.

Vastaajan suostumuksella ja asiamiehen läsnäolollakaan ei voida lähtökohtaisesti korvata vastaajan läsnäolon tarvetta, mikäli on tarve arvioida vastaajan kiistämisen perustetta ja sen luotettavuutta muuhun näyttöön nähden. Sillä ei ole myöskään merkitystä, näkeekö syyttäjä vastaajan kuulemista tarpeelliseksi, vaan jää tuomioistuimen harkintaan arvioida vastaajan läsnäolon tarvetta ennen kaikkea tarkoituksen- ja oikeudenmukaisuuden näkökulmasta.¹⁹⁸

Tuomioistuin voi harkita 17 luvun 6 §:n nojalla mikä vaikutus asianosaisen menettelyllä on todistena, jos hän ilman hyväksyttävää syytä 1) ei kutsusta huolimatta saavu oikeudenkäyntiin tai poistuu luvatta, 2) ei tuomioistuimen kehotuksesta huolimatta lausu vastapuolen vaatimuksista tai sen perusteista, 3) kuultuna todistelutarkoituksessa ei anna kertomusta tai vastaa kysymyseen, 4) ei noudata tuomioistuimen kehotusta täydentää tai selventää esitystään. Rikosasiasassa on kuitenkin huomioitava pykälän 2 momentin mukaan, että 1 momentissa tarkoitettu menettely saadaan ottaa huomioon vastaajan vahingoksi vain siinä määrin kuin se ei loukkaa hänen oikeuttaan olla myötävaikuttamatta syyllisyytensä selvittämiseen. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin elementteihin kuuluu itseksiminointisuoja, eli oikeus olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen. Lähtökohtana on siis, ettei rikosasian vastaajan passiivisuutta tule lukea

¹⁹⁷ Heiskala 2016 s. 50–51.

¹⁹⁸ KKO 2022:79, kohdat 30–34: A oli antanut suostumuksensa, että asia voidaan tutkia ja ratkaista hänen poissaolostaan huolimatta ROL 8 luvun 12 §:n mukaisessa menettelyssä. A oli jäänyt henkilökohtaisesti pääkäsittelystä pois, mutta hänen puolustajansa oli läsnä. Käräjäoikeus tutki asian ja hylkäsi syytteen. Hovioikeus oli syyttäjän valituksen takia käsitellyt asiaa ja ottanut käräjäoikeuden menettelyn oikeellisuuden viran puolesta tutkittavakseen. Hovioikeus oli palauttanut asian käräjäoikeuteen koska tämä katsoi, ettei poissaolokäsittelyn edellytykset täyttyneet. Korkeimman oikeuden ratkaistavaksi oli jäänyt, oliko asia voitu tutkia ja ratkaista käräjäoikeudessa A:n henkilökohtaisesta poissaolostaan huolimatta. Korkein oikeus katsoi, ettei A:ta olisi voinut kutsua pääkäsittelyyn poissaolouhkaisesta, koska A oli kiistänyt esitutkinnassa menetelleensä syytteessä kuvatulla tavalla, ja syyttäjä oli nimennyt syytteen tueksi henkilötodistelua. Käräjäoikeus ei ole voinut tässä tapauksessa arvioida vastaajan kiistämisen perustetta ja sen luotettavuutta muuhun näyttöön nähden.

näytöksi syytteen tueksi.¹⁹⁹ Vastaaja ei myöskään poissaolokäsittelyssä ole luvattomasti poissa pääkäsittelystä, joten poissaolo ei aiheuttaisi siltä osin toimenpiteitä.

Vaikka vastaaja onkin yksi oman asiansa ”asiantuntijoista”, häntä ei voida pakottaa myötävaikuttamaan oman syyllisyytensä toteen näyttämiseen. Myötävaikuttamattomuusperiaate ilmenee selkeimmin KP-sopimuksen 14 artiklan 3 f-kohdasta, jonka mukaan jokaisella on tutkittaessa rikossyytettä häntä vastaan oikeus olla tulematta pakotetuksi todistamaan itseään vastaan tai tunnustamaan syyllisyytensä.²⁰⁰ Myös EIS 6 artiklan 2 kohdan, esitutkintalain 4 luvun 3 § ja OK 17 luvun 18 §:n johdosta vastaajalla on oikeus olla myötävaikuttamatta rikoksensa selvittämiseen tai lausumatta asiasta mitään, eli itsekriminointisuoja. Todistaa ei myöskään tarvitse samaisen oikeudenkäymiskaaren säännöksen nojalla sellaisesta seikasta, joka saattaa 17 luvun 17 §:n 1 momentin tarkoittamassa suhteessa olevan henkilön syytteen vaaraan tai myötävaikuttaisi tällaisen henkilön syyllisyyden selvittämiseen. Vastaajan vaikeneminen ei kuitenkaan sinänsä pitäisi vaikuttaa syytteen menestymiseen, koska akkusatorisessa menettelyssä näyttötaakka on syyttäjällä. Itsekriminointisuojan tarkoitus on suojata syytetyn persoonallisuutta ja turvata menettelyn reiluus.²⁰¹

Lain sanamuodon sekä kontradiktorisen periaatteen vuoksi pääkäsittelyssä vastaanotettavan todistelun tulee olla saatettu hyvissä ajoin ennen asian käsittelyä vastaajan tietoon sekä hänelle on varattava tilaisuus lausua siitä. Välillä syntyy tilanne, jossa todistelua on tarve täydentää haastehakemuksessa mainittujen lisäksi. Tällöin todistelua nimeävän asianosaisen tulisi ROL:n 5 luvun 16 §:n mukaisesti toimittaa tuomioistuimelle viipymättä ennen pääkäsittelyä, sekä samalla ilmoittaa mitä hän haluaa todisteella näyttää toteen (eli todistusteeman). Tällainen todiste on luonnollisesti annettava tiedoksi myös muille osapuolille sekä varattava heille tilaisuus lausua siitä, jotta se voidaan ottaa huomioon poissaolokäsittelyssä todisteena. Kun uutta todistelua nimetään, tulisi tuomioistuimen myös harkita sen merkitys asian käsittelyyn ja arvioida onko asia edelleen sellainen, että se soveltuu ratkaistavaksi poissaolokäsittelyssä.

¹⁹⁹ HE 46/2014 vp. s. 53.

²⁰⁰ Ervo 2006, s. 247.

²⁰¹ Ervo 2008, s. 361.

4.5.2 Henkilötodistelu

Henkilötodistelun osalta tulee kiinnittää huomiota todistusteeman laatuun, eli siihen, mistä todistajaa on tarkoitus kuulla ja siihen, onko sen merkitys asiassa vastaajan ennustettavissa. Jälleen kerran syytetyn vähimmäisoikeuksien ja kontradiktorisen periaatteen vuoksi on tärkeää ainakin varata vastaajalle mahdollisuus kuulustella todistajia pääkäsittelyssä. Kuten *Koponenkin* on todennut, voidaan tutkielmassa yhtyä ajatukseen, että mitä enemmän syytteen toteennäyttäminen vaatii henkilötodistelua, sitä varovaisemmin on suhtauduttava poissaolokäsittelyn käytettävyyteen. Kirjalliset todisteet ovat osin eri asemassa, koska ne ovat yleensä yksiselitteisempiä, yksilöityjä todistusteemoiltaan sekä annettu tiedoksi syyttäjän haastehakemuksessa.²⁰²

Myös henkilötodistelun osalta menetellään samoin kuin kirjallisen todistelun kanssa, eli vastaajan poissaolosta huolimatta haastehakemukselle kirjattua, tai muuten hyvissä ajoin vastaajan tietoon saatettua, todistajaa tulisi voida kuulla pääkäsittelyssä, kunhan vastaajalla on ollut tilaisuus lausua siitä.²⁰³ Laajaa ja ristiriitaista henkilötodistelua tulisi välttää, koska usein asia ei ole laadultaan tai laajuudeltaan sellainen, että se voidaan ongelmitta käsitellä poissaolokäsittelyssä. Käytännössä tällöin kysymyksessä voisi olla asianomistajan ja yksittäisten todistajien kuuleminen asiasta.

Vastaajan esitutkintakertomuksen osalta menettely onkin erikoisempi. Vaikka vastaaja luopuaan läsnäolostaan pääkäsittelyssä luopuu myös oikeudestaan tulla kuulluksi, voisi vastaajan esitutkintakertomusta hyödyntää pääkäsittelyssä. Hovioikeuskäsittelyissä on katsottu, että jos vastaaja tarkoituksellisesti jää pois pääkäsittelystä, hänen voidaan katsoa luopuneen oikeudestaan tulla kuulluksi omassa asiassaan.²⁰⁴ KKO on katsonut, että vastaajan ilmoittaessa, ettei hän halua tulla asiassa kuulluksi tai muuten hän jää tavoittamatta, eikä olisi odotettavissa, että hänet myöhemmin tavoitettaisiin, voisi tuomioistuimien sallia esitutkintakertomuksen hyödyntämisen. Perusteluissaan KKO on pääasiassa viitannut OK 17 luvun 24 ja 47 §:iin²⁰⁵ Myös ROL 6 luvun 6 §:n 3 momentin mukainen asiakirjoista selostaminen on käytännössä esitutkintakertomuksen hyödyntämistä, kun tuomioistuimien selostaa mitä poissaoleva asianosainen on esittänyt esitutkinnassa.

²⁰² Koponen 1998 s. 426. Myös Liukkonen (2012, s. 303) on yhtynyt näkemykseen ja monimutkaisen henkilötodistelun osalta voidaan viitata myös tapaukseen KKO 2006:50 jossa laaja henkilötodistelu lisäsi tarvetta kuulla vastaajaa.

²⁰³ HE 188/2025 vp, s. 90.

²⁰⁴ Ks. KKO 2016:84, kohta 26 ja KKO 2015:14, kohta 52.

²⁰⁵ KKO 2017:12 ja KKO 2017:93.

Poissaolokäsittelyssä vastaajan poissaololle ei voida luonnollisesti antaa kovin suurta näyttöarvoa, mutta esimerkiksi vastaajan esitutinnan aikaista kiistämistä tulkittaessa on huomioitava, millaista näyttöä vastaajalla on vaihtoehtoisesta tapahtumainkulusta. Kertomusten vertailemiseksi vastaajan kuuleminen tulee tarpeeseen, ja syyttäjä ja muut asianosaiset voivat tällöin hyödyntää esitutkinnassa lausuttua, jos kertomus poikkeaa mitä vastaaja on aikaisemmin kertonut. OK 17 luvun 47 §:n 2 momentin mukaan, jos kuultava suullisessa kertomuksessaan poikkeaa siitä, mitä hän on aikaisemmin tuomioistuimelle, syyttäjälle tai esitutkintaviranomaiselle kertonut, tai ei anna kertomusta, kuultavan aikaisempaa kertomusta saadaan käyttää todisteena siltä osin kuin suullinen kertomus poikkeaa aikaisemmasta kertomuksesta tai kuultava ei ole antanut kertomusta.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2006:50 vastaajan (A:n) väitettiin laiminlyöneen lääkärin tehtäviä ollessaan ryhtymättä potilaan tilan kannalta tarpeellisiin toimenpiteisiin, erityisesti pitämään potilasta riittävän kauan tarkkailussa päivystyksessä. Syytteen arvioimiseksi oli siis tarpeen selvittää ja arvioida oliko A toiminut riittävän huolellisesti ja lääkärin tehtävän vaatimusten mukaisesti. KKO päätyi siihen, että A:ta koskevaa rikosasiaa ei olisi saatu ratkaista ilman vastaajan läsnäoloa laajasta kirjallisesta todistelusta huolimatta, koska tässä tapauksessa kirjallinen todistelu olikin lisännyt henkilötodistelelun tarpeellisuutta. Syyttäjä oli nimennyt kuultavaksi kaksitoista henkilöä todistajiksi potilaan vammojen ja tilan sekä A:n toiminnan ja sen arvioinnin selvittämiseksi.²⁰⁶ A oli lisäksi toimittanut kirjallisia lausuntoja joissa oli kiistänyt rikoksen, lisäksi KKO oli katsonut lausunnoista ilmenevän ettei A ollut ymmärtänyt syytteen oikeudellista perustetta, ja käräjäoikeuden olisi viimeistään tässä vaiheessa tullut ymmärtää että asian tutkiminen ja vastaajan oikeusturva olisivat edellyttäneet vastaajan henkilökohtaista läsnäoloa. Asiaa ei Korkeimman oikeuden mukaan olisi saanut ratkaista asiaa ilman vastaajan läsnäoloa.

4.6 Tuomittava rangaistus

4.6.1 Vankeus- ja sakkorangaistus

Vastaaja voitiin ennen vuoden 2026 muutosta tuomita poissaolokäsittelyssä enintään kolmen kuukauden tai, vastaajan suostumuksella, enintään yhdeksän kuukauden vankeusrangaistuk-

²⁰⁶ KKO 2006:50 kohdat 7–9.

seen. Uuden lakimuutoksen johdosta 1.6.2026 jälkeen vireille tulleissa asioissa vastaajalle voidaan tuomita enintään yhden vuoden vankeusrangaistus. Rangaistusmaksimin nosto mahdollistaa esimerkiksi RL 50 luvun 1 §:n mukaisen huumausainerikoksen sekä RL 23 luvun §:n törkeän rattijuopumuksen käsittelemisen. Ne voivat ajatuksen tasolla olla sellaisia rikoksia, jotka voisivat olla selvitettävissä ilman vastaajan läsnäoloa teknisen näytön tai myöntämisen perusteella. Lisäksi laajan oikeuskäytännön kautta niille on muodostunut vakiintunut rangaistuskäytäntö.²⁰⁷

Poissaolokäsittelyä koskevat säännökset eivät aseta myöskään rajoitteita lajinvalintaan ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välille, vaan vankeusrangaistus voidaan tuomita joko ehdollisena tai ehdottomana. Enimmäisraja koskee konkreettisesti tuomittavaa rangaistusta, eli lähinnä rikoslain 6 luvun 4 ja 5 §:en koventamis- ja lieventämisperusteet otetaan huomioon. *Liukkosen* on maininnut tämän olevan merkityksellinen lähinnä tilanteessa, jossa avunantajana toiminut vastaaja tuomitaan lievennetyltä asteikolta RL 6 luvun 8 §:n 3 kohdan mukaisesti poissaolokäsittelyä koskevassa menettelyssä ja päätekijä täysimittaisessa oikeudenkäynnissä hänen läsnä ollessaan. On helppo yhtyä Liukkosen näkemykseen siitä, että harvoin on tarkoituksenmukaista erotella tällä tavalla syytteiden käsittelyä samassa rikoksessa osallisina olleiden henkilöiden osalta.²⁰⁸ Jäänee kuitenkin arveluttavaksi, kuinka luotettavasti tuomioistuimien pystyy pääkäsittelykutsua laatiessa arvioimaan koventamis- tai lieventämisperusteiden soveltuvuutta, sillä vastaajan puolelta tällaiset väitteet yleensä ilmaantuvat vasta ennen pääkäsittelyä toimitettavan ennakkovastauksen yhteydessä tai vasta pääkäsittelyssä. Toisaalta syyttäjällä on mahdollisuus jo syyttämisvaiheessa ajaa syytettä toisen vastaajan osalta avunantona ja toisen osalta perusmuotoisena tekona.

Uusi vuoden rangaistusmaksimi mahdollistaa useampien syytteiden niputtamisen yhteiseen käsittelyyn kumulaatioperiaatteen mukaisesti. ROL 5 luvun 18.1 §:n mukaan saman vastaajan tekemiä eri rikoksia tai eri vastaajien tekemää samaa rikosta koskevat syytteet käsitellään yhdessä, jollei niiden erikseen käsittelemistä pidetä soveliaampana. Ilmaisulla ”syytteet” voidaan tarkoittaa kaikkia samalla haastehakemuksella olevia rikoksia, jotka pääasiassa käsitellään yhdessä, mutta myös muita samassa tuomioistuimessa vireillä olevia haastehakemuksia, jotka koskevat yhtä ja samaa henkilöä. Tuomioistuimellekin lähtökohtaisesti on helpompaa tuomita oikeudenmukainen rangaistus, kun sillä on yksittäisen henkilön kaikki rikokset ”käytettävissä”. Yhteinen

²⁰⁷ Ks. rangaistuskäytännöstä esim. Kempainen ym. 2023, luvut RL 23:2 ja RL 50:1.

²⁰⁸ Liukkonen 2012 s. 281.

rangaistus kaikista henkilön rikoksista yleensä myös johtaa vastaajamyönteisempään lopputulokseen. Tuomioistuimien lopulta suorittaa sopivuusharkinnan ja päättää asioiden kumulaatiosta.²⁰⁹

Henkilöillä, jotka syyllistyvät jatkuviin rikoksiin, on yleensä useampia rikosasioita vireillä tuomioistuimissa ja heidän tavoittamisensa on usein vaikeaa, minkä vuoksi useampien juttujen yhteiskäsittely voisi olla tarkoituksenmukaista. Tällaisen asioiden niputtamisen yhteydessä tulisi kuitenkin miettiä, missä määrin vastaaja pystyy ennakoimaan sen merkityksen esimerkiksi rangaistuksen mittaamisessa.²¹⁰ Tuomittavan rangaistuksen suuruus ei ole ensisijainen esteperuste poissaolokäsittelylle vaan mahdollisuus ratkaista asia poissaolosäännöksiä käyttämällä määrittää vastaajan läsnäolon tarpeellisuuden tulkitseminen.²¹¹ Vaikka teoriassa poissaolokäsittelyssä ei ole rajattu rikoksia sen ulkopuolelle, tuomittava rangaistus viimeistään rajoittaa käytännössä poissaolokäsittelyssä käsiteltäviä rikosasioita, vaikka ne muuten soveltuisivatkin poissaolokäsittelyyn ja vastaajan suostumukseen perustuvaan poissaolokäsittelyyn liittyä.

4.6.2 Yhdyskuntaseuraamukset

Poissaolokäsittelyissä ei ole todettu esteeksi tuomita vastaaja ehdottoman vankeuden sijasta yhdyskuntapalveluun, mikäli tämän rangaistuksen pituus mahtuu kutsussa mainittuun rajaan.²¹² Yhdyskuntapalvelun tuomitseminen muutenkin edellyttää, ettei yhdyskuntapalvelun tuomisemiselle ole esteitä, kuten muut ehdottomat vankeusrangaistukset, valvontarangaistukset, aiemmat yhdyskuntapalvelurangaistukset, rikollisen toiminnan jatkaminen tai muut painavat syyt. Lisäksi vaaditaan, että rikoksentekijä suostuu siihen, ja hänen voidaan olettaa suoriutuvan yhdyskuntapalvelusta. (rikoslaki 6 luku 11 § 1–2 mom).

Jos syyttäjä tai tuomioistuin katsoo todennäköiseksi, että rangaistukseksi tulisi tuomittavaksi yhdyskuntapalvelua, pyytävät ne Rikosseuraamuslaitosta (RISE) laatimaan seuraamus selvityksen, jossa arvioidaan rikoksesta epäillyn mahdollisuudet suoriutua yhdyskuntapalvelusta sekä tämän suostumus (laki yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta (400/2015) 10 §). Koska RISE laatii

²⁰⁹ Helenius 2021, s. 577.

²¹⁰ Tuomittavan rangaistuksen ennakoimiseen liittyvä ongelma liittyy erityisesti rangaistuslajin valintaan. Rangaistuksen pituuden osalta yhteinen käsittely johtaa yleensä vastaajalle edullisempaan lopputulokseen, eli ns. paljousalennukseen. Aiheesta lisää esim. Saarinen 2025 s. 54–56.

²¹¹ Koponen 1998 s. 410–411.

²¹² HE 82/1995 vp s. 115.

selvityksen lähtökohtaisesti ennen pääkäsittelyä ja viimeistään ennen tuomiota, voinee tuomioistuimissa saada riittävän luotettavan kuvan vastaajan suostumuksesta ja soveltuvuudesta yhdyskuntapalveluun ilman että häntä kuullaan pääkäsittelyssä niistä. Jos selvityksen pohjalta katsotaan vastaajan suoriutuvan yhdyskuntapalvelusta ja tämä suostuu siihen, vastaajan poissaololle ei tulisi tässä yhteydessä antaa merkitystä, koska hän on osoittanut aktiivisuutensa ainakin selvityksen laatimisessa ja myöhemmin hyväksynyt oikeudenkäynnin jossa hänet tuomitaan, vähintäänkin hiljaisesti. RL 6 luvun 11.1 §:n sanamuoto lähtee siitä, että enintään kahdeksan kuukauden ehdoton vankeusrangaistus tuomitaan yhdyskuntapalveluna, ellei sille ole edellä mainittuja esteitä.

Mikäli tuomioistuin pitää ehdollista vankeutta riittämättömänä seuraamuksena ja ehdollinen vankeus on pidempi kuin kahdeksan kuukautta, voi se tuomita vastaajan 14–120 tunnin yhdyskuntapalvelukseen (RL 6 luku 10.1 §). Tätä kuitenkin koskevat edellä mainitut vaatimukset, eli ettei yhdyskuntapalvelulle ole esteitä, rikoksentehtäjä antaa suostumuksensa sekä hänen voidaan olettaa suoriutuvan yhdyskuntapalvelusta. Vastaajasta laadittu selvitys yhdyskuntapalveluun soveltuvuudesta olisi lähtökohtaisesti riittävä selvitys sen tuomitsemiseen. Tuomioistuin voi kuitenkin edelleen selvityksen vastaanottaessaan muuttaa kantaansa ja kutsua vastaajan henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn kuultavaksi asiasta, mikäli katsoo sen tarpeelliseksi.

Rikoslain 6 luvun 10 a §:n mukaisen nuorisorangaistuksen tuomitseminen poissaolokäsittelyssä ei kuitenkaan ole nuorisorangaistuksen näkökulmasta tarkoituksenmukaista. Nuorisorangaistus tuomitaan, jos sakko on riittämätön rangaistus, eivätkä painavat syyt vaadi ehdottoman vankeusrangaistuksen tuomitsemista ja ehdollista vankeutta valvontoiheen ei ole pidettävä riittävänä tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi tai uusien rikosten ehkäisemiseksi. Vaikka nuorisorangaistusta tuomittaessa henkilöstä hankitaan seuraamusselvitys, jossa nuorta kuullaan²¹³, oikeudenkäynnin tulisi siltikin olla nuorelle ajatuksia herättävä kokemus.²¹⁴ Lisäksi nuoren läsnäolo parantaa tuomioistuimen mahdollisuutta arvioida nuoren olosuhteita nuorisorangaistusta tuomittaessa.²¹⁵

Nuorisorangaistuksen törkeän velvollisuuksien rikkomisen seurauksena tuomioistuimen tulee tuomita nuori suorittamatta jääneen nuorisorangaistuksen osan sijasta muuhun rangaistukseen

²¹³ Nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetun lain (633/2010) 4 §:n mukaan syyttäjän on pyydettävä seuraamusselvityksen laatimista RISE:ltä jos rikoksesta tai samalla kertaa käsiteltäviksi tulevista rikoksista on odotettavissa ankarampi rangaistus kuin sakkoa. Lain 7 §:n mukaan RISE:n on varattava epäillylle mahdollisuus tulla kuulluksi.

²¹⁴ Liukkonen 2012, s. 290.

²¹⁵ Ks. HE 109/1996 vp, s. 12 ja HE 102/2004 vp, s. 19.

(laki yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta (400/2015) 67 §). Tuomioistuimen on velvollisuksien törkeää rikkomista käsitellessä annettava tuomitulle tilaisuus tulla kuulluksi, mutta asia voidaan ratkaista tuomituin poissaolosta huolimatta (26 § 2 mom). Lakivaliokunta on aikoinaan tässäkin yhteydessä painottanut, että nuoren henkilökohtaisella läsnäololla voi olla ainakin joissain tapauksissa varoittava ja uusia rikoksia ehkäisevä vaikutus.²¹⁶ *Liukkonen* on myös todennut, että nuoren henkilökohtainen kuuleminen muuntoprosessissa on linjassa nuorisorangastuksen tavoitteiden kanssa.²¹⁷

4.6.3 Muut oheisseuraamukset

Varsinaisen rangaistuksen tuomitsemisen ohella tuomioistuin voi määrätä lisäksi muistakin seuraamuksista ja ratkaista asian muiltakin osin. Tuomioistuin voi määrätä esimerkiksi aikaisemmin tuomitun ehdollisen vankeusrangaistuksen ehdottomaksi tai julistaa ehdonalaisen vapauden menetetyksi. Tuomioistuin voi määrätä menettämisseuraamuksesta ja tuomita muustakin korvausvelvollisuudesta valtiolle, yleensä muun muassa rikosuhrimaksusta sekä ROL 9 luvun 1 §:ssä tarkoitetuista todistelukustannuksista, mutta myös rikoshyödyn menettämisestä. Lisäksi tuomioistuin voi ratkaista käsiteltävän rikoksen johdosta asianomistajan esittämän yksityisoikeudellisen korvausvaatimuksen adheesioperiaatteen mukaisesti.²¹⁸ Erityisesti prosessiekonomian vuoksi rangaistus- ja korvausvaatimusten käsittely yhdessä on perusteltua, koska tällöin oikeudenkäyntiaineisto tarvitsee vastaanottaa vain kerran, mikä estää esimerkiksi ristiriidat tapahtuman rikos- ja siviilioikeudellisen arvioinnin välillä.²¹⁹ Yksityisoikeudellisen korvausvaatimuksen käsittely edellyttää muun muassa kontradiktorisuuden vuoksi että korvausvaatimukset on annettu tiedoksi vastaajalle. Tällöin ratkaisu yksityisoikeudellisen korvausvaatimuksen osalta sisältyy tuomioon.²²⁰

Menettämisseuraamusten, kuten yksityisoikeudellisen korvausvaatimuksen osalta aikaisempi raja pysytettiin 10 000 eurossa. Menettelyn oikeusturvatakeitten vuoksi ei olisi kohtuullista tai taroituksenmukaista käsitellä 10 000 euroa suurempia korvausvaatimuksia. Suurilla korvausvaatimuksilla on ensinnäkin on suuri vaikutus vastaajan taloudellisiin oloihin, sekä toiseksi yleensä mainitun suuruiset korvausvaatimukset eivät laadultaan tai laajuudeltaan ole sellaisia, joita poissaolokäsittelyssä voidaan ratkaista.

²¹⁶ LaVM 11/2004 vp, s. 8.

²¹⁷ Liukkonen 2012, s. 291–292.

²¹⁸ Lisää rikosasian adheesioperiaatteesta esim. Jokela 2018, s. 309–316

²¹⁹ HE 82/1995 vp, s. 52–53 ja Helenius 2021, s. 579.

²²⁰ HE 82/1995 vp, s. 115.

4.7 Tuomio ja muutoksenhaku

Poissaolokäsittelyssä ratkaistava rikosasia luonnollisesti säilyttää oikeuden hakea muutosta kuten muihinkin rikosasioihin ja sitä koskevat samat määräajat. EIT on ratkaisukäytännössään painottanut, että tilanne, jossa syytetty ei ole luopunut oikeudestaan olla läsnä oikeudenkäynnissä (ei ole esimerkiksi saanut tiedoksi haastetta) ja jonka uudelleen käsittely on myöhemmin evätty, on selvästi EIS 6 artiklan säännösten ja periaatteiden vastainen.²²¹ Jotta vastaaja osaa oikeanaikaisesti hakea muutosta kärjäoikeuden ratkaisuun, edellyttää se tietoa tuomion julistus- tai antopäivästä, koska tyytymättömyyttä on ilmoitettava seitsemän päivän kuluessa kärjäoikeuden ratkaisun julistamisesta tai antamisesta (OK 25 luvun 4 §). Kunhan vastaaja on todisteellisesti kutsuttu käsittelyyn asianmukaisella uhalla, voitaisiin hänen siten olettaa olevan tietoinen ratkaisun aikaisimmasta antohetkestä, ja hänen olisi tarvittaessa tiedusteltava kärjäoikeuden kanslistasta tuomiota.

Tuomioistuimen on ilmoitettava välittömästi tuomion julistamisen tai antamisen jälkeen tuomion julistamis- tai antamispäivä ja tuomittu seuraamus, jos se tuomitsee rangaistukseen sellaisen vastaajan, joka on ollut poissa, kun asian käsittely on istunnossa päättynyt (OK 25 luvun 4 §). Lisäksi vastaajalle on lähetettävä kirjalliset muutoksenhakuohjeet, joista ilmenee miten ratkaisuun tyytymättömän on meneteltävä saattaakseen asiansa hovioikeuden tutkittavaksi tai ennakkopäätösvalituksella korkeimpaan oikeuteen. Tällainen ilmoitus saadaan lähettää postitse vastaajan viimeksi antamaan osoitteeseen.²²² Ilmoitusta ei kuitenkaan lain mukaan tarvitse tehdä sakosta eikä muuntorangaistuksesta. Lain esitoissa muuntorangaistuksella tarkoitetaan nimenomaisesti sakon muuntorangaistusta, eikä esimerkiksi yhdyskuntapalvelun muuntamista ehdottomaksi vankeudeksi.²²³ Sakkorangaistukseen tuomitut saavat ilmoituksen seuraamuksesta viimeistään, kun heille lähetetään tiedot sakon maksamista varten.²²⁴

Ilmoituksen merkitys korostuu vastaajan oikeusturvan takaamisessa, koska vastaaja saattaisi jäädä tiedottomaksi esimerkiksi hänelle tuomitusta ehdottomasta vankeudesta ennen kuin se

²²¹ *Stoichkov v. Bulgaria* (24.3.2005) kohta 56 sekä vahvistanut kannan ratkaisussa *Sejdovic v. Italia* 1.3.2006 kohta 84.

²²² Todisteellisen tiedoksiannon varsinkin oikeudenkäynnin myöhäisemmissä vaiheissa on pidetty tarpeettoman raskaana ja kalliina (HE 79/1993 vp. s. 21).

²²³ HE 33/1997 vp s. 54, lisäksi ks. KKO 2022:28 kohta 8.

²²⁴ Jokela 2018 s. 514.

pannaan täytäntöön. Lisäksi vastaajan kannalta merkityksellisiä tietoja ovat ehdolliseen rangaistukseen liittyvä koeaika.²²⁵ Kirjeenä lähettämiseen liittyy myös riski siitä, ettei kirje tavoita sen vastaanottajaa. Eräiden asiakirjain lähettamisestä tuomioistuimille annetun lain (248/1965) 6 §:n mukaan asiakirjan toimittaminen postin välityksellä on lähtökohtaisesti asianosaisen omalla vastuulla. KKO on ennakkopäätöksessään KKO 2002:99 käsitellyt tilannetta, jossa käräjäoikeus oli merkintöjen mukaan lähettänyt ilmoituksen tuomion antamisesta postin välityksellä, ja asianomistaja A oli kertonut, ettei hän ollut saanut edellä mainittua ilmoitusta. KKO on ratkaisussaan todennut, että postinkulun luotettavuudesta huolimatta on mahdollista, ettei asiakirja saavu perille eikä lähetyksen perilletuloa voida lähtökohtaisesti todistaa. Tällöin ei ole perusteltua, että asianosainen kärsisi ilman omaa syytään oikeudenmenetyksen. A:n ilmoitusta ei ollut aihetta epäillä ja KKO katsoi asiassa olleen lailliset perusteet palauttaa määräaika. Se että tuomio viranpuolesta lähetetään asianosaisille, ei kuitenkaan tosiasiasa estä sitä, että asianosainen jäisi ilman tuomiota, varsinkin kun tämä ei osoita aktiivisuutta sen osalta.

Yhteystietoihin yleisesti liittyen asianosainen on velvollinen pitämään osoitetietonsa ajan tasalla ja ilmoittamaan niistä tuomioistuimelle nimenomaisesti ja selvästi. Asianosaisen osoitteenmuutos ei saa jäädä tulkinnanvaraiseksi, eikä esimerkiksi pelkän uuden puhelinnumeron nimenomaisen ilmoittaminen velvoita tuomioistuinta tiedustelemaan muiden yhteystietojen ajantasaisuutta.²²⁶

Kuten luvussa 2.1 on todettu, vastaajalla on ROL 8 luvun 11.2 §:n mukaan oikeus asian uudelleen käsittelyyn, jos hänellä on ollut laillinen este, josta hän ei ole voinut ajoissa ilmoittaa. Menettely voisi olla voimassa olevan lain mukainen, koska nykyinen menettely mahdollistaa tilanteen korjaamisen laillisen esteen tilanteessa. Poissaolokäsittelyissä ei voida katsoa vastaajan hyljaiseksi luopumiseksi sellaista tilannetta, jossa hän olisi halunnut osallistua, mutta ei ole pystynyt laillisen esteen vuoksi eikä ole pystynyt ilmoittamaan tästä esteestä. Olisi siis edelleenkin perusteltua säilyttää tällainen mahdollisuus uudelleen käsittelyyn, jos vastaaja niin vaatii ja pystyy näyttämään tämän laillisen esteen. On kuitenkin edelleen perusteltua säilyttää tuomioistuimella harkintavalta siinä, onko vastaaja näyttänyt toteen laillista estettään.

²²⁵ HE 184/1977 vp. s. 18.

²²⁶ Ks. KKO 2014:104 kohdat 11–16.

5 Poissaolokäsittelyn laajentaminen de lege ferenda

5.1 Tuomittava rangaistus

Rikosprosessin sujuvoittamista koskevassa hallituksen esityksessä on pohdittu tuomittavan rangaistuksen suuruutta muun muassa ulkomaisten käytäntöjen pohjalta.²²⁷

Ruotsin oikeudenkäymiskaaren (*rättegångsbalk*) 46 luvun 15a § mahdollistaa enintään kuuden kuukauden ehdottoman vankeuden tuomitsemisen, kun taas ehdollinen rangaistus voidaan tuomita ilman rajoituksia. Ruotsissakin asian ratkaiseminen ilman syytetyn läsnäoloa edellyttää, että asia voidaan selvittää tyydyttävästi. Jos rangaistusmaksimi jaetaan Ruotsin tapaan kahteen eri rajaan ehdollisen ja ehdottoman välille, voi syntyä edelleen tulkinnallisia tilanteita, jossa syyttäjä on pannessaan vireille rikosasian, katsonut että rangaistus voi olla ehdollinen, mutta myöhemmin asian pääkäsittelyssä katsotaan, että rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys tai tekijän aikaisempi rikollisuus edellyttää ehdottoman vankeuden tuomitsemista. Tällainen tilanne voi syntyä, kun vastaajalla on useampia rikosasioita eri tuomioistuimissa vireillä ja niistä annetaan eriaikaisesti tuomioita. Käräjäoikeuksissa kutsuja pyritään luonnollisesti toimitamaan asianosaisille mahdollisimman ajoissa ja tällöin tiedoksiannon ja istunnon välinen aika voi olla jopa kuukausia, eikä tällöin tuomioistuin pysty huomioimaan olosuhteiden muutosten vaikutusta asian käsittelyyn.

EIT:n oikeuskäytännössä ei sinänsä ole arvioitu millaisia rangaistuksia voitaisiin antaa ilman vastaajan läsnäoloa. Ratkaisussa *Dembukov v. Bulgaria* tuomioistuin oli tuominnut syytetylle kolme vuotta vankeutta varkaudesta. Ratkaisussa *Hermi v. Italia* oli tuomittu kuusi vuotta vankeutta ja yli 20 000 euron sakkorangaistus. Ratkaisussa *Sejdovic v. Italia* oli tuomittu 21 vuotta ja 8 kuukautta vankeutta muun muassa murhasta (kohta 15).²²⁸ EIT:n oikeuskäytännössä kyse ei ole edes ollut yksinkertaistetuista menettelyistä, vaan tilanteista, joissa vastaajan tulkitaan pakoilevan, tai muuten toimivan vastoin viranomaisen ohjeita ja siten aiheuttaen katkoksen tiedonsaannissa. Ratkaisussa *Sejdovic v. Italia* ihmisoikeustuomioistuin kuitenkin katsoi EIS 6 artiklan tulleen rikotuksi, kun tuomioistuin oli kieltäytynyt ottamasta uudelleen käsiteltäväksi oikeudenkäyntiä, joka oli käyty syytetyn poissa ollessa ilman viitteitä siitä, että syytetty olisi luopunut oikeudestaan olla läsnä oikeudenkäynnin aikana.²²⁹

²²⁷ Ks. HE 188/2025 vp, s. 57–61.

²²⁸ *Dembukov v. Bulgaria* (7.7.2008) kohta 20, *Hermi v. Italia* (18.10.2006) kohta 15, *Sejdovic v. Italia* (1.3.2006) kohta 15.

²²⁹ *Sejdovic v. Italia* (1.3.2006) kohta 84, ks. myös kohdat 54–58.

Mikäli rangaistusmaksimia nostettaisiin yhdestä vuodesta vankeutta vieläkin korkeammalle, mahdollisena riskinä olisi, että asiassa tulisi tuomittavaksi ehdoton vankeusrangaistus, jopa ensikertalaiselle, joka ei täyttäne lain tarkoitusta läsnäolovelvollisuuden lievennyksistä huolimatta.²³⁰ Vankeusrangaistuksen osalta on todettu, että ehdollinen vankeus on tosiasiasa lievämpi rangaistukseksi kuin ehdoton vankeusrangaistus.²³¹ Ehdollinen vankeus ei suoraan kajoa tuomitun vapauteen, vaan ehdollinen vankeusrangaistus voidaan panna täytäntöön, mikäli tuomittu tekee koeaikana rikoksen, josta hänet olisi tuomittava ehdottomaan vankeuteen. KKO:n oikeuskäytännössä on todettu, että mitä lähemmäs rangaistus on kahta vuotta vankeutta, sitä painavampia perusteita on esitettävä, jotta se voidaan tuomita ehdollisena.²³² Vaikka poissaolokäsittelyssä käsiteltäviä rikosnimikkeitä ei ole rajoitettu, voidaan pitää hyvin poikkeuksellisena tai lähes teoreettisena, että asia, josta tuomittavaksi tulisi yli 2 vuoden vankeusrangaistus käsiteltäisiin poissaolokäsittelyssä.

EIS:n soveltamiskäytäntö EIT:n ratkaisujen kautta on kehittynyt vuoden 1997 poissaolokäsittelyä sallivampaan suuntaan suurista rangaistuksista puhumattakaan. Perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt suostumusperusteisen poissaolokäsittelyn enimmäisrangaistuksen kasvattamista koskevassa lausunnossa huomiota tuomittavien rangaistusten enimmäismäärään erityisesti vastaajan poissa ollessa, mutta ei kuitenkaan todennut korotusta ongelmaksi perustuslain 21 §:n kannalta.²³³ Perustuslakivaliokunta on tuoreemmassa rikosprosessin sujuvoittamista koskevassa lausunnossaan viitannut aikaisempaan lausuntoonsa ja todennut ettei uusinta enimmäisrangaistuksen korotusta (yhteen vuoteen) tulisi arvioida toisin.²³⁴

Vaikka EIT:n oikeuskäytännön perusteella vaikuttaisi, ettei vastaajan poissa ollessa tuomittavalle rangaistukselle olisi varsinaista ylärajaa, vaikuttaisi mahdolliselle, ettei perustuslakivaliokunta sallisi sellaista muutosta, joka mahdollistaisi vakavienkin asioiden käsittelyn vastaajan poissa ollessa. Perustuslakivaliokunta on esimerkiksi luottolaitosdirektiivin täytäntöönpanoa koskevassa lausunnossaan todennut, ettei yksinomaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkintakäytännön muutos sellaisenaan tarkoittaisi, että myös perustuslakivaliokunnan jo vakiintunut perustuslain 21 §:ään kansallisesti kiinnittyvä tulkintakäytäntö vastaavasti muuttuisi tai sitä olisi

²³⁰ Ks. HE 82/1995 vp, s. 115.

²³¹ HE 108/1975 II vp, s. 2.

²³² KKO 2015:18, kohta 19 ja siinä viitattu oikeuskäytäntö.

²³³ PeVL 5/2018, s. 4.

²³⁴ PeVL 9/2026 vp, s. 2–3.

muutettava. Perustuslaissa turvattu perusoikeussuojan taso voi olla korkeampi kuin suojan vähimmäistason asettavista ihmisoikeusvelvoitteista johtuu.²³⁵ Siten voitaneen pitää epätodennäköisenä, että poissaolokäsittelyä koskaan sovellettaisiin juttuihin, joissa tuomittava rangaistus olisi useita vuosia vankeutta, ellei kyse olisi pakoilevien vastaajien tuomitsemisesta.

5.2 Pakoilevan vastaajan poissaolokäsittely

Tutkielman luvussa 2.2.1 selostettu EIS 6 artiklan 3 kohdan a-alakohdan mukainen oikeus saada tieto syytteen sisällöstä käytännössä täyttyy, kun vastaaja saadaan haastettua.

Ruotsissa oikeudenkäymiskaaren (*rättegångsbalk*) 46 luvun 15 a §:n mukaan vastaaja voidaan tuomita poissaolokäsittelyssä tavanomaisesti, jos asia voidaan selvittää tyydyttävästi sekä jos vastaaja haasteen tiedoksiannon jälkeen on poistunut tai piileskelee siten, ettei häntä voida tuoda pääkäsittelyyn.

Norjassa rikosprosessilain (*straffeprosessloven*) 281 §:n mukaan asioissa, joissa tuomittava rangaistus on alle yksi vuosi, pääkäsittely voidaan pitää vastaajan poissa ollessa, jos tämän läsnäoloa ei pidetä tarpeellisena ja syytetty on paennut sen jälkeen, kun syytekirjelmä on annettu hänelle tiedoksi. Pääkäsittely voidaan aloittaa, vaikka kutsua pääkäsittelyyn ei olisi saatu annettua tiedoksi, mikäli syytetty pakoilee oikeudenkäyntiä.

Tanskan oikeudenkäymiskaaren (*retsplejeloven*) 855 §:n mukaan pääkäsittely voidaan syyttäjän pyynnöstä pitää vastaajan poissa ollessa, jos tuomioistuin ei katso syytetyn läsnäoloa tarpeelliseksi, ja syytetty on paennut syytteen tiedoksiannon jälkeen.

Muissa pohjoismaissa vaikuttaisi siis olevan mahdollista käsitellä asia vastaajan poissa ollessa, jos vastaaja on paennut oikeudenkäyntiä haasteen tiedoksiannon jälkeen. Tällainen menettely pakenemistilanteissa näyttäytyy sille, ettei kyseessä ole erillinen menettely, kuten poissaolokäsittely, vaan pikemminkin ne ovat siltä varalta, että vastaaja pakenee oikeudenkäyntiä. Niissäkin tapauksissa asian käsittely edellyttää, ettei vastaajan läsnäolo ole tarpeen asian selvittämiseksi, mikä toisaalta vastaa kotimaisen poissaolokäsittelyn edellytyksiä.

Nykyisellään vaikuttaisi siis sille, että haastettakin pakoilevan vastaajan toimintaan ei voida vaikuttaa ainakaan käsittelemällä asiaa vastaajan poissaolosta huolimatta. Haasteen tiedoksianto

²³⁵ PeVL 31/2026 vp, s. 5.

on keskeinen edellytys poissaolokäsittelylle ja sillä varmistetaan vastaajan tietoisuus oikeudenkäynnistä ja poissaolon seurauksista.²³⁶ Ei myöskään ole tarkoituksenmukaista käsitellä tilanteita, joissa vastaajaa ei olisi saatu haastettua, koska se olisi luvussa 2.2.1 selostetulla tavalla selkeästi vastoin EIS 6 artiklaa ja johtaisi ihmisoikeusloukkauksiin.

Haastamisyritysten lisäksi käytännössä ainoa toimi, jonka tuomioistuin voi tehdä, kun kyseessä on haastetta pakoileva vastaaja, on jatkaa syyteoikeuden vanhentumisaikaa rikoslain 8 luvun 4 §:n nojalla. Vanhentumisaikaa voidaan jatkaa kerran yhdellä vuodella muun muassa, jos rikoksesta vastaajaksi haastettava pakoilee, eikä hänelle sen vuoksi todennäköisesti saataisi annettua haastetta tiedoksi ennen vanhentumisajan päättymistä ja erittäin tärkeä yleinen etu vaatii vanhentumisajan jatkamista. Tämä antaa tuomioistuimelle vuoden lisäaikaa vastaajan haastamiselle, mutta ei edelleenkään mahdollista poissaolokäsittelyä ilman haastamista.

Erittäin tärkeän yleisen edun edellytys on kuitenkin korkea ja tulee kysymykseen hyvin poikkeuksellisissa tilanteissa. Erittäin tärkeä yleinen etu voi täytyä, kun kysymys on vakavasta rikoksesta, mutta vähäisempäänkin rikokseen se voisi soveltua, kun kysymys on julkista valtaa väärinkäyttäen tehdystä rikoksesta. Näitä tilanteita voidaan esitöiden mukaan luonnehtia sellaisiksi, joissa syyteoikeuden vanhentuminen heikentäisi huomattavasti rikosoikeudellisen järjestelmän uskottavuutta.²³⁷ Vanhentumisajan jatkaminen ei lievemmissä asioissa siten tulisi kyseeseen.

Syyttömyysolettamadirektiivi²³⁸ sisältää vähimmäissäätelyä koskien oikeutta olla läsnä oikeudenkäynnissä rikosoikeudellisissa menettelyissä. Direktiivin 8 artiklan 2 kohdan mukaan jäsenvaltiot voivat säätää, että oikeudenkäynti voidaan järjestää syytetyn poissa ollessa edellyttäen, että syytetylle on ilmoitettu hyvissä ajoin oikeudenkäynnistä ja poissaolon seuraamuksista, tai syytettyä, jolle on ilmoitettu oikeudenkäynnistä, edustaa joko hänen itsensä tai valtion nimeämä valtuutettu edustaja. Artiklan 4 kohdan mukaan, kun jäsenvaltiot ovat säätäneet, että oikeudenkäynti on mahdollista järjestää syytetyn poissa ollessa, mutta artiklan 2 kohdassa säädettyjä edellytyksiä ei voida täyttää, koska epäiltyä tai syytettyä ei löydetä kohtuullisiksi katsottavista toimista huolimatta, jäsenvaltiot voivat säätää, että päätös voidaan silti tehdä ja panna täytäntöön. Tällöin jäsenvaltioiden on varmistettava, että kun epäillylle tai syytetylle ilmoitetaan päätöksestä, erityisesti kun hänet on otettu kiinni, hänelle on ilmoitettava myös mahdollisuudesta riitauttaa

²³⁶ HE 188/2025 vp s. 101.

²³⁷ HE 27/1999 vp, s. 22. Erittäin tärkeää yleistä etua on arvioitu mm. KKO 2026:51, KKO 2013:40.

²³⁸ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2016/343, annettu 9 päivänä maaliskuuta 2016, eräiden syyttömyysolettamaan liittyvien näkökohtien ja läsnäoloa oikeudenkäynnissä koskevan oikeuden lujittamisesta rikosoikeudellisissa menettelyissä.

päätös ja oikeudesta uuteen oikeudenkäyntiin tai muuhun oikeussuojakeinoon 9 artiklan mukaisesti.

Syyttömyysolettamadirektiivi vaikuttaisi siis mahdollistavan sellaisen menettelyn mahdollistamisen missä paennut vastaaja tuomitaan, vaikka hän ei olisi tietoinen oikeudenkäynnistä, kunhan hänellä on oikeus uuteen oikeudenkäyntiin. EIT:kin on todennut, että syytetyn poissa ollessa järjestetty oikeudenkäynti ei sinänsä ole vastoin yleissopimusta. Sen sijaan uuden oikeudenkäynnin mahdollisuuden epääminen on vastoin yleissopimusta, ellei tuomioistuin osoita, että vastaaja on luopunut oikeudestaan esiintyä ja puolustautua henkilökohtaisesti.²³⁹

Direktiivin kansallisen täytäntöönpanon osalta on todettu, ettei se edellytä erillisiä kansallisia täytäntöönpanotoimia. Kuitenkin arviomuistiota koskevassa lausuntotiivistelmässä Valtakunnansyyttäjänvirasto on todennut, että syytetyn läsnäolo pääkäsittelyssä tulisi kytkeä selkeämmin siihen aikooko ja haluaako vastaaja selvittää asiaa vai käyttää oikeuttaan vaieta. Valinta siitä, haluaako syytetty tulla kuulluksi oikeudenkäynnissä on hänellä itsellään eikä häntä voida pakottaa lausumaan asiasta mitään. Tämä on lisäksi ongelmallista siitä näkökulmasta, että asiaansa selvittämään saapumatta jäämisestä voidaan rangaista syytettyä, ainakin uhkasakon ja noudon muodossa.²⁴⁰

Lopuksi on todettava, että haasteen tiedoksiantomenettelyä pyritään aktiivisesti kehittämään ja suoraviivaistamaan erityisesti yksinkertaisissa asioissa. Tällöin ainakin rikoksen vanhentumisen katkaiseva haastaminen tapahtuisi vaivattomasti. Rikosprosessin sujuvoittamistoimien toisen vaiheen työryhmän mietinnössä on pohdittu saatavillaolohaasteen käyttöönottoa. Se tarkoittaisi haasteen ja sen yhteydessä tiedoksiannettavien asiakirjojen tiedoksiantamista vastaajalle siten, että hän saisi tiedoksi ajankohdan, jolloin asiakirjat olisivat noudettavissa tietyn tuomioistuimen kansliasta. Haasteen tiedoksianto siis edellyttäisi ilmoituksen tekemistä henkilökohtaisesti, mutta ei asiakirjojen noutamista tai kuittaamista vastaanotetuiksi. Mietinnön mukainen ehdotus kohdistuisi rikoksiin, joista on säädetty enintään neljän vuoden vankeusrangaistus.²⁴¹ Poissaolokäsittelyn kannalta edelleen ongelmaksi muodostuu istuntoon kutsuminen, mikäli kutsua pääkäsittelyyn ei anneta tiedoksi haasteen kanssa ja jos vastaaja pakoilee tiedoksiantoa.

Ehdotus saatavillaolohaasteesta perustuu Ruotsin oikeudessa omaksuttuun menettelyyn. Työryhmän mietinnössä katsotaan, ettei menettely rajoittaisi vastaajien oikeuksia, sillä tiedoksiantotapa edellyttäisi henkilökohtaista kontaktia epäillyn kanssa. Lisäksi asiakirjat lähetettäisiin

²³⁹ Demebukov v. Bulgaria (7.7.2008), kohta 45.

²⁴⁰ OM 37/2017, s. 31.

²⁴¹ OM 2026:7, s. 33 ja 88–90.

vastaajan ilmoittamaan osoitteeseen. Saatavillaolohaaste voi vähentää esimerkiksi vapaudenmenetyksiä rikosprosessin yhteydessä, sillä se ei edellyttäisi epäillyn jäämistä esitutkintaviranomaisen toimipaikkaan esitutkintalain 10 luvun 2 a §:n mukaisesti.²⁴² Työryhmän mietinnössä on lisäksi pohdittu OK 11 luvun 16 §:n asiamiestiedoksiannon laajentamista siten, että valtuutetulle asiamiehelle voitaisiin antaa tiedoksi haaste rikoksesta, josta on säädetty enintään neljän vuoden vankeusrangaistus.²⁴³

Työryhmän mietintö oli lausuntokierroksella 12.2.2026 – 27.3.2026 ja siitä on laadittu lausunto tiivistelmä. Useat lausunnonantaneet ovat pitäneet saatavillaolohaasteen käyttöönottoa pääosin positiivisena ideana. Se vähentäisi tuomioistuinten tiedoksiantojen määrää, ehkäisisi istuntojen peruuntumista varsinkin sellaisten vastaajien kanssa, joilla ei ole vakituista asuinpaikkaa Suomessa. Saatavillaolohaasteen on kuitenkin todettu edellyttävän esitutkintaviranomaisen kykyä ennakoida, että asia etenee syyteharkintaan, ja että syyttäjä nostaa syytteen rikoksesta, johon menettely on sovellettavissa. Mietinnöstä ei myöskään ilmene, kuinka toimittaisiin, jos haaste ei esitutkintaviranomaisen rikoksesta epäillylle ilmoittamin tavoin syystä tai toisesta ole noudettavana tuomioistuimen kansliassa. Erityisesti eduskunnan oikeusasiamies on kiinnittänyt huomiota muun muassa siihen, miten tiedoksiannon laillisuuteen vaikuttaisi, mikäli postitse lähetetyt asiakirjat palautuisivat tai annettu sähköpostiosoite ei toimisi.²⁴⁴

5.3 Rikosprosessin kehittäminen

Poissaolokäsittelyissä tulee entisestään korostaa tuomioistuimen prosessinjohtollisia velvoitteita ja joissain asioissa voisi olla perusteltua kehottaa vastaajaa toimittamaan ennakkovastauksensa syytteeseen, jos sillä voidaan tarkemmin selvittää esimerkiksi poissaolokäsittelyn edellytykset. Tuomioistuin voi myös esittää suoria kysymyksiä seikoista, joista se haluaa vastauksen. Vastaaja saattaa tarkentaa menettelyään tai kantaansa syytteeseen ennakkovastauksessa, mikä voi ohjata tuomioistuimen päätöksentekoa sen harkitessa poissaolokäsittelyn edellytysten täyttymistä. Käytännössä lienee realistista, ettei passiivinen vastaaja toimittaisi ennakkovastausta, jos häneltä ei muutenkaan saisi esimerkiksi suostumusta poissaolokäsittelyyn.

²⁴² OM 2026:7, s. 108–109.

²⁴³ OM 2026:7, s. 33–34.

²⁴⁴ OM 2026:23, s. 36–42.

Poissaolokäsittelyn hyötyjä voidaan tutkia myös vastaajan näkökulmasta. Lähes kolme vuosikymmentä sitten *Koponen* on todennut, että vähäisessä ja myönnetyssä asiassa ehdoton läsnäolovelvollisuus voisi olla merkittävä lisärasite, jos käsittely tapahtuu esimerkiksi kaukana vastaajan kotipaikasta.²⁴⁵ Vaikka ajatellaan että poissaolokäsittelyillä ehkäistään muille koituvaa haittaa, pyritään niillä vähentämään myös vastaajalle koituvia haittoja. Uhkasakko sekä nouto voivat osoittautua hyvinkin kohtuuttomiksi tilanteissa, joissa vastaajalle vaaditaan lievää sakkorangais- tusta. Tällöin tuomioistuimeen tuotavaksi määrätty asianosainen voi menettää vapauden enin- tään viideksi vuorokaudeksi, mihin sisältyy kuljetusajat (OK 12:33) eikä se saa kestää pitempään kuin oikeudenkäynnin järjestämisen turvaamiseksi on välttämätöntä. Huonolla tuurilla vapau- denmenetys vastaa viittä vuorokautta, mikä taas sakkojutussa vastaa 20 päiväsakkoa.²⁴⁶ Tällöin noudosta syntyvä vapaudenmenetys muodostuu kohtuuttomaksi suhteessa asian laatuun, koska se voi olla suurempi kuin asiassa tuomittava rangaistus. Tämäkin näkökulma puoltaisi poissa- olouhkaisten kutsujen laajempaa käyttöä, kun kyse on vähäisestä asiasta.

²⁴⁵ Koponen 1998, s. 412–413.

²⁴⁶ Rikoslain 2a luvun 5 §: neljä päiväsakkoa vastaa yhtä päivää vankeutta (vapaudenmenetystä).

6 Lopuksi

Lähtökohtana tutkielmassa on ollut, että poissaolokäsittelyn tehokkaalla hyödyntämisellä voidaan lyhentää oikeudenkäynnin kestoa sekä vähentää käsittelyn peruuntumisesta aiheutuvia haittoja niin vastaajalle kuin muillekin asianosaisille. EIS 6.1 artiklasta, perustuslain 21 §:stä sekä niihin liittyvästä oikeuskäytännöstä seuraa, ettei prosessiekonomiaa voida asettaa kaiken yläpuolelle. Poissaolokäsittelyn hyödyntäminen on joka tapauksessa jatkuvaa arviointia asian viireille tulosta pääkäsittelyn aloittamiseen asti, sillä jokainen asianosaisen toimi prosessin aikana voi vaikuttaa vastaajan läsnäolon tarpeellisuuteen.

EIS takaa syytetyn oikeuden puolustautua henkilökohtaisesti ja oikeuden saada tietoa häntä koskevasta oikeudenkäynnistä, mikä turvataan kansallisesti edellyttämällä syytetyn onnistunutta haastamista ja poissaolouhkaista kutsumista. Kun vastaaja on tietoinen poissaolonsa seurauksista, voidaan hänen katsoa luopuneen oikeudestaan olla läsnä.

Rikosasioissa menettelyn varmuus, kontradiktorisuus, suullisuus, välittömyys ja keskittäminen puhuvat edelleen vastaajan henkilökohtaisen läsnäolon puolesta, kun se on tarpeen asian luotettavan selvittämisen tai kohtuullisen lopputuloksen saavuttamiseksi. Kuitenkin oikeudenkäynnin kohtuullinen kesto ja halpuustavoite edellyttävät, että lainsoveltajalla tulee olla keinoja ratkaista asiat tehokkaasti riippumatta vastaajan läsnäolosta. Poissaolokäsittelyn edellytyksiä arvioidessa harkinnassa tulee painottaa ihmisoikeusmyönteistä tulkintaa, korostaen erityisesti syytetyn oikeusturvaa tukevia seikkoja.

Tutkielmassa ei voida kuitenkaan tarpeeksi korostaa tarkoituksenmukaisuuden tärkeyttä, ja sitä hän poissaolokäsittelyä koskevassa säännöksessä menettelyltä nykyään edellytetäänkin. Kuten on todettu, jokainen asianosaisen prosessitoimi synnyttää ainakin jonkinasteisen tarpeen tuomioistuimelle arvioida poissaolokäsittelyn edellytyksiä. Asianosaiset voivat nimetä toisiaan kuultavaksi tai asian laatu voi muuttua sellaiseksi, jota ei tulisi ratkaista ilman vastaajaa; esimerkiksi uusien vaatimusten tai todisteiden takia.

Poissaolokäsittelyn tuomittavan enimmäisrangaistuksen korotus mahdollistaa useiden juttujen yhteiskäsittelyn aikaisempaa joustavammin, varsinkin taparikollisten kohdalla. Tällaisten henkilöiden kohdalla toistuvat ja vastaajalle pakolliset oikeuskäsittelyt yksinkertaisissa ja selvissä asioissa eivät liene tarkoituksenmukaisia. Poikkeus tähän on esimerkiksi nuoret henkilöt, joiden läsnäoloa kasvatuksellisista ja toimintaa ohjaavasta näkökulmista ei missään nimessä voida pitää tarpeettomana.

Poissaolokäsittely tai muukaan kevennetty menettely ei todennäköisesti missään laajuudessa toisi suuria rahallisia säästöjä ilman että oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä räikeästi luovutaan. Sopivan joustavana ja oikeudenmukaisuuteen tähtäävänä niillä voidaan kuitenkin pyrkiä purkamaan tuomioistuinten jutturuuhkia ²⁴⁷ tehostamalla toimintaa, ja vähentämällä asianosaisille sekä tuomioistuimelle syntyvää vaivaa. Tunnustetuissa tai hyvin selvitettyissä rikosasioissa, vastaajan läsnäolo ei ole tarpeen, vaan tarkoitus on hyödyntää menettelyä mahdollisimman tehokkaasti. Poissaolokäsittely menettelynä ei siis olennaisesti vähennä käräjäoikeuksien ja syyttäjän määrällistä työtaakkaa, koska asiat edelleen sinänsä käsitellään täysimittaisessa oikeudenkäynnissä ja syyttäjä joka tapauksessa tekee syyteharkinnan tavanomaisessa laajuudessaan. Kevennetty rikosprosessi nopeuttaa käsittelyaikoja ja edistää jokaisen oikeutta saada asia käsitellyksi ilman aiheutonta viivästystä, mistä saatu hyöty voi olla rahallistakin hyötyä tärkeämpää. Perustuslakivaliokunta on myös lausunnoissaan korostanut, ettei menettelyn keventämiseen tule ryhtyä ainoastaan toimintamenojen karsimiseksi. Tuomioistuinten ja muiden oikeusturvan toteuttamisesta vastaavien viranomaisten rahoitus on riittävästi turvattava hankalassakin taloustilanteessa.²⁴⁸ Mahdolliset työaikasäästöt eivät toivottavasti tarkoittaisi suoraan henkilöstön vähentämistä, vaan muiden juttujen käsittelyn määrällistä lisäämistä ja jutturuuhkien purkua.

Tutkielmassa selostetun perusteella voisi ajatella, että jokainen poikkeaminen läsnäolovelvollisuudesta tuottaisi säästöä tai tehostetumpaa juttujen käsittelyä, mutta on mahdollista, että poissaolo laajemmassa kuvassa aiheuttaa lisäkustannuksia yhteiskunnalle muutenkin kuin pitkittyneen oikeudenkäynnin muodossa. Kuten jo johdannossa on todettu, usein syynä vastaajan poissaoloon on tämän välinpitämättömyys asiaa kohtaan. Jos vastaaja pystyy poissaolokäsittelyn avulla välttämään rikoksesta koituvat muut haitalliset seuraamukset kuin itse tuomion, saat-
taa rikosprosessilla olla vain vähäinen merkitys hänen toimintaansa ohjaavana keinona. Jos poissaolo voidaan nähdä vastaajan pyrkimyksenä vähentää tai välttää oikeudenkäynnin aiheuttama epämukavuutta, tulisi harkittavaksi, voidaanko oikeudenkäynnin aiheuttamalla epämukavuudella päästä haluttuun, rikoksia ehkäisevään vaikutukseen, erityisesti nuorten ja ensikertalaisten kanssa.

Vastaajan poissa ollessa tuomittavalle rangaistukselle oikeuskäytännössä tai -kirjallisuudessa ei sinänsä ole lausuttu ylärajaa, joten rangaistusmaksimin korottaminen vieläkin korkeammalle ei

²⁴⁷ Helsingin Sanomat (Harju, Jukka), Ylijohtaja sen sanoo: Käräjäoikeuksien systeemi pettää. 29.12.2025. <https://www.hs.fi/suomi/art-2000011603129.html> (12.3.2026).

²⁴⁸ PeVL 5/2018 vp s. 2 ja siinä viitatu perustuslakivaliokunnan lausunnot.

ainakaan suoraan olisi poissuljettua. Kahdenkin vuoden enimmäisraja mahdollistaa sinänsä vakavampien, mutta luotettavasti selvitettyjen ja myönnettyjen tapausten käsittelyn. Mikäli vastaaja pakenisi oikeudenkäyntiä tai häntä muuten ei kohtuullisista toimenpiteistä huolimatta tavoiteta, tulisi tuomioistuimella olla keinoja ratkaista tilanne. Vaikka syyttömyysolettamadirektiivi mahdollistaakin, että jäsenvaltiot voivat järjestää oikeudenkäynnin vastaajan poissa ollessa, olisi hankalaa arvioida millainen taloudellinen vaikutus tällä olisi tuomioistuinten toimintaan. Uusi oikeudenkäynti tekisi aikaisemmasta merkitykseltään tyhjän ja todennäköisesti aiheuttaisi kaksikertaiset kustannukset.

Rikosprosessin virtaviivaistaminen ja asioiden ohjaaminen tarkoituksenmukaisiin prosesseihin on tärkeää. Valmisteltavana oleva saatavillaolohaaste on yksi tapa tiedoksiantomenettelyn yksinkertaistamiseksi ja sen käyttö todennäköisesti kohdentuu suppeisiin rikosasioihin. Lisäksi asiamiestiedoksiannon laajentaminen mahdollistaisi uusien asiaryhmien käsittelyn.

Syyttäjän yksityiskohtainen ja haastehakemukselle kirjattu seuraamuskannanotto antaa vastaajalle mahdollisuuden saada tarkka tieto häneen kohdistuvista vaatimuksista, mikä puolestaan siirtää vastuuta vastaajalle osallistua istuntoon, mikäli hän kokee syyteen tai syyttäjän seuraamuskannanoton vääräksi. Samoin todisteluun kohdistuvien erimielisyyksien ilmaiseminen lähtökohtaisesti olisi vastaajan vastuulla, kun hän on saanut niistä todisteellisesti tiedon. Esimerkiksi *Diesen* on todennut, että jos syytetty passiivisuudellaan aiheuttaa vähemmän huolellisen käsittelyn, voidaan tulkita, että hän siten on valmis luopumaan oikeusturvastaan. Tällöin vastaaja saa valitsemansa oikeudenkäynnin tai kyynisemmin sanottuna, ansaitsemansa oikeudenkäynnin.²⁴⁹

Lopuksi on todettava, että vastaajan oikeus olla myötävaikuttamatta rikoksen selvittämiseen on seikka, jota lainsäätäjäkin voisi rikosprosessia sujuvoittaessaan pohtia. Voitaisiinko vastaajan läsnäolon tarvetta kytkeä hänen haluunsa selvittää asiaa sellaisissakin asioissa, joissa hänet nimitettäisiin kuultavaksi? Mikäli vastaaja kieltäytyisi myötävaikuttamasta asian selvittämiseen ja siten kieltäytyisi henkilökohtaisesta kuulemisesta, voitaisiin tällöin hyödyntää vastaajan esituskintakertomusta, mikäli sellainen on annettu. Tällaisessa tilanteessa kuitenkin oikeudenkäynnin psykologinen vaikutus entisestään heikkenee, jos ankariakin rangaistuksia voidaan antaa vastaajan poissa ollessa.

²⁴⁹ Diesen 1993, s. 5–6.